Statens offentliga utredningar

1972:57

Justitiedepartementet

Ledningsrättslag

SOU

Ur KB:s samlingar
Digitaliserad år 2013
KUNGL. BIBLIOTEKET
National Library of Sweden

Betänkande avgivet av utredningen om ledningsrätt

Stockholm 1972

Ref

Statens
offentliga
utredningar
1972:57
Justitie-
departementet

Ledningsrättslag

SOU

Betänkande avgivet av
utredningen om ledningsrätt
Stockholm 1972

Statens offentliga utredningar
1972:57
Justitiedepartementet

Ledningsrättslag

Betänkande avgivet av utredningen om ledningsrätt

Stockholm 1972

ISBN 91-38-00276-0

Svenska Reproduktions AB, Sthlm 1972 23862

Till Statsrådet och chefen för justitiedepartementet

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 november 1968 tillkallade chefen för justitiedepartementet justitierådet Otto Petrén, ordförande, numera byråchefen Bertil André, direktören Sture Annevall, numera ombudsmannen Erling Blommé, civilingenjören Hans Boström och direktören Rolf Romson att såsom sakkunniga utreda frågan om sakrättsligt skydd för vissa ledningar. Sedan justitierådet Petrén på därom gjord framställning entledigats från sitt uppdrag, förordnades den 31 oktober 1969 f.d. landshövdingen Bertil Fallenius till de sakkunnigas ordförande. Att såsom experter biträda utredningen förordnades den 31 oktober 1969 justitierådet Petrén och den 5 november 1970 överdirektören Helmer Wallner. Såsom de sakkunnigas sekreterare har hovrättsassessorn Peder Baagøe tjänstgjort.

Sedan de sakkunniga, vilka antagit benämningen utredningen om ledningsrätt, nu avslutat sitt arbete får utredningen härmed överlämna betänkande med förslag till ledningsrättslag.

Till betänkandet är fogade reservation av ledamoten Annevall och särskilt yttrande av experten Petrén.

Stockholm den 9 maj 1972.

B Fallenius

Bertil André *Sture Annevall* *Erling Blommé*

Hans Boström *Otto Petrén* *Rolf Romson*

Helmer Wallner

/ Peder Baagøe

Innehåll

I Författningsförslag 7

Förslag till ledningsrättslag 7
Förslag till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988) 17
Förslag till lag om ändring i jordabalken 18
Förslag till lag om förändring av vissa servitut till ledningsrätt 19
Utkast till kungörelse med tillämpningsföreskrifter till ledningsrättslagen . . . 20

II Inledning 21

Direktiven för utredningen 21
Översikt över gällande bestämmelser m.m. 24

III Allmän motivering 27

Behovet av lagstiftning 27
Nuvarande tillvägagångssätt vid bildandet av vissa ledningsservitut m.m. . . . 31
Vägrätten som förebild för rätt att dra fram ledning 33
Ledningsrätten och dess huvudsakliga innehåll 36
Förfarandet vid upplåtelse av ledningsrätt 38
Förrättningsmannen 39
Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas 42
Ersättning för ledningsrätt 47
Ledningsrättens subjekt 50
Ledningsrättens anknytning till fastighet 51

IV Specialmotivering 53

Förslaget till ledningsrättslag 53
Grundläggande bestämmelser . . . 53
Förrättning 63
Domstolsprövning 79
Verkställighet m.m. 86
Förslaget till lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988) 96
Förslaget till lag om förändring av vissa servitut till ledningsrätt 98

V Reservation och särskilt yttrande . 101

Reservation av ledamoten Annevall . . 101
Särskilt yttrande av experten Petrén . . 102

VI Sammanfattning 103

I Författningsförslag

1 Förslag till Ledningsrättslag

Härigenom förordnas som följer.

Grundläggande bestämmelser

1 § Efter prövning vid förrättning enligt denna lag kan åt den som för ledning vill nyttja utrymme inom fastighet upplåtas rätt därtill (ledningsrätt).

Ledningsrätten omfattar även befogenhet att inom fastigheten vidtaga sådana för ledningens framdragande och begagnande erforderliga åtgärder som för varje särskilt fall bestämmes.

Vid upplåtelsen kan på begäran förordnas att ledningsrätten skall höra till viss fastighet.

Ledningsrätt upplåtes utan hinder av den rätt som annan kan äga till fastigheten.

2 § Lagen gäller för

1. allmän teleledning,
2. elektrisk starkströmsledning för vilken koncession fordras,
3. ledning som tillhör allmän va-anläggning eller, utan att tillhöra sådan anläggning, förser samhälle eller industrianläggning med vatten eller avlopp,
4. annan ledning genom vilken fjärrvärme, olja, gas eller annan råvara eller produkt transporteras från produktionsställe, upplag eller lastplats och som

a) drives med stöd av koncession, eljest tillgodoser ett allmänt behov eller gagnar industriföretag av betydelse för riket eller viss ort, eller

b) medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan.

3 § I ledning ingår sådana för dess ändamål erforderliga anordningar som transformatorer, pumpstationer och andra tillbehör.

4 § Lagen är ej tillämplig då utrymme för ledningen kan upplåtas med stöd av lagen (1966:700) om vissa gemensamhetsanläggningar.

5 § Med sakägare förstås i denna lag ägare av fastighet, inom vilken utrymme för ledningen kan komma att upplåtas, samt innehavare av annan särskild rätt till fastigheten än rätt för fordran, i den mån hans rätt beröres.

Den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon anses vid lagens tillämpning som fastighetens ägare.

6 § Ledningsrätt skall upplåtas på sådant sätt att ledningens ändamål vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

7 § Ledningsrätt får ej upplåtas i strid med vad som av säkerhetsskäl är särskilt föreskrivet för ledningens framdragande.

8 § Inom område, som i fastställd generalplan eller i stadsplan eller byggnadsplan avsetts till gata, väg eller annan allmän plats, hamn- eller vattenområde, får utan kommunens medgivande ledningsrätt upplåtas endast om synnerliga skäl föreligger.

9 § Upplåtelse av ledningsrätt inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan skall stå i överensstämmelse med planen.

Gäller eljest särskilda bestämmelser för marks bebyggande eller användning, såsom regionplan, utomplansbestämmelser eller naturvårdsföreskrifter, skall ledningsrätt upplåtas så, att syftet med bestämmelserna icke motverkas.

Om särskilda skäl föreligger, får undantag från planen eller bestämmelserna medges av länsstyrelsen eller efter dess förordnande av byggnadsnämnden. Även utan sådant medgivande får mindre avvikelse från planen ske, om det är förenligt med planens syfte. Länsstyrelsen får medge undantag enligt första punkten från fastställd generalplan eller stadsplan endast om byggnadsnämnden tillstyrkt det.

Talan mot byggnadsnämnds beslut i fråga som avses i tredje stycket föres hos länsstyrelsen genom besvär. Talan får dock icke föras mot byggnadsnämnds beslut att vägra undantag från fastställd generalplan eller från stadsplan. Mot länsstyrelsens beslut i fråga som avses i tredje stycket föres talan hos Konungen genom besvär.

10 § Har stadsplan eller byggnadsplan icke fastställts för visst område och har tätbebyggelse uppkommit eller är sådan bebyggelse att vänta eller kan eljest väntas att flera fastigheter avsedda för bebyggelse skall bildas, får ledningsrätt ej upplåtas så, att områdets ändamålsenliga användning försvåras eller lämplig planläggning motverkas.

11 § Vad i koncessionsbeslut eller eljest av den som meddelar koncession föreskrivits om ledningens framdragande skall lända till efterrättelse utan hinder av bestämmelserna i 6—10 §§.

12 § Den åt vilken ledningsrätt upplåtes skall till fastighetsägare och andra sakägare utgiva intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av ledningens utförande och begagnande.

Vid ersättningens bestämmande gäller 11 § lagen (1917:189) om expropriation i tillämpliga delar.

13 § Vid upplåtelse av ledningsrätt får avsteg göras från bestämmelserna i 6 och 12 §§, om berörda sakägare medger det.

Avser upplåtelsen fastighet som svarar för fordran, får avsteg från 12 § ske endast om även fordringens innehavare medger det. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation. Medgivande av rättsägare fordras ej, om upplåtelsen är väsentligen utan betydelse för honom.

Förrättning

14 § Ansökan om förrättning göres skriftligen hos länsstyrelsen i det län där ledningen eller del av den skall framdragas. Fordras koncession för ledningen, göres ansökan hos myndighet som Konungen bestämmer.

15 § Ansökningshandlingen skall innehålla uppgift om ledningens ändamål och huvudsakliga sträckning samt de fastigheter som ledningen berör. Såvitt möjligt skall sökanden även uppge sakägarnas namn och postadress.

Avser ansökan ledning för vilken koncession fordras men ännu ej erhållits, skall medgivande till förrättningen föreligga från den som har att meddela koncessionen.

16 § Om medgivande som i 15 § andra stycket sägs ej föreligger eller det eljest är uppenbart att ansökan icke kan upptagas till prövning, skall den omedelbart avvisas.

17 § Har ansökan om förrättning ej avvisats, skall den till vilken framställningen gjorts förordna lämplig förrättningsman.

Är ledningen av större omfattning får, om det finnes lämpligt, prövningen uppdelas på skilda förrättningar, envar avseende viss sträcka av ledningen.

18 § Om förrättningsmannen finner att medverkan av gode män behövs eller om sökanden eller sakägare begär sådan medverkan och oskäligt dröjsmål ej föranledes därav, skall förrättningsmannen biträdas av två gode män. Dessa utses av förrättningsmannen bland dem som är valda till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

Deltager gode män, äger bestämmelserna i det följande om förrättningsman motsvarande tillämpning på honom jämte gode männen, om ej annat framgår.

Bestämmes att gode män skall medverka, rubbas icke därigenom vad som redan beslutats eller verkställts under förrättningen.

19 § Ägare av fastighet i vilken ledningsrätt begäres är skyldig att på anmodan av sökanden eller förrättningsmannen uppge övriga sakägare. Underlåter han det utan giltigt skäl och uppstår skada för sakägare till

följd av underlåtenheten, skall han ersätta skadan. Ägaren skall erinras om detta på lämpligt sätt.

20 § Förrättningsmannen skall utreda huruvida och på vilka villkor ledningsrätten skall upplåtas och därvid i erforderlig utsträckning rådpläga med sökanden och sakägare. Vid behov skall samråd ske med myndighet vars verksamhetsområde beröres av upplåtelsen.

Om upplåtelsen berör mark som avses i 8 §, skall förrättningsmannen av kommunen begära beslut huruvida den medger upplåtelsen.

Finnes upplåtelsen icke strida mot allmänt intresse, skall förrättningsmannen söka åstadkomma överenskommelse mellan sökanden och sakägarna om upplåtelsen och villkoren därför.

21 § Föreligger hinder mot upplåtelse av ledningsrätten, skall förrättningsmannen så snart som möjligt meddela beslut om förrättningens inställande. Kan hindret undanröjas genom att sökanden jämkar sin talan, skall han få tillfälle att göra det.

22 § Har sakägare ej träffat skriftlig överenskommelse med sökanden om upplåtelse av ledningsrätten, skall förrättningsmannen låta delge honom anmaning att senast viss dag hos förrättningsmannen muntligen eller skriftligen anmäla de yrkanden han vill framställa i saken.

Om förrättningsmannen finner anledning antaga att okända sakägare finnes, skall han låta delge även dem anmaning som sägs i första stycket.

Förrättningsmannen skall alltid underrätta byggnadsnämnden om förrättningen.

23 § Förrättningsmannen skall hålla sammanträde med sökanden och sakägare, om någon av dessa för behandling av viss fråga påfordrar det eller förrättningsmannen finner det erforderligt.

Byggnadsnämnden skall underrättas om sammanträdet, om det ej är uppenbart att frågan faller utanför nämndens verksamhetsområde. När förrättningsmannen finner det erforderligt, skall även företrädare för annan myndighet beredas tillfälle att deltaga.

Sammanträdet hålles på plats som finnes lämplig från sakägarnas synpunkt.

24 § Förrättningsmannen skall till sammanträdet kalla sökanden och sakägare som kan beröras av fråga vid sammanträdet.

Kallelse skall i god tid före sammanträdet delges sökanden och sakägare.

Om vid sammanträde tillkännagivits tid och plats för nytt sammanträde angående samma fråga, behöver ej kallelse delges den som kallats i föreskriven ordning eller eljest infunnit sig till det sammanträde där tillkännagivandet skett. Den som infunnit sig till sammanträde, vid vilket tillkännagivits sammanträde vid senare tillfälle i annan fråga som berör honom, behöver ej delges kallelse till detta.

25 § Vid sammanträde skall förrättningsmannen redogöra för fråga som föranlett sammanträdet samt bereda de närvarande tillfälle att yttra sig och förebringa utredning i saken.

26 § Inställes ej förrättningen, skall förrättningsmannen efter erforderlig handläggning meddela beslut om upplåtelse av ledningsrätten (ledningsbeslut) och om ersättning till sakägare samt i övrigt avgöra alla vid förrättningen uppkomna frågor.

27 § I ledningsbeslut skall anges

1. ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet,
2. utrymme inom fastighet som upplåtes för ledningen,
3. befogenhet som avses i 1 § andra stycket,
4. förordnande som avses i 1 § tredje stycket,
5. den tid inom vilken ledningen skall vara utförd,
6. övriga föreskrifter som med hänsyn till förhållandena finnes påkallade.

Om det är lämpligt, får ledningsbeslut meddelas utan hinder av att ersättnings- och andra frågor ej slutbehandlats. Under samma förutsättning får ledningsbeslut meddelas särskilt beträffande viss sträcka av ledningen.

28 § Har ledningsbeslut meddelats men i 52 § upptagen förutsättning för beslutets verkställbarhet ännu ej inträtt, får förrättningsmannen, om det är av synnerlig vikt för sökanden, medge denne att tillträda upplåtet utrymme (tillträdesbeslut). Tillträdesdagen bestämmes av förrättningsmannen med iakttagande av att sakägare erhåller skäligt rådrum.

Medgivande enligt första stycket får lämnas endast om sökanden hos länsstyrelsen ställer betryggande säkerhet för ersättning som är eller kan komma att bli bestämd jämte ränta samt för det skadestånd han kan bli skyldig utge om beslutet ändras. Kronan, kommun, landstingskommun och kommunalförbund behöver ej ställa säkerhet.

Tillträdesbeslut får verkställas utan hinder av att det icke vunnit laga kraft.

29 § Om det ej är uppenbart att ersättningen för ledningsrätten blir obetydlig, skall på yrkande av fastighetens ägare eller annan sakägare, vars rätt beröres av tillträdet, såsom villkor för tillträdet föreskrivas att sökanden utger förskott i avräkning på den ersättning som slutligen fastställes.

Har förordnande enligt första stycket meddelats, får den slutliga ersättningen icke bestämmas till lägre belopp än som utgått eller kan komma att utgå på grund av förordnandet.

30 § Förrättningsmannen har rätt till ersättning, innefattande skäligt arvode och gottgörelse för behövliga kostnader. Detsamma gäller för särskilt tillkallad sakkunnig. Gode männen har rätt till ersättning enligt de grunder som gäller för gode män vid fastighetsbildningsförrättningar. Ersättningarna utom arvode till förrättningsmannen skall, när det påfordras, utges i förskott.

Förrättningskostnaderna samt ersättning för skada som avses i 4 kap. 38 § tredje stycket fastighetsbildningslagen (1970:988) skall betalas av sökanden.

Beslut i fråga som avses i denna paragraf meddelas i samband med

att förrättningen inställes eller avslutas. Beslut om förskott kan meddelas även under förrättningen.

31 § Sedan samtliga frågor avgjorts och alla till förrättningen hörande göromål utförts, skall förrättningsmannen förklara förrättningen avslutad (avslutningsbeslut).

Avslutningsbeslut skall meddelas på tid och plats som förrättningsmannen genom skriftligt meddelande tillkännagivit för sökanden, sakägarna och annan som får föra talan mot beslutet.

32 § I fråga om förrättning gäller i övrigt i tillämpliga delar 4 kap. 3—6, 11—13, 16, 17, 21, 22 och 30 §§, 34 § första stycket, 38—40 och 42 §§ fastighetsbildningslagen (1970:988). Bestämmelserna om sakägare skall avse även sökanden.

Domstolsprövning

33 § Talan mot förrättningsmannens beslut föres vid den fastighetsdomstol inom vars domkrets den med förrättningen avsedda marken är belägen. Ligger marken under flera fastighetsdomstolar, upptages talan av den domstol under vilken huvuddelen ligger.

34 § Talan mot förrättningsmannens beslut föres särskilt, om förrättningsmannen

1. avvisat ombud eller biträde,
2. ogillat jäv mot förrättningsman,
3. beslutat i fråga om tillträde,
4. beslutat i fråga om förskott som avses i 29 §,
5. beslutat i fråga om ersättning till gode män eller sakkunnig eller till sådan skadelidande som avses i 4 kap. 38 § fastighetsbildningslagen (1970:988),
6. beslutat om ersättning enligt 30 § första stycket första punkten,
7. beslutat i fråga om sådan rättelse som avses i 4 kap. 42 § fastighetsbildningslagen.

Talan enligt denna paragraf föres genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom två veckor från den dag då beslutet meddelades. Besvär får anföras av sökanden och sakägare. Mot beslut som avses i 1 och 5—7 får talan föras även av annan som beslutet rör.

35 § Om det främjar en ändamålsenlig handläggning, får förrättningsmannen förordna att talan mot ledningsbeslut och beslut om ersättning enligt 12 § skall föras särskilt. Sådan talan föres genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom fyra veckor från den dag beslutet meddelades.

Besvär enligt denna paragraf får anföras av sökanden och sakägare.

36 § Menar sökanden eller sakägare att förrättningen onödigt uppehålles genom förrättningsmannens beslut, får han föra talan mot beslutet genom besvär hos fastighetsdomstolen. Sådan talan är ej inskränkt till viss tid.

37 § Talan får ej föras mot förrättningsmannens beslut att gilla invändning om jäv.

38 § I annat fall än som avses i 34—37 §§ föres talan mot beslut av förrättningsmannen genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom fyra veckor från den dag då förrättningen förklarades avslutad eller inställd.

Besvär enligt denna paragraf får anföras av sökanden och sakägare.

39 § Talan mot ledningsbeslut får föras av byggnadsnämnden på sätt och inom tid som gäller för sakägare.

40 § Har ledningsbeslut meddelats beträffande område som avses i 8 § utan att medgivande enligt nämnda paragraf föreligger, får kommunen, även om den ej är sakägare, föra talan mot beslutet på sätt och inom tid som gäller för sakägare.

41 § Finner länsstyrelsen att ledningsbeslut strider mot sådan bestämmelse i denna lag som meddelats till förmån för allmänt intresse, får länsstyrelsen föra talan mot beslutet på sätt och inom tid som gäller för sakägare.

Första stycket gäller icke upplåtelse inom område med stadsplan eller inom område med byggnadsplan, om upplåtelsen rör endast mark som enligt planen är avsedd för annat än jordbruksändamål.

42 § Finner fastighetsregistermyndigheten att uppgift om ledningsrätt icke kan införas i registret på grund av fel eller oklarhet i förrättningen och kan rättelse ej vinnas i den ordning som anges i 4 kap. 42 § fastighetsbildningslagen (1970:988), får myndigheten söka rättelse hos fastighetsdomstolen. Detsamma gäller, om myndigheten finner att registrering i enlighet med förrättningen skulle äventyra fastighetsredovisningens tillförlitlighet eller på annat sätt föranleda rättsosäkerhet.

I fråga om talan enligt denna paragraf äger bestämmelserna om förfarandet vid fastighetsdomstol motsvarande tillämpning. Talan är ej inskränkt till viss tid.

43 § Har sökanden, samtliga sakägare och andra, som har rätt att anföra besvär, genom påskrift på förrättningsprotokollet eller i skriftligt meddelande som kommit förrättningsmannen eller fastighetsregistermyndigheten till handa godkänt förrättning eller förrättningsbeslut, får besvär icke anföras mot vad som godkänts.

44 § I fråga om förfarandet vid fastighetsdomstolen äger 16 kap. 1—12 och 15 §§ fastighetsbildningslagen (1970:988) motsvarande tillämpning. Föreskriften i 11 § första stycket om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig skall dock gälla endast av besvären berörda sakägare. Vad i de nyss angivna paragraferna föreskrives om sakägare skall tillämpas även på sökanden och annan enskild part. Hänvisning till 15 kap. 2, 4 och 10 §§ fastighetsbildningslagen skall i stället avse 34, 36 och 42 §§ denna lag.

45 § Förrättningsmannen samt företrädare för eller tjänsteman vid sådan myndighet som kallats till förhandling för att lämna upplysningar har rätt till ersättning för sin inställelse. Ersättningen till förrättningsmannen utgår av allmänna medel och bestämmes i enlighet med vad som gäller för vittnesersättning som skall utgivas av part. För övriga utgår ersättningen enligt särskilda bestämmelser.

Enskild part får ej åläggas att betala kostnad för ersättning enligt första stycket.

46 § I mål mellan sökanden och sakägare skall sökanden, oberoende av utgången, ersätta sakägare dennes rättegångskostnader, om ej annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Vinner enskild part mål mot företrädare för allmänt intresse, kan domstolen tillerkänna honom ersättning för rättegångskostnad, om synnerliga skäl föreligger. Sådan ersättning skall utges av statsverket eller, om endast byggnadsnämnden företräder det allmänna intresset, av kommunen.

Skall i annat fall än som avses i 45 § kostnad för bevisning eller särskild åtgärd enligt rättens beslut utgå av allmänna medel, kan domstolen när det är skäligt förordna att kostnaden skall stanna på statsverket.

47 § Mot fastighetsdomstols utslag eller beslut får, om ej annat är föreskrivet, talan fullföljas i hovrätten genom besvär som inges till fastighetsdomstolen. I stället för den i 52 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrivna tiden av två veckor gäller en tid av fyra veckor.

Besvär får anföras av enskild part samt av sådan företrädare för allmänt intresse som kunnat föra talan i frågan vid fastighetsdomstolen.

48 § Talan får ej föras mot fastighetsdomstolens beslut i dit fullföljd fråga som avses i 34 § 2 och 5 eller 36 §.

49 § I fråga om rättegången i hovrätt äger 16 kap. 3, 7, 9—12 §§ och 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen (1970:988) samt 44 § tredje punkten, 45 och 46 §§ motsvarande tillämpning. Föreskriften i 11 § första stycket om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig skall dock gälla endast av besvären berörda sakägare. Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i 46 § första stycket gäller, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, att sökanden, om ej annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § samma balk, alltid själv skall bära sina kostnader samt kostnad som han orsakar motparten genom att själv fullfölja talan. Vidare skall 16 kap. 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen ej tillämpas när hovrätten återförvisar mål till fastighetsdomstolen.

Bevis genom syn på stället får upptagas i hovrätten endast om synnerliga skäl föreligger.

50 § Mot hovrätts utslag eller beslut får, om ej annat är föreskrivet, talan fullföljas i högsta domstolen genom besvär som inges till hovrätten inom den i 56 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrivna tiden.

Talan får ej föras mot hovrätts beslut i dit fullföljd fråga som avses i 34 § 3 och 4.

Besvär får anföras av enskild part samt av sådan företrädare för allmänt intresse som kunnat föra talan i frågan i hovrätten.

51 § I fråga om rättegången i högsta domstolen äger 16 kap. 3, 7, 9 och 10 §§, 11 § andra och tredje styckena, 12 § och 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen (1970:988) samt 44 § tredje punkten, 45 och 46 §§ motsvarande tillämpning. Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i 46 § första stycket gäller dock bestämmelserna därom i 49 § första stycket. Vidare skall 16 kap. 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen ej tillämpas när högsta domstolen återförvisar mål till lägre rätt.

Bevis genom syn på stället får upptagas i högsta domstolen endast om synnerliga skäl föreligger.

Verkställighet m. m.

52 § Tillträde får ske så snart fastställd ersättning erlagts. Ersättningen skall erläggas inom tre månader från det ersättningsbeslutet vunnit laga kraft. Å beloppet erlägges sex procent ränta från förfallodagen eller, om tillträde enligt 28 § eller eljest skett före förfallodagen, från tillträdesdagen.

53 § Om fastighet, på vilken utrymme tagits i anspråk, svarar för fordran, skall i beslut om ersättning förordnas att ersättning jämte ränta, som tillkommer fastighetsägaren och som ej avser personlig skada, skall nedsättas hos länsstyrelsen för fördelning. Detta gäller dock icke, om innehavarna av samtliga fordringar, för vilka fastigheten svarar, medgivit att ersättningen utbetalas direkt till fastighetsägaren. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation. Medgivande fordras ej av rättsägare för vilken upplåtelsen är väsentligen utan betydelse.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om förskott enligt 29 §.

I fråga om fördelningen av inbetalda medel äger bestämmelserna om fördelning av köpeskilling för fast egendom som sålts på exekutiv auktion motsvarande tillämpning. Sammanträde för fördelningen hålles så snart det kan ske. Kallelse till sammanträdet sändes till rättsägarna minst två veckor i förväg.

54 § Har inom ett år efter det att beslut om ersättning vunnit laga kraft ersättningen ej till fullo erlagts i föreskriven ordning och har ej heller någon som i beslutet tillerkänts sådan ersättning begärt verkställighet av beslutet, är ledningsbeslutet i motsvarande del förfallet.

Ledningsbeslutet är förfallet, om ledningen ej kommit till stånd inom den tid som bestämts i beslutet. På begäran som gjorts före tidens utgång får dock vid förrättning skäligt anstånd med anläggningens utförande medges.

Erlagd ersättning får ej återkrävas på grund av att ledningsbeslutet förfallit.

55 § Ledningsrätt får ändras, upphävas och, om det sker i anledning av upphävandet, upplåtas under de förutsättningar och i den ordning som enligt fastighetsbildningslagen (1970:988) gäller för motsvarande åtgärder med servitut. Härvid skall, vid bedömande enligt 7 kap. fastighetsbildningslagen, i stället för betydelse, fördel eller nytta för härskande fastighet beaktas betydelse, fördel eller nytta för ledningen. Är fråga om koncessionspliktig ledning, skall koncessionsmyndighetens medgivande föreligga.

Gör ledningsrättens innehavare eller med hans medgivande fastighetsägare framställning om ledningsrättens upphävande, får upphävande ske vid förrättning enligt denna lag. Vid sådan förrättning skall sakägarna ej höras.

56 § Föreligger ej förordnande enligt 1 § tredje stycket, kan sådant förordnande på begäran av ledningsrättens innehavare meddelas vid ny förrättning. Har förordnande meddelats, kan det vid ny förrättning upphävas eller ändras, om samtliga borgenärer med fordran, som är förenad med panträtt i fastigheten, medger det.

Vid förrättning enligt första stycket skall sakägarna ej höras.

57 § Överlåtelse av ledning, för vilken ledningsrätt upplåtits, är giltig endast om överlåtelsen omfattar även ledningsrätten.

Vad nu föreskrivits gäller dock ej om ledningen överlåtits för att borttagas.

Överlåtelse av ledningsrätt utan att den därmed avsedda ledningen samtidigt överlåtes är giltig endast om ledningen ännu icke byggts eller om den borttagits.

58 § Uppgift om ledningsbeslut införes i fastighetsregistret snarast möjligt sedan beslutet vunnit laga kraft. Har beslutet förfallit eller av annan anledning upphört att gälla eller har ledningsrätten överlåtits skall även detta antecknas.

Senast inom trettio dagar efter överlåtelse som avses i 57 § första och tredje styckena skall den nye innehavaren lämna uppgift därom till fastighetsregistermyndigheten.

59 § Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den

Vad som enligt denna lag gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt. Detsamma gäller den som i enlighet med beslut vid allmän avvittring innehar ströäng.

2 Förslag till

Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970:988)

Härigenom förordnas, att 7 kap. 2 § fastighetsbildningslagen (1970: 988) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	2 §
Servitut avseende skogsfång får ej bildas genom fastighetsreglering.	Servitut avseende skogsfång *eller utrymme för ledning som avses i ledningsrättslagen* får ej bildas genom fastighetsreglering.
Servitut, *som avser rätt att framdraga elektrisk starkströmsledning eller* som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.	Servitut, som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag *och som ej omfattas av förbudet i första stycket,* får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.

Andra stycket gäller ej servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

Denna lag träder i kraft den

2 — 23862

3 Förslag till
Lag om ändring i jordabalken

Härigenom förordnas, att 2 kap. 1 § jordabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse	*Föreslagen lydelse*
	1 §
Till fastighet hör byggnad, ledning, stängsel och annan anläggning som anbragts i eller ovan jord för stadigvarande bruk, på rot stående träd och andra växter, naturlig gödsel.	
Till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och icke hör till den fastighet där den finns.	Till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och icke hör till den fastighet där den finns. *Detsamma gäller ledning för vilken upplåtits ledningsrätt, om vid förrättning enligt ledningsrättslagen förordnats att rätten skall höra till fastigheten.*

Denna lag träder i kraft den

4 Förslag till
Lag om förändring av vissa servitut till ledningsrätt

Härigenom förordnas som följer.

1 § Inskrivet servitut, avseende rätt att för all framtid framdraga och bibehålla ledning som avses i 2 § ledningsrättslagen, skall genom beslut av inskrivningsmyndigheten under arbetet med inskrivningsregistrets uppläggande förändras till ledningsrätt.

Ledningsrättslagen skall tillämpas på den upplåtna rätten från dagen för registrets uppläggande om beslutet då vunnit laga kraft, eljest från den dag så skett.

2 § Åtgärden får vidtagas endast om den kan antagas vara väsentligen utan betydelse för ägaren av den tjänande fastigheten eller för innehavaren av panträtt eller annan rättighet för vilken inskrivning är beviljad eller sökt.

3 § Kräver åtgärden närmare utredning eller kan den av annat skäl icke lämpligen företagas i samband med inskrivningsregistrets uppläggande, får fråga om åtgärden i stället upptagas till övervägande efter nämnda tidpunkt, om servitutsavtalet träffats före ikraftträdandet av ledningsrättslagen. Sedan beslut om åtgärdens vidtagande träffats och vunnit laga kraft, skall ledningsrättslagen tillämpas på den upplåtna rätten.

4 § Ledningsrätten tillkommer ägaren av den härskande fastigheten och hör till denna.

Uppgift om ledningsrätten skall införas i fastighetsregistret vid inskrivningsregistrets uppläggande om beslutet om åtgärden då vunnit laga kraft, eljest genast efter lagakraftvinnandet.

5 § Fråga om åtgärd som avses i denna lag handlägges som inskrivningsärende.

Underrättelse om beslut rörande åtgärden skall i rekommenderat brev genast tillställas ägaren av såväl den härskande som den tjänande fastigheten. I underrättelsen skall anges vad den som vill fullfölja talan mot beslutet har att iakttaga.

6 § Uppstår till följd av åtgärden skada för fastighetsägare eller annan, vars rätt beröres av åtgärden, är han berättigad till ersättning härför av statsmedel. Bestämmelserna i 18 kap. 5 och 7 §§ jordabalken skall gälla i fråga om ersättning som avses i denna paragraf.

7 § Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller av myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den

5 Utkast till
Kungörelse med tillämpningsföreskrifter till ledningsrättslagen (197)

Härigenom förordnas som följer.

1 § Finner förrättningsmannen jäv föreligga mot honom, skall han genast underrätta den myndighet som förordnat honom.

2 § Vad i 1 § fastighetsbildningskungörelsen (1971:762) stadgas om förordnande enligt 3 kap. 2 § tredje stycket fastighetsbildningslagen (1970:988) skall gälla även förordnande enligt 9 § tredje stycket ledningsrättslagen (197).

3 § I fråga om protokoll och aktbildning i ledningsrättsärenden skall i tillämpliga delar gälla vad i fastighetsbildningskungörelsen (1971:762) 6—15 §§ föreskrives; dock att förrättningsmannen icke skall föra dagbok.

4 § Vad i 24 §, 25 § första stycket och 26 § första stycket fastighetsbildningskungörelsen (1971:762) finnes stadgat skall äga motsvarande tillämpning i fråga om expediering av förrättningsakt och beslut enligt ledningsrättslagen (197), därvid hänvisningarna till 15 kap. 8 § fastighetsbildningslagen (1970:988) skall avse 41 § ledningsrättslagen och hänvisningen till 15 kap. 11 § fastighetsbildningslagen skall avse 43 § ledningsrättslagen.

5 § Lantmäteristyrelsen meddelar de ytterligare föreskrifter som behövs för tillämpningen av ledningsrättslagen (197).

Denna kungörelse träder i kraft den

II Inledning

1 Direktiven för utredningen

I anförande till statsrådsprotokollet den 29 november 1968 anmälde chefen för justitiedepartementet fråga om särskilda bestämmelser rörande sakrättsligt skydd för rätt att dra fram och behålla vissa ledningar. Föredragande departementschefen anförde därvid i huvudsak följande.

För rätt att dra fram och inneha kraftledning fordras koncession enligt lagen den 27 juni 1902 (nr 71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar. Koncession innebär emellertid inte rätt att ta annans mark i anspråk för ledningarna. Sådan rätt upplåts i stället vanligen som ett servitut i fastigheten genom överenskommelse med vederbörande fastighetsägare. Denna servitutsrätt kan sakrättsligt tryggas genom inteckning. Även en intecknad servitutsrätt kan emellertid vid exekutiv auktion få vika för rättighet med bättre rätt, något som givetvis kan medföra allvarliga konsekvenser eftersom ledningsinnehavaren inte är betjänt av att hans rätt i övrigt står sig om den går förlorad för viss del av ledningen. Samtidigt som det kan konstateras att det sakrättsliga skyddet som inteckning medför inte är fullgott måste beaktas att intecknandet medför visst besvär för både enskilda och myndigheter. Det kan sålunda bli nödvändigt för fastighetsägaren att — om t. ex. tomtförsäljning äger rum från den intecknade fastigheten — i inteckningsärenden som rör fastigheten varje gång begära samtycke av den som innehar ledningsrätten. Denne måste då, om han inte utan vidare vill ställa sig avvisande, undersöka om sådant tillstånd utan risk kan lämnas. Sådana ärenden kan enligt vad erfarenheten visar bli mycket talrika om ledningarna går fram över ett stort antal fastigheter. Det är också tydligt att den talrika förekomsten av servitutsinteckningar för kraftledningar medför en avsevärd arbetsbelastning för inskrivningsavdelningarna som har stora svårigheter att hålla föreskrivna expeditionstider f. n.

Kan överenskommelse inte träffas med markägaren om upplåtelse av servitut för en kraftledning finns möjlighet att med stöd av 1902 års lag och lagen den 12 maj 1917 (nr 189) om expropriation genomföra att marken tvångsvis upplåts för kraftledningen. En genom expropriation förvärvad rätt gäller mot envar och äger företräde framför all annan rätt i fastigheten.

När det gäller elektriska svagströmsledningar som telegraf- eller telefonledningar föreligger i princip inte något koncessionstvång. Enligt kungörelsen den 14 januari 1944 (nr 5) med vissa bestämmelser rörande telegraf-, telefon- och andra svagströmsledningar behövs dock särskilt tillstånd i vissa fall, nämligen när det gäller statens mark, allmän väg eller enskild järnväg. Beträffande markupplåtelsen träffas i allmänhet överenskommelse om nyttjanderätt mellan televerket och ägaren av den fastighet som berörs av anläggningen. Till säkerhet för bestånd det av den upplåtna nyttjanderätten låter televerket regelmässigt inteckna dessa avtal. Även för sådana ledningar kan expropriation medges enligt expropriationslagen.

En annan typ av ledningar som bör uppmärksammas i detta sammanhang är ledningar för vatten och avlopp. I hälsovårdsstadgan den 19 december 1958 (nr 663) fastslås kommunernas ansvar för bl. a. vattenförsörjning och avledande av flytande orenlighet. I byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385) ges regler som innebär att vid planering hänsyn skall tas till vatten- och avloppsfrågorna. Också vattenlagen innehåller betydelsefulla bestämmelser om vattenförsörjning och avlopp. Den nu angivna lagstiftningen kompletteras av lagen den 3 juni

1955 (nr 314) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar.

Mark för vatten- och avloppsanläggningar kan givetvis tas i anspråk på grundval av frivillig upplåtelse av markägaren. Expropriation kan vidare medges enligt expropriationslagen om det är nödvändigt för att förse en ort med vatten eller för ändamål som det enligt lag eller författning tillkommer kommun eller annan dylik samfällighet att tillgodose eller för annat ändamål, som är jämförligt med något av de nu angivna och äger väsentlig betydelse för det allmänna. Med stöd av sistnämnda grunder kan expropriation medges för att ordna en orts avloppsförhållanden. Mark för vattenledning kan vidare tas i anspråk enligt vattenlagen samt lagen den 28 juni 1918 (nr 526) om rätt att över annans mark framdraga ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

Ytterligare en typ av ledningar som bör uppmärksammas i detta sammanhang är oljeledningarna. I gällande lagstiftning saknas särskilda bestämmelser om sådana ledningar. Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 maj 1966 har chefen för kommunikationsdepartementet tillkallat sakkunniga för att utreda behovet av lagstiftning om anläggande och utnyttjande av rörledningar för transport av olja m. m. och därmed sammanhängande frågor. Enligt direktiven bör bestämmelser ges om bl. a. expropriation och koncession. Vidare anförs att utredningen bör beakta behovet av bestämmelser för rörledningstransport av även annat än olja, i första hand naturgas.

Frågan om att införa särskilda bestämmelser rörande sakrättsligt skydd för rätt att dra fram och behålla olika slags ledningar på annans fastighet har aktualiserats vid skilda tillfällen men inte fått någon enhetlig lösning i lagstiftningen. När det gäller kraftledningarna har tanken framförts att ordna skyddet för ledningarna genom en ny sakrättslig konstruktion — ibland kallad ledningsrätt. Således framhölls redan i en skrivelse till Kungl. Maj:t den 18 oktober 1930 från Svenska vattenkraftföreningen och Svenska elektricitetsverksföreningen att godvilliga uppgörelser med vederbörande fastighetsägare om rätt att dra fram elektriska kraftledningar borde utan inteckning göras betryggande mot nya ägare och innehavare av respektive fastigheter så länge kraftledningarna ägde bestånd. Föreningarna framhöll att expropriationsförfarandet i allmänhet var oskäligt dyrt i förhållande till expropriationsobjektet och hemställde att Kungl. Maj:t skulle låta undersöka möjligheten att genomföra en lagstiftning om rätt att ha kraftledningar på annans mark grundad på samma principer som lagen om vägrätt (NJA II 1941 s. 516). Vattenkraftföreningen har senare framfört samma önskemål, bl. a. i yttrande den 7 oktober 1964 över fastighetsbildningskommitténs förslag till ny fastighetsbildningslag.

Vattenfallsstyrelsen har vid olika tillfällen framhållit att koncessionsförfarandet bör förenklas och ifrågasatt om inte detta skulle kunna ske genom en lagstiftning med vägrätten som förebild.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 17 december 1965 har jag tillkallat sakkunniga för att utreda frågan om automatisk databehandling på inskrivningsväsendets område. De sakkunniga, som antagit namnet inskrivningskommittén, har i enlighet med uttalanden i direktiven tagit upp frågan om rationaliseringsåtgärder och reformer på inskrivningsväsendets område inom ramen för nuvarande registreringssystem. Som ett resultat härav har kommittén den 17 maj 1967 överlämnat en stencilerad promemoria med titeln Förenklad fastighetsbokföring. I promemorian har lagts fram förslag om bl. a. förnyelse som villkor för att vissa äldre inteckningar för nyttjanderätt och servitut skall fortbestå. I detta sammanhang har kommittén även väckt tanken på ett sakrättsligt skydd oberoende av inteckning för t. ex. el-, tele-, vatten- och avloppsledningar. Kommittén anför att inteckningar för sådana ledningar regelmässigt saknar betydelse från kreditsynpunkt och att publicitetskravet bör kunna tillgodoses genom att ledningarna redovisas i fastighetsregistret. Kommittén föreslår en utredning av frågan.

Under remissbehandlingen av promerorian har kommitténs uppfattning vunnit stark anslutning. Förslaget om utredning av denna fråga har sålunda understötts av bl. a. Svea hovrätt, kammarkollegiet, lantmäteristyrelsen, telestyrelsen, statens vattenfallsverk, fastighetsregisterutredningen, eldistributionsutredningen, Föreningen för tjänstemän inom Sveriges stadshypoteks- och bostadskreditorganisationer, Svenska elverksföreningen och Svenska kraftverksföreningen.

Den tekniska utvecklingen och den tilltagande förekomsten av olika slags ledningar aktualiserar alltmer behovet av särskilda civilrättsliga bestämmelser rörande rätt att ta i anspråk och utnyttja mark för ledningar. Det sakrättsliga skyddet vid upplåtelse av mark för detta ändamål är enligt min mening inte tillfredsställande ordnat. Inteckningarna för nyttjanderätts- och servitutsavtal medför ett avsevärt arbete för de hårt belastade inskrivningsavdelningarna och innebär även åtskilligt besvär för de enskilda fastighetsägarna och ledningsinnehavarna. Också för lantmäteriväsendet uppstår svårigheter till följd av inteckningarna. Härtill kommer att det sakrättsliga skydd som tillkommer en intecknad rättighet i vissa situationer kan vara otillräckligt. Genom expropriation kan ett effektivare skydd åstadkommas men

expropriationsförfarandet är ofta alltför tidsödande och dyrbart i förhållande till expropriationsobjektets värde.

Enligt min mening är det nu påkallat att närmare utreda frågan om en samlad civilrättslig lagstiftning angående rätt att dra fram och bibehålla ledningar över fastigheter. Utredningen bör i första hand omfatta en undersökning huruvida sakrättsligt skydd för ledningar kan åstadkommas på annat sätt än genom inteckning. En sådan ledningsrätt bör ge ett effektivare sakrättsskydd än inteckning och kunna bildas genom ett snabbare och mindre kostnadskrävande förfarande än expropriation. Ett väsentligt krav måste dock vara att den åtgärd, till vilken de sakrättsliga verkningarna knyts, omges med sådan publicitet att rättsförluster kan undvikas. Olika möjligheter kan här komma i fråga. En lösning kan vara att med vägrätten som förebild anknyta de sakrättsliga verkningarna till koncessionsbeslut eller liknande jämte utstakning på marken. En annan möjlighet är att låta registrering, t. ex. i fastighetsregistret, få sakrättslig verkan. Även andra lösningar än de här antydda kan givetvis komma i fråga. Med hänsyn till de olika typer av ledningar som är aktuella kan det visa sig att en lösning som lämpar sig för en viss ledningstyp inte passar för samtliga fall. Även om en samlad och såvitt möjligt enhetlig lagstiftning bör eftersträvas för samtliga ledningstyper kan det därför visa sig nödvändigt att utforma reglerna olika för ledningar av olika beskaffenhet.

2 Översikt över gällande bestämmelser m. m.

Såsom framgår av direktiven för utredningen finns flera möjligheter att erhålla rätt att dra fram och bibehålla ledningar. De ledningar som det vanligen gäller är elektriska ledningar (stark- eller svagströmsledningar), vatten- och avloppsledningar samt andra rörledningar för olika ändamål (pipelines för exempelvis olja och gas). De ur användningssynpunkt vanligaste elektriska ledningarna är sådana för elkraftöverföring och telekommunikation. Det förefinns inom de olika ledningskategorierna betydande skillnader i fråga om ledningarnas storlek, längd och farlighet. De stora starkströmsledningarna från kraftverken i Norrland och Mellansverige, vilka sträcker sig över avsevärda avstånd, kräver betydande utrymmen, frilagda gator till 50 m bredd eller mera, stora tunga metallkonstruktioner och avsevärda säkerhetsanordningar. För detaljdistributionsledningarna behövs mindre utrymme och lättare stolpkonstruktioner, under det att slutligen teleledningarna, i den mån de dras i luften, fordrar endast enkla stolpanordningar och praktiskt taget intet annat utrymme än det som dessa upptar.

I viss mån liknande förhållanden gäller för de i marken nedlagda rörledningarna. De stora vatten- och avloppsledningarna kräver givetvis betydligt mera utrymme än de mindre, lokala servisledningarna. Även när det gäller transformatorer, pumpstationer och andra tillbehör till ledningarna är förhållandet likartat. De stora transformators- och pumpstationerna kan uppta en areal om mer än en hektar. De mindre behöver däremot endast någon kvadratmeter.

Rätten att dra fram och bibehålla ledningar kan erhållas antingen genom överenskommelse med markägaren eller också genom tvångsåtgärder. På frivillig väg kan rätten grundas på avtal om nyttjanderätt eller servitut, sådant avtal kan sedermera inskrivas. Reglerna härom finns upptagna i 7 och 14 kap. jordabalken. Det förra kapitlet behandlar nyttjanderätt och det senare servitut. Inskrivning av nyttjanderätt och servitut behandlas i 17 och 23 kap. jordabalken.

Rätten att dra fram ledning kan tvångsvis erhållas genom expropriation enligt lagen (1917:189) om expropriation. Expropriation kan sålunda medges enligt 1 § första stycket 2 för telegraf- och telefonanläggning, enligt 1 § första stycket 5 för att förse en ort med vatten och enligt 1 § första stycket 13 för oljeledning, som är behövlig för företag av större gagn för orten. För det fall att exproprianten är en kommun kan expropriation för vatten- och avloppsledning ske även med stöd av 1 § första stycket 4. Kommun kan också med stöd av 18 a och 41 a §§ byggnadslagen erhålla rätt att framdra allmän ledning. Om expropriation för elektriska starkströmsledningar finns särskilt stadgat i 1 § lagen (1902:71 s. 1) innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

I detta sammanhang må erinras om att expropriationsutredningen i november 1969 framlagt ett betänkande om expropriationsändamål och expropriationsersättning m. m. (SOU 1969:50). På grundval av betänkandet har vissa ändringar gjorts i expropriationslagen (prop. 1971:122, SFS 1971:915). I övrigt är betänkandet föremål för överarbetning inom justitiedepartementet. Inom departementet har även utarbetats ett PM med förslag till ändringar i expropriationsförfarandet m. m. (Ju 1971:23 stencil). Även detta förslag är för närvarande föremål för överväganden inom justitiedepartementet. Slutligen må nämnas en inom civildepartementet utarbetad promemoria rörande lagstiftning om fysisk riksplanering (civildepartementet 1972:1 stencil). I denna har bl. a. upptagits vissa förslag till ändrade bestämmelser om expropriationsersättning.

Beträffande elektriska ledningar framlade ellagstiftningsutredningen ett betänkande angående lagstiftning om elektriska anläggningar (SOU 1966:39). I detta betänkande upptaget förslag till ny ellagstiftning blev sedermera föremål för överarbetning av eldistributionsutredningen i ett år 1968 avgivet betänkande om eldistributionens rationalisering (SOU 1968:39). I anslutning till dessa förslag framlades en proposition (1970:139) med förslag till vissa ändringar i 1902 års lag om elektriska anläggningar. Detta förslag antogs med någon ändring av riksdagen (SFS 1970:905).

I vissa av förenämnda förslag avsågs bl. a. att bestämmelserna om expropriation i 1902 års lag skulle överflyttas till en ny expropriationslag. Propositionen tog emellertid inte någon ställning till denna fråga.

Rätt att dra fram och bibehålla ledning för vatten och för avlopp kan även erhållas med stöd av bestämmelser i 2 och 8 kap. vattenlagen. För närvarande är vattenlagen föremål för omarbetning av vattenlagsutredningen.

Fastighetsbildningslagen (1970:988) upptar i 5 och 7 kap. vissa stadganden rörande bibehållande av elektriska ledningar och tillskapande av servitut för exempelvis vattenförsörjning och avlopp.

Lagen (1966:700) om vissa gemensamhetsanläggningar ger möjlighet att under vissa speciella förhållanden skapa en rätt att dra fram och bibehålla ledningar. Inom justitiedepartementet har utarbetats ett förslag till ny lag i ämnet, anläggningslagen (Ju 1971:16 stencil). Enligt förslaget, som är beroende på Kungl. Maj:ts prövning, utvidgas i någon mån tillämpningsområdet i fråga om gemensamhetsanläggningar bl. a. att avse enskilda vägar.

Tre lagar som i detta sammanhang är av intresse är lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar, lagen (1932:608) om enskilda vägar och väglagen (1971:948) vilken trädde i kraft den 1 januari 1972. Förarbetena till väglagen återfinns i ett av vägsakkunniga avgivet betänkande Allmänna vägar (SOU 1968:17) samt prop. 1971:123. Lagen om enskilda vägar är i viss utsträckning föremål för översyn av 1969 års vägutredning.

En närmare redogörelse för stora delar av lagstiftningen på ifrågavarande områden och dess bakgrund har lämnats i bilaga nr 3 till expropriationsutredningens förutnämnda betänkande (SOU 1969:51 s. 25).

Slutligen kan här nämnas den omorganisation som pågår av inskrivningsväsendet och som grundar sig på dels en år 1967 av inskrivningskommittén avgiven stencilerad promemoria om förenklad fastighetsbokföring och dels av samma kommitté avgivet betänkande om ADB inom inskrivningsväsendet (SOU 1969: 9).

Samtidigt med avlämnande av förevarande betänkande har utredningen angående oljeledningar avgivit ett betänkande med förslag till lag om vissa rörledningar för petroleum, naturgas m. m. (SOU 1972: 58).

III Allmän motivering

3 Behovet av lagstiftning

Flertalet av de starkströmsledningar som finns här i landet har dragits fram och bibehålls med stöd av servitutsavtal som intecknats eller, enligt nya jordabalkens terminologi, inskrivits i de fastigheter över vilka ledningarna går fram. Dessa fastigheter betraktas som tjänande fastigheter i förhållande till kraftverksfastigheten, vilken anses vara den härskande fastigheten. Oaktat en viss tveksamhet tidigare rått om ett verkligt servitut förelåg, eftersom rätten att ha ledningarna framdragna över den tjänande fastigheten icke helt kan anses vara av stadigvarande betydelse för den härskande fastigheten såsom sådan, har denna form av servitut allmänt godtagits i vår rättstillämpning. Ett högst betydande antal sådana servitutsavtal finns för närvarande inskrivna i fastighetsböckerna. Utredningen har inte gjort någon närmare undersökning om antalet inskrivningar av detta slag. Det torde emellertid enligt vad eldistributionsutredningen uttalat kunna uppskattas till över 200 000.

Telefon- och telegrafledningarna (teleledningar) torde mestadels dras fram med stöd av nyttjanderättsavtal på viss tid med ägarna till de fastigheter som de berör. Dessa avtal blir i viss utsträckning föremål för inskrivning till säkerhet för nyttjanderättens bestånd.

Beträffande såväl stark- som svagströmledningar gäller att deras framdragande och bibehållande understundom säkerställs i de kontrakt som upprättats angående leverans av ström eller om teleabonnemang på så sätt, att i kontraktet såsom villkor för leveransen eller abonnemanget intas en bestämmelse om att ledningen skall få dras fram över fastigheten. Bestämmelsen kan ibland också innefatta rätt att dra fram andra ledningar över fastigheten.

För vatten- och avloppsledningar säkerställs, i den mån så finnes behövligt, på olika sätt rätten till utrymme på de fastigheter de passerar. Då dessa ledningar liksom gasledningar oftast är kommunala och nedlagda i kommunens egen mark, såsom gator eller andra allmänna platser, behöver de inte inskrivningsskydd i samma utsträckning som andra ledningar. I den mån tillgången på vatten blir mer begränsad och svårigheterna att oskadliggöra eller släppa ut avloppsvatten stegras, uppstår ofta fråga om att dra ledningar över stora avstånd. Såsom exempel härpå kan nämnas vattenledningen från Vättern till de tre städerna Falköping, Skara och Skövde samt den ledning som håller på att byggas från sjön Bolmen till Skåne. Här framträder ett starkt behov att säkerställa ledningarnas framdragande och bibehållande. Detta kan ske med stöd av bestämmelserna i vattenlagen eller genom att inskriva servitutsavtal. Förfarandet enligt vattenlagen är förhållandevis omständligt och medför i allmänhet förhandlingar inför vattendomstolen. Rätten enligt vattenlagen skiljer sig från avtalsservitutet däruti att den kan tillskapas tvångsvis och till sin karaktär närmast torde

vara att likställa med en ständig nyttjanderätt. Någon inskrivning av rätten på samma sätt som i fråga om servitut äger inte rum och denna kan alltså inte utläsas ur fastighetsboken eller fastighetsregistret.

Möjligheten att erhålla rätt att dra fram och bibehålla ledningar med stöd av expropriationslagen torde i viss utsträckning ha utnyttjats när vattenlagen inte varit tillämplig och ledningsföretaget inte kunnat träffa uppgörelse med markägare eller då möjligheter till inteckning saknats till följd av bristande lagfart.

Rätten att ha vatten- och avloppsledningar på annans mark kan också under vissa förhållanden grundas genom beslut vid förrättning enligt lagen om gemensamhetsanläggningar. Anteckning om anläggningsbeslutet skall göras i fastighetsboken.

Möjligheterna att med stöd av fastighetsbildningslagen bilda servitut för framdragande av ledningar är till följd av bestämmelserna i 7 kap. 2 § ganska begränsade.

Behovet av särskilda regler, som ger ett sakrättsligt skydd för rätten att dra fram och bibehålla olika slags ledningar över annans mark, har framträtt mer och mer under årens lopp. Redan så tidigt som år 1930 upptogs, såsom anmärkts i direktiven för utredningen, frågan om sådana bestämmelser av Svenska vattenkraftsföreningen och Svenska elektricitetsverksföreningen i en skrivelse till Kungl. Maj:t. I skrivelsen uttalades önskemålet att godvilliga uppgörelser med vederbörande fastighetsägare om rätt att dra fram elektriska kraftledningar borde utan inteckning kunna göras betryggande mot nya ägare och innehavare av respektive fastigheter så länge kraftledningarna ägde bestånd. Motsvarande önskemål har därefter åter framförts vid olika tillfällen, senast av inskrivningskommittén och i vissa av de yttranden som avgivits över kommitténs förslag.

De nuvarande möjligheterna att tillförsäkra sig rätt att dra fram och bibehålla ledningar är inte tillfredsställande. De gällande rättsreglerna, vare sig man använder sig av inskrivning eller officialinstituten i expropriationslagen, vattenlagen eller byggnadslagen, medför vissa olägenheter och inte oväsentliga besvär och kostnader för såväl enskilda som det allmänna.

Såsom ovan framhållits torde ifrågavarande rätt i det övervägande flertalet fall tryggas genom servitutsinskrivning. Emellertid innebär detta ingen helt betryggande säkerhet för rättighetens bestånd, då den vid exekutiv försäljning av den tjänande fastigheten kan komma att upphöra, ett förhållande som kan få allvarliga konsekvenser för ledningsägaren. Hela ledningssystemet kan därigenom rubbas med betydande kostnader och andra olägenheter som följd för ägaren och brukaren av ledningen. Faran för en sådan situation har emellertid minskats genom bestämmelser i lagen (1971:494) om exekutiv försäljning av fast egendom, vilken trätt i kraft den 1 januari 1972. I 33 § nämnda lag föreskrivs att rättigheter med sämre rätt än den fordran, för vilken fastigheten skall säljas, skall förbehållas om det saknas anledning till antagande att de belastar fastigheten till beaktansvärd skada för innehavare av fordran med bättre rätt. Beträffande återstående icke skyddade rättigheter ges i 39 § en annan regel, som innebär att de under vissa omständigheter kan förbehållas i samband med utropet.

Vissa svårigheter och besvär kan även i samband med relaxation och nedsättning av inskrivningar i den med servitut eller nyttjanderätt besvärade fastigheten uppkomma såväl för fastighetsägaren som ledningsägaren.

Det tidigare ofta förekommande besväret vid dödning av ledningsservitut i avstyckningar från stamfastigheter, som belastas av servitutet, har minskat genom införandet av den nya jordabalken. Här stadgas i 7 kap. 27 § att, om fastighet, som besväras av nyttjanderätt eller servitut, delas och rättighetens utövning genom upplåtelseavtalet är begränsad till visst område, rättigheten upphör att besvära fastighet som inte omfattar någon del av området. Bestämmelsen har tillkommit i avsikt att bl. a. motverka uppkomsten av onödiga inskrivningar i fastighetsböckerna.

Såsom framgår av den nu lämnade redo-

görelsen kan, även om betydande lättnader genomförts, likväl alltjämt vissa olägenheter uppstå i fråga om inskriven rättighet för ledning i samband med exekutiv försäljning av fastighet eller vid dödning av inteckning i fastighet som avstyckats före jordabalkens ikraftträdande, liksom vid relaxation och nedsättning av inskrivning.

Den största svårigheten för den som vill skaffa sig rätt att dra fram och bibehålla ledning torde uppkomma om fastighetsägaren vägrar att träffa uppgörelse om upplåtelse av mark. I sådant fall återstår för ledningsägaren, om ett förfarande enligt vattenlagen eller byggnadslagen ej är möjligt, i stort sett inget annat än att tillgripa expropriation. Detta ställer sig, såsom i direktiven för utredningen framhållits, ofta alltför tidsödande och dyrbart i förhållande till expropriationsobjektet. Ett snabbare och enklare förfarande för att uppnå det avsedda syftet måste därför framstå såsom i hög grad önskvärt.

En avigsida med att säkerställa den ifrågavarande rätten genom inskrivning är, förutom vad som tidigare berörts, det besvär, den tidsutdräkt och de kostnader förfarandet medför för ägare av stora ledningsnät. För varje fastighet utefter ledningen måste avtal upprättas och inskrivas och handlingarna bevaras och hållas i ordning. För ledningsägaren medför detta ofta ett omfattande arbete och dryga kostnader. Ledningarna kan ju sträcka sig över tusentals fastigheter, belägna i olika län.

Även ur allmän synpunkt medför servitutsinteckningarna vissa mindre önskvärda konsekvenser. Redan för närvarande tyngs fastighetsböckerna i allt för hög grad av inskrivningar för servitut, som meddelats till säkerhet för ledningar av olika slag över hela landet. Vid genomförande av den beslutade reformen av inskrivningsväsendet är det ett önskemål att inskrivningsregistret inte onödigtvis belastas med servitutsinskrivningar för ledningar, särskilt med hänsyn till den omfattning vari dessa kunna förväntas förekomma om nuvarande system bibehålls. Enligt vad utredningen inhämtat föreligger planer på en väsentlig utbyggnad av elnätet. Man torde också kunna motse avsevärda nyanläggningar i fråga om vatten- och avloppsledningar.

Ett annat önskemål som väger tungt är att finna en lämplig utväg att undvika överföring till det nya inskrivningsregistret av alla i de nuvarande fastighetsböckerna upptagna ledningsservituten. Om ett system kunde tillskapas varigenom man kunde undvika att införa redan beviljade inskrivningar i det nya inskrivningsregistret men likväl ge rättigheterna fullt tillräckligt sakrättsligt skydd och publicitet, skulle detta innebära en betydande fördel. Till den frågan återkommer utredningen i samband med ett särskilt lagförslag.

I detta sammanhang vill utredningen också erinra om lagen (1968:278) om förnyelse av vissa inteckningar för nyttjanderätt, avkomsträtt och servitut. Enligt denna lag har inteckningar av detta slag, beviljade före den 1 januari 1918, förfallit sista inskrivningsdagen år 1970, om inteckningen ej förnyats sist på denna inskrivningsdag. Till följd av lagen har ett avsevärt antal äldre inteckningar avseende ledning förfallit och kommer sålunda inte att belasta det nya fastighetsregistret. Oaktat detta medfört vissa fördelar i de hänseenden som nu är i fråga, kvarstår dock för framtiden inte oväsentliga olägenheter.

Utredningen finner med hänsyn till det anförda det från såväl allmänna som enskilda synpunkter angeläget att en lagstiftning kommer till stånd som i möjligaste mån undanröjer de olägenheter de nuvarande tillvägagångssätten innebär vid säkerställande av rätten att dra fram och bibehålla ledningar över annans mark.

Utredningen har såsom allmänna riktlinjer för lagstiftningen uppställt önskemålen att denna så långt som möjligt säkerställer rätten att dra fram och bibehålla ledning genom ett enkelt, snabbt och billigt förfarande som medför trygghet för ledningsägaren och innebär ett betryggande skydd för ägaren av fastigheterna och innehavare av rättigheter i dessa. Dessa önskemål kan emellertid i vissa hänseenden framstå såsom motstridiga och utredningen har därför sökt

göra en skälig avvägning mellan dem. Till en del har detta naturligtvis medfört att kompromisslösningar måste sökas i olika avseenden.

4 Nuvarande tillvägagångssätt vid bildande av vissa ledningsservitut m. m.

Innan utredningen närmare går in på huvudlinjerna för ifrågavarande lagstiftning, vill utredningen lämna en översiktlig redogörelse för de tillvägagångssätt som för närvarande tillämpas då ett ledningsföretag söker erhålla och trygga rätt att dra fram elektriska starkströmledningar inom glesbygdsområde.

Mellan RLF såsom företrädare för markägarintressen å ena samt statens vattenfallsverk, Svenska elverksföreningen och Svenska kraftverksföreningen å andra sidan har efter hand utbildats en viss praxis avseende tillvägagångssättet vid markuppgörelser i anledning av kraftledningsbyggen. Förfarandet är i vissa delar reglerat genom överenskommelser från 1953, 1958 och 1966. (RLF har numera sammanslagits med Sveriges lantbruksförbund till ett gemensamt organ, Lantbrukarnas riksförbund, LRF.)

I ett tidigt skede av projekteringen brukar ledningsbyggaren ta kontakt med berörda myndigheter och organisationer. Sålunda inhämtas under hand synpunkter från länsstyrelse, länsarkitekt, vägförvaltning m. fl. Förfarandet kan i viss mån sägas föregripa remissbehandlingen i det kommande koncessionsärendet. När planeringsarbetet hunnit så långt att ledningssträckningen kan anges på topografiska kartan, införskaffas från vederbörande lantmätare en förteckning över de fastigheter som berörs av företaget. Förteckningen kompletteras med uppgift om namn och adress på lagfarna ägare och förses med bestyrkande av kommunal befattningshavare. Då sålunda utretts med vilka markägare — eventuellt också nyttjanderättshavare — man har att göra, tas personlig kontakt med dessa för att utverka tillstånd att beträda marken för provstakning och i samband därmed verkställa eventuella mindre avverkningar. Som regel möter detta inte något hinder. I de fåtaliga undantagsfallen — där det således är tänkbart att expropriation måste tillgripas — vänder man sig till länsstyrelsen, som med stöd av 71 § expropriationslagen kan förordna om erforderligt tillträde till fastigheten.

Sedan stakningsarbetet färdigställts, upptas närmare förhandlingar med markägarna. Den förut nämnda fastighetsägareförteckningen tillställs LRF:s länsombud som bestämmer lämplig tid och plats för ett s. k. informationssammanträde med de på förteckningen uppförda personerna och ombesörjer kallelser. I fråga om längre ledningar brukar man göra en indelning i sträckor på 4—5 mil och hålla särskilt sammanträde för varje sådant avsnitt. Sammanträdet hålls under ordförandeskap av en hos LRF anställd jägmästare. Markägare och arrendatorer infinner sig oftast personligen. Självfallet deltar också en eller flera representanter för ledningsbyggaren. Först lämnas en allmän orientering om det tilltänkta företaget. I anslutning härtill diskuteras önskemål och synpunkter från markägare angående t. ex. ledningens sträckning i sidled el-

ler vissa stolpars placering. Gängse standardformulär till servitutsavtal genomgås men något undertecknande av kontrakten förekommer inte. Ej heller upptas förhandlingar om ersättning i enskilda fall. Ordföranden lämnar däremot en redogörelse över de normer enligt vilka värdering av skogs- och åkermark i allmänhet sker. Härvid framhålls också att såväl ersättningen för bestående intrång som gottgörelsen för tillfällig skada på grund av själva ledningsbygget bör utgå på en gång när anläggningsarbetet slutförts, eftersom först då en exakt värdering är möjlig. Den verkställs senare av ledningsbyggaren, som upprättar ett protokoll för varje fastighet. Värderingen kontrolleras genom LRF:s försorg. Någon tid efter informationssammanträdet uppsöker ledningsbyggarens kontaktmän markägarna för att samla in servitutskontrakten. I det helt övervägande antalet fall, uppskattningsvis mer än 90 %, kommer i enlighet med rekommendation från LRF frivillig uppgörelse till stånd. Ledningsägaren låter inskriva de servitutskontrakt som undertecknats av markägarna och inleder expropriationsförfarande i de fall uppgörelse inte kunnat träffas.

Sedan de flesta servitutskontrakten upprättats, inges ansökan om koncession.

Kommerskollegium är närmast under Kungl. Maj:t den myndighet som handlägger koncessionsärendet. I vissa fall avgör kollegium ärendet självständigt. I samband med ärendets behandling tar ämbetsverket ibland kontakt med fastighetsägare som förklarat sig missnöjda med ledningsfrågans lösning och förhandlar med dem. Först sedan koncessionen bifallits och eventuellt erforderlig expropriation genomförts kan arbetet igångsättas i hela sin omfattning enligt koncessionsbeslutet.

I fråga om andra större ledningar än de ovan berörda blir förfarandet något annorlunda. Frågor om markupplåtelse för vatten- och avloppsledningar behandlas, såsom tidigare berörts, ofta enligt vattenlagens bestämmelser. Uppgörelserna med markägarna i de fall då ledningen tryggas genom servitut träffas emellertid vanligen på samma sätt som då det gäller koncessionerade ledningar, dvs. individuellt med varje fastighetsägare och med särskilda servitutsinskrivningar för varje fastighet. Då förfarandet inför vattendomstolen ofta tar avsevärd tid i anspråk innan slutligt beslut kan erhållas, kan det ibland synas ledningsägarna bekvämare att genom servitutsavtal med markägare skaffa sig rätt till framdragande och bibehållande av ledningen och inskränka sin talan vid vattendomstolen till att avse själva vattenuttaget. Där uppgörelse med markägarna ej kan träffas och vattenlagens bestämmelser inte är tillämpliga, måste expropriationsförfarande tillgripas.

5 Vägrätten som förebild för rätt att dra fram ledning

I de för utredningen utfärdade direktiven har antytts att en lösning av lagstiftningsfrågan kunde vara att med vägrätten som förebild anknyta de sakrättsliga verkningarna av upplåtelsen till koncessionsbeslut eller liknande jämte utstakning på marken. I anslutning härtill har uttalats att med hänsyn till de olika typer av ledningar som var aktuella det kunde visa sig att en lösning som lämpade sig för en viss ledningstyp inte passade för samtliga fall. Utredningen har övervägt möjligheterna att tillskapa ett sakrättsligt skydd för ledningar efter samma linjer som enligt väglagen gäller för vägrätt.

Såsom framgår av vad tidigare anförts har efter direktivens utfärdande en ny väglag trätt i kraft. I sina allmänna principer vilar denna på samma grunder som lagen (1943: 431) om allmänna vägar. Enligt väglagen är staten väghållare i den mån ej Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, vägverket förordnat att kommun i stället för staten skall vara väghållare inom sitt område eller del därav. I en övergångsbestämmelse till lagen har föreskrivits att, om vid den nya lagens ikraftträdande kommun var väghållare, kommun tills vidare förblir väghållare. Detta innebär i stort sett att de städer och köpingar eller stadsliknande samhällen som enligt tidigare lagstiftning var väghållare alltjämt är det. Dispositionsrätten till marken uppkommer genom upplåtelse av vägrätt. Denna innebär befogenhet för väghållaren att, utan hinder av den rätt som annan kan äga till fastigheten, nyttja mark som behövs för väg och, i den mån inskränkningar inte gjorts, även i övrigt i fastighetsägarens ställe bestämma över markens användning under den tid vägrätten består samt tillgodogöra sig alster och andra tillgångar som kan utvinnas av marken. Själva byggandet av ny väg föregås i princip av tre moment, nämligen förberedande utredning, företagets uppförande i flerårsplan samt upprättande av arbetsplan för vägföretaget. Till skillnad från tidigare lagstiftning kan arbetsplanen uppdelas i två moment, förberedande och kompletterande arbetsplan. Planen har bl. a. den viktiga funktionen att tillgodose den enskilde fastighetsägarens rättssäkerhetsintresse inför de möjligheter till tvångsförvärv av vägrätt lagen ger väghållaren. I arbetsplanen skall nämligen anges den mark som behöver tas i anspråk för vägföretaget. Arbetsplanen skall även innehålla för företagets genomförande i övrigt behövliga uppgifter. I förberedande arbetsplan behöver uppgifter av sistnämnt slag redovisas endast i huvuddrag. Förberedande arbetsplan skall fullständigas genom kompletterande arbetsplan. Vid utarbetande av arbetsplan skall samråd i fråga om vägens sträckning och vägföretagets utformning i övrigt ske med berörda fastighetsägare och myndigheter samt andra som kan ha ett väsentligt intresse i saken.

Arbetsplan skall som regel utställas för granskning för att möjliggöra för fastighets-

3 — 23862

ägaren och andra sakägare att bevaka sin rätt. Emellertid behöver arbetsplan för väg, som enligt fastställd generalplan eller enligt stadsplan eller byggnadsplan skall ingå i trafikled eller annan allmän plats, inte utställas, om den ej avviker från vad som bestämts i sådan plan. Ej heller behöver arbetsplan som avser endast ombyggnad eller förbättring av väg utställas, om inte mark behöver tas i anspråk med vägrätt eller för vissa ändamål under vägbyggandet eller om ianspråktagandet skriftligen medgivits av berörda fastighetsägare och innehavare av nyttjanderätt eller servitutsrätt. Under samma förutsättning kan utställelse underlåtas i fråga om kompletterande arbetsplan även i andra fall. Arbetsplan skall fastställas av statens vägverk efter samråd med länsstyrelsen. Om vägverket och länsstyrelsen är av olika uppfattning, skall frågan om fastställelse av planen hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. I de fall då underlåtelse av utställelse enligt vad nyss nämnts är medgivet, behöver fastställelse ej ske. Vägrätten uppkommer i regel genom att väghållaren tar i anspråk mark för väg med stöd av upprättad och, i de fall så behövs, fastställd arbetsplan.

Fastighetsägare och innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten är berättigade att av väghållaren få intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande och begagnande. Vid ersättningens bestämmande gäller expropriationslagens regler i tillämpliga delar. Kan ej överenskommelse träffas om ersättningen, skall den som gör anspråk på ersättning väcka talan därom vid fastighetsdomstolen. I sådant mål gäller i tillämpliga delar bestämmelserna om rättegång i expropriationsmål och om expropriationskostnad.

Utredningen vill till en början uttala att ett tillvägagångssätt i enlighet med väglagen väl låter sig tänkas, då det gäller att sakrättsligt trygga vissa ledningar med en rätt motsvarande vägrätten. En plan över ledningens sträckning kunde utarbetas, utställas och fastställas, varefter marken kunde tas i anspråk med sakrättslig verkan. Emellertid vill utredningen framhålla att ett sådant system endast kan anses lämpligt då det gäller större ledningar, dvs. stora starkströmsledningar för 220 kV eller därutöver, stora vatten- och avloppsledningar som sträcker sig genom större områden och stora pipelines för olje- eller gastransporter. För kortare eller lättare ledningar, såsom detaljdistributionsledningar för elkraft, teleledningar eller servisledningar för vatten och avlopp, skulle ett sådant förfarande inte vara lämpligt eller ändamålsenligt från praktisk synpunkt. Det skulle bli alltför omständligt att i enklare fall göra upp detaljerade och sedan i stort sett orubbliga arbetsplaner och i flertalet fall utställa dessa. Förfarandet skulle bli stelt och förhållandevis tungrott för såväl ledningsägarna som fastighetsägarna. Är denna ståndpunkt riktig, skulle man i så fall bli tvungen att använda sig av två olika system för tillskapande av rätt att ta mark i anspråk med sakrättsligt skydd. I direktiven för utredningen har denna möjlighet att lösa lagstiftningsfrågan också antytts som tänkbar.

En annan sida av saken är att upprättande av arbetsplanen i vissa fall skulle komma att vila på enskilda rättssubjekt. Enligt väglagen ankommer det på det statliga vägverket att upprätta vägplaner vilka efter utställning av länsstyrelsen fastställs av vägverket efter samråd med länsstyrelsen eller, därest dessa myndigheter har olika mening, av Kungl. Maj:t. Ett motsvarande förfarande beträffande ledningar kan framstå såsom tänkbart i de fall då statens vattenfallsverk eller kommunal myndighet är ledningsägare. Mera tveksamt ställer sig förfarandet för det fall att ledningsägaren är ett enskilt företag. Skall denna arbetsplan efter utställelse av länsstyrelsen fastställas av vattenfallsverket eller någon annan myndighet och länsstyrelsen i samråd? Utan tvivel uppstår här mer eller mindre svårlösta komplikationer.

Av de ledningar vilka enligt utredningens mening möjligen skulle kunna inrymmas under samma system som allmänna vägar, är emellertid elledningarna samt de större olje- eller gasledningarna (om förslaget om koncession för olje- och gasledningar genom-

förs) föremål för koncessionstvång. Detta skulle medföra att ett koncessionsförfarande skulle inledas och genomföras i anslutning till en upprättad arbetsplan och därefter skulle denna slutligt utställas och fastställas. Detta måste bli både omständligt och tidsödande. I direktiven har antytts möjligheten att anknyta den sakrättsliga verkan till koncessionsbeslutet och i så fall skulle utställning och fastställelse bortfalla. En sådan ordning leder emellertid till att frågan om ledningens sträckning skulle i detalj i första och sista hand avgöras av Kungl. Maj:t eller i vissa fall central myndighet. För såväl ledningsägaren som fastighetsägaren torde det medföra olägenheter att föra sin talan i denna ordning, liksom det måste framstå såsom mindre lämpligt att detaljspörsmål som kräver närmare kännedom om de lokala förhållandena avgörs centralt.

För den enskilde fastighetsägaren medför det uppenbarligen både besvär och svårigheter att stämma till domstol, därest han inte vill åtnöja sig med vad ledningsägaren anser sig böra utge i ersättning för rätten att dra fram och bibehålla ledningen på fastigheten. Likaså medför det för honom olägenhet att behöva bevaka sina intressen i samband med utställelseförfarandet. Samma olägenhet för fastighetsägaren medför väglagen i motsvarande situationer. Även om vägintresset och ledningsintresset i många fall kan framträda med samma styrka, måste det likväl vara ett önskemål att i möjligaste mån undvika olägenhet och besvär för den enskilde fastighetsägaren och andra intresserade sakägare.

Utredningen har därjämte ansett det värdefullt att, om så låter sig göra, reglera rätten att dra fram och bibehålla ledning efter samma regelsystem, oavsett ledningens ändamål eller beskaffenhet. Med ett enhetligt system vinns bl. a. den fördelen att gränsdragningsproblemen bortfaller.

Med hänsyn till det anförda har utredningen vid utformandet av lagstiftningen om rätt att dra fram och bibehålla ledning inte ansett sig böra arbeta efter de linjer som uppdragits för konstituerande av vägrätt enligt väglagen.

6 Ledningsrätten och dess huvudsakliga innehåll

Enligt utredningens mening bör den rätt, som avses skola tillskapas enligt det nu förevarande lagstiftningsarbetet, innefatta en efter officialprövning tillkommen rätt av sakrättslig karaktär att dra fram och bibehålla ledning. Från servitutet skiljer sig rätten så till vida att den inte skall behöva anknytas till en härskande fastighet på sätt som för närvarande förutsätts vid ledningsservitut. Rätten torde i stället böra i princip tillkomma den som vid varje tillfälle är ledningens ägare. Rätten kan lämpligen benämnas ledningsrätt.

I modern lagstiftning har möjlighet att tillskapa begränsade rättigheter till annans mark upptagits såväl i fastighetsbildningslagen som i lagen om gemensamhetsanläggningar och förslaget till anläggningslag. I fastighetsbildningslagen och förslaget till anläggningslag, den senare avsedd att ersätta lagen om gemensamhetsanläggningar, tillämpas i stort sett likartade förfaranden för rättigheters tillskapande. Den rätt som nu är i fråga skiljer sig emellertid från rättigheter enligt lagen om gemensamhetsanläggningar och förslaget om anläggningslag därutinnan att den ej är av gemensamt intresse för berörda fastigheter. Ledningen är mera sällan av betydelse för de fastigheter över vilka den sträcker sig, utan dess framdragande gagnar endast ledningsägaren, i de flesta fall ett företag som levererar nyttigheter av visst slag. Enligt fastighetsbildningslagen kan emellertid vid fastighetsbildningsförrättning, antingen fristående eller i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd, bildas servitut som är till gagn endast för en fastighet och som sålunda i viss mån är av samma karaktär som nu ifrågavarande rätt att dra fram och bibehålla ledningar. Utredningen har i betraktande härav funnit sig böra ansluta bestämmelserna om ledningsrätt så nära som möjligt till det regelsystem som kommit till användning vid tillskapande av rättigheter enligt fastighetsbildningslagen. Härigenom vinns den fördel att den nu ifrågavarande lagstiftningen kommer att nära följa det moderna regelsystem som nu gäller på jordrättens område. I sak kommer det att innebära en förenkling och utveckling av det hittills för ledningar tillämpade avtals- eller expropriationsförfarandet.

Såsom framgår av vad tidigare anförts finns ej någon samlad lagstiftning som möjliggör att grunda en för framtiden bestående rätt att dra fram och bibehålla ledningar. Man har i stort sett att använda sig antingen av frivilliga servituts- eller nyttjanderättsavtal med möjlighet till inskrivning eller av expropriationsförfarande eller förfarande enligt vattenlagen. Utredningen är av den uppfattningen att reglerna rörande ledningsrätten inte lämpligen kan infogas i någon av de tidigare omnämnda lagarna varigenom sakrättsligt skyddade rättigheter kan grundas utan bör upptas i en fristående ledningsrättslag.

Enligt utredningens mening bör en led-

ningsrätt erhålla en säker och väl tryggad ställning i förmånsrättshänseende i fastigheten. Detta sammanhänger med att de ledningar som avses skola omfattas av rätten merendels är av ett stort såväl allmänt som enskilt intresse och ofta mycket kostnadskrävande att dra fram. Ett upphörande av rätten skulle följaktligen få mycket allvarliga konsekvenser. Utredningen har därför ansett den böra gå före inskrivna rättigheter i fastigheten, dvs. utrymme för ledningarna får tas i anspråk utan hinder av den rätt till fastigheten som kan tillkomma annan. En priviligierad ställning har på flera andra håll inom lagstiftningen tillerkänts vissa rättigheter av stort allmänt och enskilt intresse. Enligt 49 § expropriationslagen har särskild rätt till fastighet som tillkommit med stöd av lagen företräde framför all annan rätt till fastigheten. Detsamma är förhållandet med servitut enligt vattenlagen. I sakens natur har ansetts ligga att servitut enligt lagen om enskilda vägar skall ha en priviligierad ställning, vilket även förarbetena till lagen ger vid handen. Sådan ställning har även servitut som bildats med stöd av ägofredslagen. Den enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar tillskapade rätten att ta annans mark i anspråk intar likaledes en priviligierad ställning. Fastighetsbildningslagen och förslaget till anläggningslag utgår också från att de rättigheter som tillskapas enligt dessa lagar gäller före inskrivna rättigheter. Med hänsyn till den ståndpunkt som intagits i förenämnda lagar synes det inte kunna råda någon tvekan om att en liknande priviligierad ställning bör tillerkännas ledningsrätten. De förut berörda nya reglerna om rättigheters bibehållande vid exekutiv auktion ger vid handen att begränsade rättigheter i allmänhet ej ansetts ha någon avgörande betydelse för fastighetens kreditvärde. Till vissa särskilda spörsmål rörande ledningsrättens priviligierade ställning återkommer utredningen i den speciella motiveringen under 1 §.

7 Förfarandet vid upplåtelse av ledningsrätt

Såsom utredningen tidigare uttalat har utredningen inte ansett sig böra föreslå att ledningsrätt bildas genom ett förfarande motsvarande det som kommer till användning vid tillskapande av vägrätt enligt väglagen. Utredningen har i stället ansett sig böra överväga om ej det förrättningsförfarande som används vid bildandet av rättigheter enligt fastighetsbildningslagen och lagen om gemensamhetsanläggningar samt enligt förslaget till anläggningslag kan tjäna som förebild vid utarbetandet av bestämmelserna rörande ledningsrätt. Ett liknande förfarande återfinns även i lagen om enskilda vägar. Rättigheten tillkommer här genom beslut av förrättningsman vid ett förrättningsförfarande.

Enligt utredningens mening skulle ett sådant enklare förrättningsförfarande under ledning av en förrättningsman lämpa sig för handläggning av frågor om ledningsrättens tillkomst.

Utredningen vill framhålla att för närvarande rätten att dra fram och bibehålla ledningar i de flesta fall grundar sig på frivilliga överenskommelser mellan ledningsägarna och fastighetsägarna om servitut eller nyttjanderätt. Endast undantagsvis uppkommer sådana motsättningar mellan dessa att ett expropriationsförfarande blir nödvändigt. Det är därför av största vikt att man även vid tillskapande av ledningsrätt bygger på frivilliga uppgörelser mellan de i saken intresserade parterna. Man bör i möjligaste mån vid utformandet av förfarandet anknyta till och ta till vara de fördelar som ligger i att frivillig överenskommelse träffas angående ledningsrätt och ersättning härför. Härigenom underlättas, påskyndas och förbilligas förfarandet och även från psykologisk synpunkt måste det framstå såsom betydelsefullt att frivillig uppgörelse träffas mellan parterna. I förarbetena till andra lagstiftningar, såsom fastighetsbildningslagen samt lagarna om gemensamhetsanläggningar och enskilda vägar, där förrättningsförfarande kommer till användning, har starkt understrukits betydelsen av frivilliga överenskommelser. Sådana uppgörelser mellan ledningsägare och fastighetsägarna kommer i hög grad att underlättas, om förhandlingar kan drivas vid förrättningar under fria och enkla former.

8 Förrättningsmannen

Enligt fastighetsbildningslagen och förslaget till anläggningslag skall förrättningen handläggas av fastighetsbildningsmyndigheten, dvs. förrättningslantmätare och, under vissa förhållanden, gode män. Fastighetsbildningslagens ståndpunkt härvidlag sammanhänger med den vikt som statsmakterna numera lägger vid planläggningsfrågor och en rationell utbyggnad av jord- och skogsbruket. Fastighetsbildningslagen ger förrättningsmyndigheten omfattande befogenheter och ställer stora krav på dess omdöme och kunnighet i såväl tekniska som judiciella frågor.

Vid tillkomsten av lagen om gemensamhetsanläggningar utgick man, i nära anslutning till lagen om enskilda vägar, från att det var mest lämpligt och ändamålsenligt att en av länsstyrelsen förordnad förrättningsman verkställde förrättningen. Det kommittéförslag som låg till grund för lagstiftningen upptog en bestämmelse att till förrättningsman skulle utses sådan person, lantmätare eller annan, som ägde erforderlig kunskap och erfarenhet samt jämväl i övrigt var till uppdraget lämplig. I motiveringen uttalades bl. a. att den omständigheten att man i lagtexten särskilt nämnt lantmätare — varmed uppenbarligen avsågs även stadsingenjör — berodde inte blott på att personer tillhörande denna kategori ofta anlitades som förrättningsmän och att förrättningar av ifrågavarande slag ej sällan ägde nära samband med fastighetsbildningsverksamheten, utan även därpå att med detta uttrycksätt avsågs att förrättningsman som regel borde äga högskolekompetens. I kommittébetänkandet anfördes vidare att det allmänt formulerade kompetenskrav som uppställts innebar att tanken på auktorisation genom myndighets försorg såsom villkor för förordnande av förrättningsman avvisats. De fördelar som möjligen skulle stå att vinna genom en dylik anordning kunde inte anses uppväga de därmed förenade nackdelarna vilka framför allt skulle ta sig uttryck i en omfattande administrativ apparat. I remissyttrandena utsattes kommittéförslaget för viss kritik från flera håll med anledning av kompetenskravets utformning. Det påpekades att andra än lantmätare ofta borde komma i fråga som förrättningsmän. Till följd härav förordade föredragande departementschefen i propositionen 1966:128 att hänvisningen till lantmätare utgick. Den föreföll departementschefen onödig. Emellertid avsågs därmed inte någon sänkning av kompetenskravet.

I förslaget till anläggningslag upptogs däremot en bestämmelse om att fastighetsbildningsmyndigheten skall verkställa förrättningen. Som motivering till förslaget anfördes att det syntes uppenbart att en samordning mellan fastighetsbildningsförrättning och anläggningsförrättning i hög grad skulle underlättas om de handlades av samma myndighet. Härigenom skulle man också vinna att det nuvarande förfarandet vid anhängiggörandet av anläggningsärenden för-

enklades. Särskild förrättningsman skulle ej behöva förordnas varje gång en fråga om gemensamhetsanläggning aktualiserades.

Svaret på frågan vilket av de två alternativen, fastighetsbildningsmyndighet eller särskilt förordnad förrättningsman, som bör väljas för förrättning angående ledningsrätt, beror på hur man bedömer de fördelar och nackdelar som de olika lösningarna för med sig.

För alternativet fastighetsbildningsmyndighet kan åberopas att en tekniskt och juridiskt väl kompetent myndighet alltid kommer att handlägga förrättningen. Denna kan då förutsättas bli korrekt utförd och registrerad. Upprättas för ändamålet särskilda enheter inom lantmäteriet, vinns också större likformighet och samlad erfarenhet på området. För alternativet särskilt förordnad förrättningsman talar att man därigenom lättare kan bibehålla den sedan länge tillämpade ordningen för att få till stånd avtal angående ledningarna, vilket tillvägagångssätt vunnit parternas förtroende. Hela förfarandet kan då från början till slut genomföras av samma person. Att anlita fastighetsbildningsmyndigheten för alla undersökningar, beredningar och överväganden som föregår förrättningar av ifrågavarande slag skulle sannolikt bli alltför dyrt och tungrott. Med den nu tillämpade taxepolitiken för lantmäteriförrättningar skulle kostnaderna stiga till belopp, som knappast skulle kunna motiveras av någon motsvarande fördel. Även om för närvarande lantmäteriets arbetsbörda inte är av den omfattning att förrättningar till följd därav skulle försenas i någon avsevärd grad, kan man inte utesluta att ändring härutinnan i framtiden kommer att ske. För ledningsägare och markägare torde det också i regel framstå såsom enklare och smidigare att förhandla med en fristående, av båda parterna betrodd förrättningsman. Man torde nämligen kunna utgå från att den myndighet som utser förrättningsman förordnar den som föreslås om han befinnes kompetent. Det är psykologiskt förklarligt om det för parterna ter sig mera tilltalande att äga frihet vid valet av förrättningsmannen än att vara uteslutande hänvisade till myndighet. Det är inte heller att befara att förrättningsmän skall förordnas som ej äger erforderlig kompetens i fråga om tekniska och juridiska frågor. Slutligen kan för detta alternativ åberopas att tillämpningen av lagen om vissa gemensamhetsanläggningar i nu ifrågavarande hänseende synes ha fungerat helt tillfredsställande, oaktat att de spörsmål som där uppkommer ofta måste vara betydligt mera ömtåliga och komplicerade än vid fastställande av ledningsrätt. Det i fråga om anläggningslagen åberopade motivet, att samordning lättare skulle kunna ske mellan fastighetsbildningsförrättning och anläggningsförrättning, torde vid upplåtelse av ledningsrätt sakna nämnvärd betydelse. Ledningsrätten har sällan ett närmare samband med fastighetsbildning. För dylika fall kan särskilda bestämmelser komma i fråga. Utredningen återkommer till detta spörsmål i annat sammanhang. Utredningen vill understryka att inom utredningen de av dess ledamöter som närmast företräder ledningsägarnas och markägarnas intressen uttalat sin starka övertygelse att det snabbaste och bästa resultatet kommer att uppnås med en särskilt förordnad förrättningsman.

Vid övervägande av de skäl som talar för och emot de alternativa lösningarna har utredningen funnit sig böra förorda en bestämmelse i den nya lagstiftningen att särskild förrättningsman skall utses. I anslutning till vad som för närvarande gäller i fråga om förordnande av förrättningsman enligt lagen om enskilda vägar och lagen om vissa gemensamhetsanläggningar bör länsstyrelsen vara den myndighet som förordnar förrättningsman.

Som tidigare berörts fordras för att vissa ledningar skall få byggas att koncession beviljats. Så är fallet med elektriska starkströmsledningar. Förslag har också, såsom utredningen tidigare anfört, samtidigt med detta betänkande framlagts om koncessionsförfarande i fråga om rörledningar för petroleum, naturgas m. m. Beträffande förordnande av förrättningsman för koncessionerade ledningar synes ändamålsenligt att i stället för länsstyrelsen den myndighet som

Kungl. Maj:t bestämmer utser förrättningsmannen. Denna myndighet, som bör vara den, vilken närmast under Kungl. Maj:t handlägger koncessionsfrågor, och som till följd härav får antas ha en klar uppfattning om ledningens storlek och de tekniska och andra frågor som är förknippade med den, torde ha de bästa förutsättningarna att bedöma vilka krav som bör uppställas på förrättningsmannens kompetens och allmänna lämplighet.

9 Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas

Även om man eftersträvar att ledningsrätt i största möjliga utsträckning bygger på frivillig uppgörelse mellan parterna, kan situationer dock uppstå då parterna inte kommer överens. Möjlighet måste därför finnas att även under sådana förhållanden få ledningsrätt till stånd. Såsom inledningsvis framhållits måste därvid tillses att en tillfredsställande avvägning sker mellan å ena sidan ledningsägarens intresse av att få dra fram och bibehålla ledningen och å andra sidan fastighetsägarnas och andra berörda sakägares legitima anspråk att ledningsrätt inte upplåts annat än när det med hänsyn till såväl allmänna som enskilda intressen befinnes fullt berättigat och att därvid gottgörelse erhålls.

Expropriationslagen öppnar som tidigare angivits vissa möjligheter till tvångsupplåtelse av nyttjanderätt eller servitut för framdragande och bibehållande av ledning. Den nu behandlade ledningsrätten innebär en rätt som nära ansluter sig till den som kan erhållas vid expropriation. Under sådana förhållanden kan det knappast anses innebära ytterligare olägenhet för fastighetsägare och övriga sakägare, om ledningsrätt upplåts under i stort sett samma förutsättningar som gäller för expropriation i allmänhet. Ledningsägaren hade haft möjlighet att nå samma resultat, om han begärt expropriation. Enligt utredningens mening bör därför eftersträvas att ledningsrättslagen så långt det finnes lämpligt anknyter till allmänna expropriationsrättsliga regler för rätt att dra fram och bibehålla ledning.

Den tidigare omnämnda expropriationsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1969:50) lagt fram vissa principer beträffande bl. a. expropriationsändamålen. Vid sina överväganden av frågan för vilka ledningar som ledningsrätt bör kunna medges har utredningen utgått från expropriationsutredningens förslag. I detta har expropriationsändamålen sammanförts till ett antal huvudgrupper, vilka systematiserats och utformats med avsikt att de skall täcka såväl nuvarande befogenheter och behov av utvidgningar som även de nya behov som under avsevärd tid kan uppkomma. De bestämmelser i förslaget som närmast berör expropriation för ledning återfinns i 2 kap. 2, 3 och 4 §§. Även 2 kap. 5 § är av visst intresse i sammanhanget. 2 kap. 2 § första stycket 1, som avses att delvis ersätta 18, 18 a, 41 och 41 a §§ byggnadslagen, ger bl. a. kommun rätt att expropiera mark för allmän ledning inom område som i fastställd generalplan eller stadsplan avsetts för annat än enskilt bebyggande eller eljest enligt planen skall kunna användas för allmän ledning. I sistnämnda fallet får dock förvärvet endast avse erforderlig nyttjanderätt eller servitutsrätt. I motiveringen till 3 och 4 §§ övervägs bl. a. expropriation för enbart ledning. I korthet innebär dessa överväganden att led-

ningen — liksom varje annan anläggning för vilken expropriation kan komma i fråga — måste tillgodose ett närmare angivet behov. Detta behov skall avse antingen allmän samfärdsel och transport, vilket i detta sammanhang innebär huvudsakligen telekommunikation (3 §), eller också »nyttighet» såsom drivkraft, vatten och värme samt avlopp (4 §). I första hand fordras att behovet av nyttigheterna m. m. — liksom samfärdsel- och transportbehovet — är allmänt. Då kan expropriation alltid beviljas. Om behovet är enskilt är det inte möjligt med expropriation för teleledningar men däremot för "nyttighets"-ledningar och avloppsledningar, såvida de fyller vissa villkor. Med avseende på dessa villkor indelas ledningarna i två kategorier. Den första, som sägs innehålla visst inslag av allmänintresse, kännetecknas av att ledningen är ansluten till ett nät av betydelse för riket eller viss ort. Den andra kategorin, med ett mera obetydligt inslag av allmänintresse, utgörs av sådana övriga "nyttighets"- och avloppsledningar där intrånget är ringa i jämförelse med nyttan.

I det följande lämnas en närmare redogörelse för innehållet i vissa av de ovan berörda lagrummen samt den därtill anknutna motiveringen.

Enligt 3 § får expropriation äga rum för att bereda utrymme för anläggning, som tillgodoser allmänt samfärdsel- eller transportbehov. I fråga om expropriation för allmän farled, hamn och flottled gäller emellertid bestämmelserna i vattenlagen.

I 4 § medges att expropriation får ske för att tillgodose allmänt behov av drivkraft, vatten, värme eller likartad nyttighet eller av att bortföra och oskadliggöra avloppsvatten eller annan orenlighet. Även om därigenom ej tillgodoses allmänt behov, får expropriation äga rum för att bereda utrymme åt ledning för nyttighet som nu nämnts eller för avloppsvatten eller annan orenlighet, om ledningen skall ingå i ett ledningsnät av betydelse för riket eller för viss ort eller intrånget av ledningen är ringa i jämförelse med nyttan därav.

Bestämmelserna i 4 § gäller emellertid ej sådant ianspråktagande av annans mark för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvdrift, varom bestämmelser meddelats i annan lag.

I motiven har expropriationsutredningen uttalat att under 3 § upptagna anläggningar för allmänt samfärdsel- och transportbehov föll alla sådana telekommunikationer som omhänderhades av televerket och för vilka expropriationsrätt för närvarande fanns enligt 1 § första stycket 2 i gällande expropriationslag. Den föreslagna bestämmelsen kom således att täcka samtliga uppkommande behov av telegraf-, telefon- och andra svagströmsanläggningar i den mån dessa ingick i ett nät för den allmänna samfärdselns främjande.

I fråga om den i 4 § i förslaget behandlade gruppen har expropriationsutredningen anfört bl. a. att dit hade sammanförts ett antal nyttigheter och anordningar som i dagens tekniskt utvecklade samhälle framstod som oundgängliga även med ganska måttliga anspråk på standard och bekvämlighet. Det torde också vara betecknande att utvecklingen på dessa områden gått längre än på de flesta andra håll när det gällde att medge enskilda rätt till expropriativa ingrepp i annans egendom för att tillgodose i huvudsak privata intressen.

Den föreslagna regeln i 4 § kom enligt expropriationsutredningen att generellt täcka behovet av expropriationsrätt för alla typer av anläggningar som tillgodosåg rikets eller en viss orts behov av energi i mer eller mindre bunden form. Begreppet drivkraft i lagtexten måste i detta sammanhang tas i tämligen vid bemärkelse, något som uttrycktes med orden "och likartad nyttighet". Härunder rymdes sålunda både elektrisk ström och annan drivkraft som erfordrades för industriella anläggningar, gatubelysning m. m., atomenergi, elektrisk ström och gas till bostäder och annan bebyggelse m. m. Även sådana drivmedel som olja m. m. rymdes under begreppet. Vidare kom under paragrafens tillämpningsområde att falla allmänna vatten- och värmeverk samt reningsverk för avloppsvatten m. m. Slutligen täcktes behovet av expropriationsrätt för allmänna ledningar av skilda slag, såsom elledningar, vat-

ten- och avloppsledningar, ledningar för olja, fjärrvärme, gas etc.

De i 4 § avsedda ledningarna för enskilda behov har expropriationsutredningen, såsom ovan nämnts, indelat i två kategorier, nämligen sådana med ett mera påtagligt inslag av allmänintresse och sådana utan starkare inslag av allmänintresse. Angående den förstnämnda kategorin har expropriationsutredningen, efter att ha erinrat om att till denna kategori framför allt var att hänföra sådana ledningar för vatten, avlopp, gas, elektricitet, värme o. d., som ingick eller var avsedda att ingå i ett ledningsnät som tillgodoser ett allmänt behov, anfört bl. a. följande.

Även om den enskilda ledningen inte är särskilt betydelsefull i sig måste det nämligen anses förenat med betydande fördelar för det allmänna om ett stort antal enskilda låter ansluta sina fastigheter till sådana nät. Det förtjänar i detta sammanhang uppmärksammas att inom den kommunala kompetensen ansetts ligga t. o. m. sådana ytligt sett typiskt enskilda behov som elektrifiering av avlägset liggande gårdar etc. Trots att en sådan åtgärd endast kommer ett fåtal till godo, har detta ansetts uppvägas genom uppgiftens uppenbara anknytning till grannelaget.

Vad nu anförts ger vid handen att det är befogat att medge expropriationsrätt inte bara för huvudledningar utan också för de därtill anknutna servisledningarna. Några särskilda inskränkningar i expropriationsrätten förefaller inte påkallade utöver vad som redan nämnts om behovet av det nät i vilket ledningen skall ingå. Härutöver synes det fullt tillräckligt att behovet av den enskilda ledningen prövas med hänsyn till det allmänna nödighetsrekvisitet.

Med avseende på de fall utan starkare inslag av allmänintresse där expropriation borde medgivas, har expropriationsutredningen uttalat bl. a. att i denna kategori inrymdes ett stort antal fall när det vid första påseende var svårt att spåra något mera utpräglat allmänintresse utöver sådana sociala hänsyn som gick ut på att skapa en acceptabel boendestandard för alla kategorier av medborgare och att därvid inte låta glesbygdens befolkning komma i efterhand när det gällde att tillgodose sådana elementära behov som tillgång till vatten- och avloppsledningar, ledningar för elkraft m. m. I sammanhanget borde dock uppmärksammas den positiva inställning som i kommunallagstiftningen kommit till uttryck i förhållande till ifrågavarande slags anläggningar. Expropriationsutredningen har vidare påpekat att bestämmelser om tvångsrätt för att dra fram ledningar av berörd typ för närvarande fanns beträffande vissa vattenledningar och vissa starkströmsledningar samt i anslutning härtill anfört.

Otvivelaktigt kan vid sidan av de ändamål som omfattas av de nämnda bestämmelserna tänkas ett och annat ändamål av samma betydelse, t. ex. framdragande av en vattenledning till en mindre industri, handelsträdgård, mejeri etc. I dessa fall är man f. n. hänvisad till det omständliga och kostsamma förfarande som anvisas i vattenlagen. Detta kan väl i och för sig vara befogat i sådana fall när ledningen förorsakar intrång av någon betydenhet på den fastighet över vilken den dras fram eller i vars mark den läggs ned. I ett läge när man i och för sig är fullt på det klara med att ett ändamål är tillräckligt betydelsefullt för att kunna förknippas med expropriationsrätt framstår emellertid metoden att låta gränsen för den allmänna expropriationslagstiftningens räckvidd bestämmas av intrångets omfattning som mera tilltalande än den f. n. tillämpade kasuistiska metoden enligt vilken gränsen bestäms uteslutande med hänsyn till den anläggning som ledningen är avsedd att betjäna.

I 2 kap. 5 § av expropriationsutredningens förslag föreskrivs att expropriation får äga rum för att bereda utrymme åt näringsverksamhet eller anläggning därför av större betydelse för riket eller orten eller för viss befolkningsgrupp. I motiveringen har anförts bl. a. att behovet av expropriationsrätt för viss eller vissa grenar av näringslivet från tid till annan hade varit föremål för statsmakternas prövning. Det hade därvid aldrig varit fråga om någon samlad bedömning av näringslivets behov i stort utan uppkommande detaljfrågor hade lösts var för sig efter en prövning i det särskilda fallet. Vid en samlad översyn av expropriationslagstiftningen syntes det angeläget att såvitt möjligt bringa ett visst system i bestämmelserna på det nu ifrågavarande området. Vissa för näringslivet angelägna frågor såsom behovet av drivkraft, ledningar, kommunikationer och vissa skydds- och säker-

hetsområden borde av systematiska skäl tas upp under andra avsnitt. Kvar att behandla under denna paragraf var i stort sett vissa lokaliserings- och rationaliseringsfrågor, dvs. i detta sammanhang problem som hängde samman med önskemålet att ge industri, hantverk, jordbruk och annan näringsverksamhet möjlighet att utvecklas och slå sig ned på sådana platser som från allmänna synpunkter framstod som de lämpligaste.

Såsom utredningen tidigare framhållit bör eftersträvas överensstämmelse mellan de möjligheter, som expropriationslagen ger att dra fram och bibehålla ledningar, och de som ledningsrättslagen öppnar för samma ändamål. Det synes inte tillfredsställande att två lagar på närgränsande rättsområden löser samma problem på alltför olika sätt. Utredningen vill erinra om att ett likartat spörsmål gav anledning till mycken diskussion i fråga om förhållandet mellan expropriation och inlösen enligt fastighetsbildningslagen. Enligt utredningens mening torde i stort sett de ändamål som expropriationsutredningen upptagit för medgivande av expropriation kunna åberopas för upplåtelse av ledningsrätt.

I fråga om teleledningar har hittills gällt att rätten att dra fram och bibehålla dem över annans mark mestadels säkerställts genom nyttjanderättsavtal vilka ofta intecknats. Expropriationsförfarandet har endast mycket sällan tillgripits. Enligt utredningens mening är det uppenbarligen lämpligt och ändamålsenligt att ledningsrätt kan upplåtas för allmänna teleledningar i samma utsträckning som enligt förslaget till ny expropriationslag.

Även ledningar som tillgodoser behov av drivkraft, vatten, värme eller likartade nyttigheter och ledningar för bortförande av avloppsvatten eller annan orenlighet, bör kunna erhålla ledningsrätt. Såsom expropriationsutredningen påpekat är ledningar för olja och gas att hänföra till denna kategori. För att ledningsrätt skall kunna upplåtas torde ledningen böra tillgodose allmänt behov eller ingå i ett ledningsnät av betydelse för riket eller viss ort. Om ingen av dessa förutsättningar skulle vara för handen, bör likväl ledningsrätt kunna upplåtas, om intrånget är ringa i jämförelse med nyttan därav. Dessa villkor ansluter sig nära till expropriationsutredningens förslag.

Under 5 § i sitt förslag har expropriationsutredningen, som ovan berörts, upptagit den bestämmelsen att utrymme skall kunna exproprieras för att tillgodose näringslivets behov under förutsättning att verksamheten är av större betydelse för riket eller orten eller viss befolkningsgrupp. Det är emellertid att märka att i motiven till denna paragraf uttalas att expropriation för ledningar, vilka erfordras för näringsverksamhet av nyssnämnt slag, av systematiska skäl borde tas upp under andra avsnitt. Uttalandet synes inte kunna uppfattas som annat än en hänvisning till vad tidigare av expropriationsutredningen anförts om ledningar för vissa angivna behov. Eftersom dessa behov, såvitt avser enskilda ledningar, är begränsade till de i 4 § uppräknade torde enligt motiveringen till förslaget expropriation för en enskild rörledning för transport av annat än i 4 § avsedd nyttighet inte vara möjlig. Förslaget till lagtexten kan måhända ge anledning till viss osäkerhet på denna punkt.

Enligt ledningsrättsutredningens mening kan emellertid säkerligen, vid sidan av de under 4 § i expropriationsutredningens förslag berörda ledningarna, förekomma ledningar av annat slag, som kan vara av stor betydelse för sådan näringsverksamhet som avses i 5 §. Såsom exempel på dylika ledningar kan man peka på ledningar för transport av produkter inom den kemiska industrin. Under sådana förhållanden torde ledningsrätt böra kunna medges också för dessa ledningar, om de är behövliga för industrier av nu ifrågavarande slag. Ledningsrätt torde dessutom böra kunna upplåtas även för det fall att näringsverksamheten eller anläggningen ej är av betydelse för riket eller orten men intrånget av ledningen framstår som ringa i jämförelse med nyttan. Någon möjlighet att, för den händelse intrånget av verksamheten eller anläggningen är ringa, medge expropriation

av behövligt utrymme för verksamheten eller anläggningen, då den ej är av betydelse för riket eller orten, synes såsom nyss påpekats ej vara avsett enligt förslaget till expropriationslag. Anledningen till att här förordas en viss avvikelse från expropriationsutredningens förslag är rent praktisk. Det måste uppenbarligen framstå såsom orationellt och otillfredsställande om en anläggning får ledningsrätt för en vattenledning eller oljeledning för sina behov med stöd av bestämmelsen att intrånget är ringa i jämförelse med nyttan men samtidigt skulle vägras ledningsrätt för en ledning för t. ex. kemiska produkter av vilken anläggningen är i största behov, även om intrånget också här är ringa i jämförelse med nyttan.

Utredningen har däremot inte funnit anledning uppta någon föreskrift, motsvarande den som föreslagits av expropriationsutredningen i fråga om expropriation för näringsverksamhet eller anläggning som är av betydelse för viss befolkningsgrupp. Såvitt utredningen kunnat finna, torde något behov av ledningsrätt för sådana anläggningar knappast vara för handen.

Enligt utredningens mening finns inte någon anledning att från ledningsrättslagens tillämpningsområde utesluta ledningar för farled, hamn eller flottled och inte heller ledningar för vilka utrymme kan tas i anspråk på annans mark för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvdrift enligt bestämmelser i annan lag. Såsom framgår av vad tidigare berörts kan för dessa ledningar enligt expropriationsutredningens förslag inte medges expropriation.

Av i huvudsak lagtekniska skäl har utredningen inte kunnat följa expropriationsutredningens gruppering av ledningarnas ändamål. Till denna liksom andra mera speciella frågor angående ledningarnas ändamål och vissa avgränsningar mot annan lagstiftning återkommer utredningen i den speciella motiveringen.

Utredningen har även övervägt frågan om ledningsrätt bör medges för linbanor. Sådana av någon betydelse finns för närvarande endast i ringa omfattning och det är knappast troligt att nya anläggningar kommer att aktualiseras. Med hänsyn härtill synes något behov av ledningsrätt i fråga om linbanor inte föreligga. Utredningen har därför ansett det inte vara påkallat med någon bestämmelse i ämnet.

Utredningen vill slutligen uttala att dess förslag i nu förevarande avseende för sitt genomförande inte torde vara beroende av att expropriationsutredningens förslag angående expropriationsändamålen upphöjs till lag. Även om så inte blir fallet, synes det utredningen ändamålsenligt och lämpligt att ledningsrätt får medges för de ledningar som uppfyller de ovan angivna förutsättningarna. Den skillnad som därvid skulle uppkomma mellan nu gällande bestämmelser om tvångsinlösen och utredningens förslag med avseende på ledningarnas ändamål och villkoren för beviljandet av expropriation är inte av någon större betydelse från rättssystematisk synpunkt. Enligt utredningens mening talar rent praktiska skäl för ledningsrätt i enlighet med de ovan angivna ändamålskriterierna.

10 Ersättning för ledningsrätt

Utredningen har, såsom framgår av det tidigare anförda, då det gäller möjligheterna att tvångsvis erhålla ledningsrätt, ansett sig böra nära ansluta stadgandena till expropriationslagens regler. Av samma skäl finner utredningen sig böra förorda att ersättning för intrång vid upplåtelse av ledningsrätt utgår enligt de grunder som tillämpas vid expropriation. Härigenom kommer fastighetsägare och övriga sakägare i detta hänseende i samma situation som om expropriationsförfarande tillgripits.

Ersättningsbestämmelserna i expropriationslagen (ändrade senast 1971:915) innebär följande.

I 7 § föreskrivs att för fastighet, som exproprieras i sin helhet, skall, i den mån ej annat följer av vad nedan sägs, erläggas löseskilling motsvarande fastighetens marknadsvärde. Exproprieras en del av en fastighet, skall erläggas intrångsersättning motsvarande den minskning av fastighetens marknadsvärde, som uppkommer genom expropriationen. Uppkommer eljest genom expropriationen skada för ägaren, skall också sådan skada ersättas. Om den exproprierande åtagit sig att vidta åtgärd för att minska skadan, skall hänsyn tas därtill vid bestämmande av expropriationsersättning, om åtagandet är av beskaffenhet att skäligen böra godtas av den ersättningsberättigade.

Enligt 8 § skall, om det företag för vars genomförande fastighet exproprieras medför inverkan av någon betydelse på fastighetens marknadsvärde, köpeskillingen bestämmas på grundval av det marknadsvärde fastigheten skulle ha haft om sådan inverkan inte förekommit, dock endast i den mån det finnes skäligt med hänsyn till förhållandena i orten eller till den allmänna förekomsten av likartad inverkan under jämförliga förhållanden. Avser expropriationen en del av en fastighet, skall vad nu är sagt om beräkning av marknadsvärde tillämpas i fråga om värdet före expropriationen.

Bestämmelserna i 10 § innebär att, om åtgärd vidtagits i uppenbar avsikt att höja den ersättning, som den exproprierande har att erlägga, skall, om skäl är därtill, genom åtgärden uppkommen ökning av fastighetens värde inte tas i beräkning vid ersättningens bestämmande.

Slutligen föreskrivs i 11 § att vad som stadgats i 7—10 §§ om fastighet skall äga motsvarande tillämpning beträffande särskild rätt till fastighet, som avstås på grund av expropriation, s. k. osjälvständig rättighetsexpropriation. Detsamma gäller enligt 3 § när särskild rätt till fastighet är föremål för expropriation, s. k. självständig rättighetsexpropriation.

Utredningen vill också peka på inlösenbestämmelserna i 12 § expropriationslagen vilka är av intresse i detta sammanhang. I paragrafen stadgas bl. a. att, om nyttjanderätt eller servitut skall upplåtas i fastighet

och därav föranledes synnerligt men för fastigheten eller någon del därav, ägaren får påfordra, att område som lider sådant men skall lösas. Även den exprorierande har rätt till utvidgning av expropriationen, om det skulle medföra endast ringa förhöjning av fastighetsägaren tillkommande expropriationsersättning och fastighetsägaren inte har ett beaktansvärt intresse av att behålla den återstående delen av fastigheten.

Föredragande statsrådet anförde i propositionen angående ändringarna i expropriationslagstiftningen (1971:122 s. 189) bl. a., att det givetvis ibland, t. ex. när det exproprierade området utgjorde endast en ringa del av hela fastigheten, kunde vara svårt att påvisa någon skillnad i marknadsvärde mellan den odelade fastigheten och restfastigheten. Som regel torde man dock med fog kunna räkna med att en viss skillnad förelåg åtminstone såtillvida att en köpare inte skulle vara beredd att avstå från någon del av fastigheten utan reduktion av priset. Mot bakgrund härav syntes det motiverat att i sådana fall döma ut ersättning, bestämd exempelvis till visst belopp per m². I andra fall kunde det förhålla sig så att det exproprierade området hade ett självständigt marknadsvärde och att expropriationen inte i och för sig påverkade restfastighetens värde. Detta kunde ofta vara förhållandet exempelvis vid expropriation av skogsmark. I en sådan situation torde man enligt föredragande statsrådets mening kunna utgå från att skillnaden i marknadsvärde före och efter expropriationen överensstämde med värdet på den avstådda marken och det var då tillräckligt att fastställa detta värde. I sammanhang med frågan om rättighetsexpropriation uttalade statsrådet att han anslöt sig till expropriationsutredningens uttalande att upplåtelse av rättighet genom expropriation i värderingshänseende helt kunde jämställas med expropriation av del av fastighet (prop. 1971:122 s. 191).

Utredningen vill framhålla att vad föredragande statsrådet anfört uppenbarligen måste beaktas då det gäller att tillämpa expropriationslagens regler om ersättning till fastighetsägare och andra sakägare vid upplåtelse av ledningsrätt. Såsom tidigare berörts finns det för närvarande avtal mellan ledningsägarnas organisationer och LRF angående de normer som bör tillämpas vid bestämmandet av ersättning för kraftledningsservitut. Dessa är ganska detaljerade och avser olika markförhållanden och -lägen. Vid bestämmandet av ersättning för ledningsrätt synes normerna, i anslutning till vad statsrådet framhållit i fråga om ersättning vid delexpropriation, böra kunna användas. Detta kommer att i hög grad underlätta ersättningsfrågornas bedömande och minska skiljaktigheter i fråga om ersättningens storlek.

I 12 § expropriationslagen finns, som framgår av tidigare refererade bestämmelser, upptagna vissa stadganden om skyldighet och rättighet att påfordra inlösen av restfastighet. Utredningen har övervägt om motsvarande föreskrifter bör tas upp i ledningsrättslagen. Givetvis kan fall förekomma då krav på inlösen kan framstå såsom berättigat. Utredningen anser emellertid, med hänsyn till den erfarenhet som nu finns angående servitutsupplåtelserna, att dessa fall kommer att bli ytterst sällsynta. Under sådana förhållanden har utredningen inte funnit skäl att i ledningsrättslagen inta bestämmelser i ämnet, så mycket mer som detta skulle komplicera lagstiftningen och dess tillämpning. Skulle fall uppkomma då inlösen av fastighet till följd av upplåten ledningsrätt kunde framstå såsom berättigad, bör ersättningen kunna fastställas så att fastighetsägaren ändå erhåller motsvarande gottgörelse.

I 21 § expropriationslagen finns en föreskrift om att den exproprierande i sin stämningsansökan skall uppge den ersättning han bjuder i målet. Utredningen har övervägt att ta upp ett motsvarande stadgande i den nu ifrågavarande lagstiftningen. Som förut framhållits lärer emellertid i stora flertalet fall frivillig överenskommelse träffas mellan ledningsägaren och fastighetsägarna om upplåtelse av ledningsrätten. Utredningen anser att, i de fall där sådan inte kommit till stånd, det är önskvärt och lämpligt att ledningshavaren för att underlätta

förhandlingarna lämnar fastighetsägaren ett bud i fråga om ersättningen samt underrättar förrättningsmannen om budets innehåll. Med hänsyn till att denna åtgärd framstår som naturlig har utredningen dock inte ansett sig behöva ta upp en uttrycklig regel i ämnet.

Utredningen vill i detta sammanhang erinra om det förslag till ändring i expropriationslagens bestämmelser om ersättning som framlagts i promemorian från civildepartementet 1972:1. Skulle förslaget genomföras, måste ställning tas till om detta bör påverka ersättningsbestämmelserna i nu förevarande lagstiftning.

Till den närmare utformningen av ersättningsbestämmelserna, liksom till sakägarbegreppet återkommer utredningen i den speciella motiveringen under de paragrafer som behandlar dessa frågor.

4 — 23862

11 Ledningsrättens subjekt

Nu förekommande ledningsservitut gäller i princip till förmån för en härskande fastighet. Att så är förhållandet ligger i själva servitutsbegreppets innebörd. Vanligen knyts servitutet, då fråga är om elektriska ledningar, till den fastighet på vilken kraftverket är beläget och, då det gäller vatten- eller avloppsledningar, till fastighet på vilken vatten- eller reningsverket uppförts. Ibland kan den härskande vara fastighet med transformatorstation eller annan anläggning till vilken ledningen är anknuten. Utredningen vill i anslutning härtill erinra om att i ett servitutsförhållande den härskande någon gång kan utgöras av annat än en fastighet, t. ex. företag eller kommun (jfr Hillert, Servitut, s. 158 och där anförda rättsfall). Understundom medför anknytningen av servitutet till härskande fastighet vissa svårigheter och olägenheter. Anläggningen på denna kan t. ex. nedläggas eller flyttas. Ledningsägaren kan då se sig föranledd att behålla fastigheten enbart för att bevara servitutsrätten. Om ledningsägaren avhänder sig en del av fastigheten eller överlåter anläggningen och ledningarna åt olika håll, uppstår likaledes komplikationer.

Den av utredningen förordade rättigheten är i första hand, om inte annat bestäms, avsedd att tillkomma den som begär ledningsrätt. Sedan ledningen anlagts bör ledningsrätt och ledning inte kunna skiljas åt. Säljes ledningen, skall ledningsrätten följa ledningen. Tas ledningen bort och ersätts av annan likadan ledning, bör ledningsrätten gälla också för den nya ledningen. Några hinder torde inte böra resas mot att upplåten ledningsrätt överlåts till annan innan ledningen byggts. Det fall kan ju inträffa att den som erhållit ledningsrätt finner sig inte kunna fullfölja projektet utan önskar överlåta det på annan. Likaledes bör ledningsägaren, om han monterar ner sin ledning, kunna överlåta ledningsrätten till någon som uppför en ny ledning i stället för den gamla.

12 Ledningsrättens anknytning till fastighet

Enligt gällande rätt kan ledning under vissa förhållanden tjäna såsom kreditunderlag för lån.

I 2 kap. 1 § jordabalken, som innehåller bestämmelser om vad som hör till fastighet, stadgas i andra stycket att till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och inte hör till den fastighet där den finns. Till följd av detta stadgande hör ledning till fastighet som har servitut för rätt att dra fram och bibehålla ledningen över annan fastighet. Ledningen utgör sålunda kreditunderlag för panträtt i förstnämnda fastighet. Tidigare fanns särskilda möjligheter enligt lagen (1920: 474) med vissa bestämmelser om registrering av elektriska anläggningar samt om rätt till elektrisk kraft m. m. att efter registrering utnyttja elektriska starkströmsledningar som kreditunderlag. Lagen är emellertid numera upphävd genom lagen om införande av nya jordabalken.

Under utredningsarbetet har starka önskemål framställts om att även ledningar, för vilka utrymme upplåts enligt den nu ifrågasatta lagstiftningen, skall, i anslutning till vad som är möjligt enligt 2 kap. 1 § andra stycket jordabalken, kunna tjäna som kreditunderlag vid belåning av den anläggning vartill ledningen hör. Härvid har uttalats att, om en sådan möjlighet inte öppnades, det kunde förmodas att man inte skulle begagna sig av den nya lagstiftningen utan i stället skulle fortsätta med servitutsinteckningar, eftersom dessa möjliggjorde att ledningarna utnyttjades som kreditunderlag.

Med anledning härav har utredningen tagit upp det nu föreliggande problemet till övervägande.

En lösning genom en ny lag om registrering i anslutning till det sätt varpå 1920 års lag behandlade frågan har utredningen ansett inte böra ifrågakomma med hänsyn till att statsmakterna funnit de erinringar som gjorts mot nämnda lag så övertygande att den nyligen upphävts (jfr prop. 1966: 24 s. 83, SOU 1968: 39 s. 150, prop. 1970: 20 s. 313 och 393, prop. 1970: 145 s. 295).

En förhoppning, som i samband med upphävandet av 1920 års lag uttalades om att lagen (1966: 454) om företagsinteckning skulle öppna en tillfredsställande möjlighet att använda ledningar såsom kreditunderlag, torde inte ha uppfyllts. Det har nämligen visat sig, enligt vad utredningen erfarit, att kreditinstituten knappast anser denna form av säkerhet tillfredsställande. Man önskar att panträtten i den fastighet där ledningarna tillhörande anläggning finns skall omfatta även dessa. Med andra ord, i kredithänseende bör för ledningar, för vilkas bestånd upplåtits ledningsrätt, i stort sett gälla detsamma som för ledningar, vilka vilar på servitutsupplåtelse.

Utredningen har då i första hand övervägt att i 2 kap. 1 § jordabalken införa ett

nytt stycke med bestämmelser av liknande innehåll för ledningar med ledningsrätt som i andra stycket upptagits för ledningar, som vilar på servitut. Bestämmelsen skulle innebära att till fastighet hörde utanför fastigheten befintlig ledning, för vilken ledningsrätt upplåtits, om anläggningen, för vars stadigvarande bruk ledningen var avsedd, var belägen på fastigheten och ledningen ej hörde till den fastighet där den fanns.

Mot en dylik bestämmelse kan emellertid med rätta göras den invändningen att svårigheter i vissa fall kan uppstå att avgöra för vilken anläggning ledningen är avsedd till stadigvarande bruk. För att övervinna denna olägenhet måste någon form av beslut eller registrering tillgripas för att fastställa till vilken anläggning ledningen hör.

Utredningen har därför i stället övervägt att i samband med upplåtelse av ledningsrätt öppna möjlighet att genom uttryckligt förordnande knyta denna till viss fastighet, som ägs av den för vilken ledningsrätten upplåtits. En dylik bindning till en fastighet bör kunna ske även vid ett senare tillfälle än vid själva upplåtelsen, liksom den bör kunna upphävas eller flyttas från en fastighet till en annan. Förordnandet måste emellertid meddelas på ett sätt som skapar tillräcklig publicitet om detsamma. Utredningen har funnit att detta bäst och enklast sker på så sätt att förordnandet ges vid en ny förrättning. Härigenom kommer detta, liksom andra förrättningsbeslut rörande ledningsrätten, att införas i fastighetsregistret. Publiciteten blir då densamma som för beslut om upplåtelse av ledningsrätt och fastighetsbildningsservitut. Förrättningen kan ske på ett mycket snabbt och billigt sätt, eftersom något sammanträde inte behöver hållas utan förrättningsmannen kan fatta beslutet direkt vid skrivbordet. Utredningen har övervägt att beslutet skulle kunna meddelas av inskrivningsmyndigheten. Det skulle emellertid leda till att denna skulle just på en enda punkt bli tvungen att ta befattning med upplåtelse av ledningsrätt. Beslutet kan uppenbarligen inte läggas på registermyndigheten.

Intas i den nya ledningsrättslagen bestämmelser att ledningsrätt och ledning i princip inte bör kunna skiljas åt, torde den säkerhet som eftersträvats i panträttsligt hänseende i fråga om ledningarna bli minst lika god som den som erhållits genom bestämmelsen i 2 kap. 1 § andra stycket jordabalken.

I anslutning till vad nu anförts bör i 2 kap. 1 § andra stycket jordabalken upptas en bestämmelse av innehåll att till fastighet hör ledning för vilken ledningsrätt upplåtits, om vid förrättning enligt ledningsrättslagen ledningsrätten förordnats skola höra till fastigheten.

Utredningen har upprättat förslag till lag om ändring av 2 kap. 1 § andra stycket jordabalken.

IV Specialmotivering

13 Förslaget till ledningsrättslag

Grundläggande bestämmelser

I detta avsnitt, som omfattar paragraferna 1—13, fastslås till en början i 1 § principen om ledningsrättsfrågors avgörande vid förrättning samt definieras ledningsrätt såsom en priviligierad rätt till utrymme inom fastighet, ibland förenad med vissa andra befogenheter. De typer av ledning för vilka lagen gäller och vad som skall anses tillhöra en ledning anges i 2 och 3 §§. Frågan om gränserna för lagens tillämpning i förhållande till annan lagstiftning regleras i 4 §. En regel om vilka rättighetshavare som skall betraktas som sakägare ges i 5 §. I 6—11 §§ upptas olika villkor avseende huvudsakligen ledningsrättens lokalisering. 12 och 13 §§ innehåller bl. a. bestämmelser rörande ersättning till sakägare.

1 §

I den allmänna motiveringen har redogjorts för de överväganden som lett till att utredningen förordat att prövningen av ledningsrättsfrågor sker vid förrättning. De närmare föreskrifterna om förrättningen återfinns i 18—32 §§ i lagens andra avsnitt.

Utredningen, som eftersträvat att i möjligaste mån ansluta till fastighetsbildningslagens systematik, har funnit lagens tillämpningsområde böra begränsas till vad som enligt gällande rätt utgör fastighet. Härmed avses självfallet inte bara markytan. Utrymme måste kunna upplåtas såväl i luften ovanför en fastighet som under dess markyta. Anknytningen till fastighetsbegreppet innebär även möjlighet att ta i anspråk utrymme i eller på sådan byggnad eller anläggning som enligt lag utgör tillbehör till fastighet.

Emellertid föreligger utan tvivel behov av att dra fram ledningar även på områden som ligger utanför fastighetsindelningen, således allmänt vattenområde och område som redovisas i bihang C till stadsregistret. Inom förstnämnda område torde redan nu förekomma på sjö- eller havsbottnen nedlagda kablar och rörledningar och den tekniska utvecklingen leder rimligtvis till att deras antal ökar. Allmänt vattenområde i havet är beläget på den s. k. kontinentalsockeln, där rätten att utforska bottnen och utvinna dess naturtillgångar enligt lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln tillkommer staten eller den som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd. Nämnda lag innebär emellertid inte något ställningstagande till hur statens rätt till allmänt vattenområde bör generellt bedömas. Saken diskuterades under förarbetena till lagen, men av flera skäl, varibland särskilt nämndes vissa olösta frågor om fastighetsbildning och fastighetsredovisning, ansågs en sådan reglering då inte genomförbar. Utredningen vill för sin del framhålla att statens befogenhet att upplåta rätt att utforska och utvinna naturtillgångarna inom allmänt vattenområde i havet självfallet måste inbegripa rätt att där framdra eller låta framdra för ett dylikt företag behövliga ledningar.

Någon särskild lagregel härom fordras således inte. Emellertid återstår problemet beträffande dels ledningar som inte har samband med företag enligt kontinentalsockellagen, dels ledningar inom allmänt vattenområde i de stora insjöarna. Så länge frågan om äganderätten till ifrågavarande sjö- och havsbotten står öppen och bestämmelser saknas om fastighetsbildning och fastighetsregistrering, torde det ej vara möjligt att genom lagstiftning av fastighetsrättslig natur reglera frågan om ledningsrätt inom allmänt vattenområde.

Mark som upptagits i bihang C, dvs. »vägar, gator, torg och andra allmänna platser samt sådana vattenområden som ej veterligen hör till en eller flera fastigheter enskilt», är i betydande utsträckning berörd av olika ledningar, främst sådana som ägs av kommunen, men också av t. ex. teleledningar och ledningar tillhörande enskilda eldistributörer. Det kunde därför synas otillfredsställande att från lagens tillämpning undanta dessa områden. Emellertid har i förarbetena till fastighetsbildningslagen och jordabalken förutsatts att mark av detta slag framdeles kommer att redovisas såsom ingående i fastighetsindelningen (jfr prop. 1970:20, s. A 417).

I det föregående har ledningsrättens väsentliga innehåll angivits vara en rätt att nyttja visst utrymme inom fastighet. Genom paragrafens andra stycke öppnas möjlighet att utvidga ledningsrätten med ytterligare befogenheter som, enligt vad erfarenheten utvisar, i allmänhet måste kunna utövas av ledningsägaren för att möjliggöra såväl ledningens anläggande som dess begagnande. Utredningen har vid sina överväganden angående den närmare omfattningen av dessa befogenheter utgått från den oftast förekommande typen av frivilliga upplåtelser av rätt att dra fram ledning, nämligen kraftledningsservitutet. Såsom i den allmänna motiveringen framhållits grundas upplåtelse av mark för elektriska starkströmsledningar mestadels på dylika överenskommelser. De skriftliga avtal som därvid regelmässigt upprättas, avfattas så gott som alltid enligt vissa standardformulär, utarbetade av kraftföretagen tillsammans med företrädare för markägare. I dessa kontrakt betingar sig ledningsägaren, förutom naturligtvis själva den grundläggande rätten att dra fram och för all framtid bibehålla ledningen över fastigheten, ytterligare befogenheter, varibland främst märks rätt att beträda marken för tillsyn och reparation av ledningen. Vidare kan ledningsägaren tillförsäkra sig rätt att ta bort för ledningen hinderliga träd och buskar och att i viss utsträckning ta sten från fastigheten. En vanlig klausul är att fastighetsägaren ikläder sig skyldighet att inte uppföra byggnad eller anordna upplag inom visst avstånd från ledningen. Det förekommer också att han åtar sig att från ledningsgatan bortforsla av ledningsägaren avverkat virke och förbinder sig att inte utan föregående anmälan fälla träd eller spränga sten i ledningens närhet.

För utredningen har det stått klart att nu nämnda och liknande befogenheter vid behov måste kunna infogas som ett moment i ledningsrätten, om denna på ett tillfredsställande sätt skall kunna ersätta hittillsvarande ordning. Det kunde då ligga nära till hands att i lagen detaljerat ange alla de rättigheter och åtaganden som kan ifrågakomma för olika slag av ledningar. Utredningen anser emellertid att man med ett sådant tillvägagångssätt, även om uppräkningen gjordes utförlig, å ena sidan inte med säkerhet kunde helt täcka alla de skiftande åtgärder som för olika situationer kan vara erforderliga och å andra sidan riskerade att ledningsrätten många gånger gavs ett onödigt omfattande innehåll. Däremot synes det knappast vara förenat med större olägenhet att ge sökanden och markägaren, eller i sista hand förrättningsmannen, möjlighet att själva utforma de befogenheter och villkor av ovan angiven och liknande art som i det särskilda fallet kan påkallas. Andra stycket av paragrafen ger en regel av denna innebörd.

I paragrafens tredje stycke öppnas möjlighet att anknyta ledningsrätten till viss fastighet.

Såsom i den allmänna motiveringen framhållits har det synts utredningen angeläget att en ledning som dras fram med lednings-

rätt inte skall ge sin ägare sämre kreditmöjligheter än en servitutsledning. Detta syfte skulle kunna vinnas genom att 2 kap. 1 § andra stycket jordabalken utvidgades att gälla även för ledning med ledningsrätt. Eftersom ledningsrätten inte utan vidare, i motsats till servitutet, är knuten till en härskande fastighet, måste det ges möjlighet för ledningsägaren att efter eget val ange en viss, med ledningen i något avseende sammanhängande fastighet, med vilken ledningen sålunda skall vara förenad.

I enlighet härmed har i paragrafens tredje stycke föreskrivits att vid upplåtelse av ledningsrätt förordnande kan ges att rätten skall höra till viss fastighet. Självfallet måste det vara fråga om en fastighet som ägs av ledningshavaren.

Fjärde stycket innehåller en regel om att ledningsrätt får upplåtas utan hinder av den rätt som annan kan äga till fastigheten.

Det intrång av varierande art som ledningsrätten i det enskilda fallet kan innebära, drabbar självfallet i första hand ägaren till den fastighet varöver ledningen dras fram, men också innehavare av begränsad rätt i fastigheten kan komma att bli berörd. Som exempel på sistnämnda fall kan anföras att utövandet av nyttjanderätten till en grustäkt försvåras på grund av en kraftledningsstolpe eller att ett servitut, innebärande rätt att uppföra byggnad på annans fastighet, blir begränsat genom framdragandet av en kulvert över fastigheten. Är ledningen av den vikt att den faller in under lagen kan ej undvikas att sådana rättigheter får vika. Principen om ledningsrättens företräde medför emellertid inte att sådana rättigheter alltid måste uppgivas för ledningens skull. Många gånger torde det i 9 § uppställda kravet på planstöd utgöra viss spärr. Dessutom föranleder den allmänna aktsamhetsregeln i 6 § att redan befintliga rättigheter skall beaktas så långt det är förenligt med rimliga ekonomiska överväganden.

2 §

I paragrafen uppräknas de ledningar för vilka lagen gäller.

Såsom i den allmänna motiveringen utvecklats har utredningen i frågan om vilka slag av ledningar som får dras fram med ledningsrätt i allt väsentligt anslutit sig till de av expropriationsutredningen förordade principerna för expropriation med syfte att tillgodose allmänna och i vissa fall också enskilda behov av telekommunikation, kraftöverföring och ledningstransport. Av flera skäl, sammanhängande bl. a. med frågan om ledningsrättens förhållande till vissa servitut och önskemålet om en med avseende å funktionen enkel och tydlig gränsdragning, har utredningen inte funnit det möjligt att helt ansluta till systematiken i expropriationsutredningens förslag. I stället har det befunnits lämpligt att ange att lagen gäller vissa uppräknade ledningstyper, som karaktäriseras såväl av sin yttre beskaffenhet som av det tekniska ändamål de tjänar, och att indela dessa i fyra grupper.

Den första gruppen, upptagen under 1, utgörs av allmänna teleledningar, dvs. televerkets jordkablar och luftledningar för telefon, telegraf, radio och telex. Sådana ledningar är, som tidigare påpekats, huvudsakligen framdragna med stöd av nyttjanderättskontrakt, vilka i betydande utsträckning intecknats. Förutom televerkets ledningar förekommer en del andra svagströmsledningar, oftast tillhöriga statens järnvägar eller krigsmakten och ingående i anläggning för signalering, fjärrmanövrering eller liknande ändamål. De torde i allmänhet framdras över mark som ledningsägaren redan förfogar över, varför något mera påtagligt behov av ledningsrätt här knappast kan anses föreligga.

Ledningarna under 2, de elektriska starkströmsledningarna, utgör den till omfattningen helt dominerande gruppen. Här återfinns ledningar av mycket varierande storlek, alltifrån de landsomfattande stamlinjerna med spänning på 400 kV eller mera till enkla lågspänningsledningar mellan en s. k. nätstation och den enskilde förbrukarens installation. För att på ett enkelt och otvetydigt sätt klargöra vilka elledningar som bör kunna erhålla ledningsrätt har utredningen funnit lämpligt att uppställa krav på koncession. Härigenom utesluts de ledningar

som enligt kungörelsen (1957:601) om elektriska starkströmsanläggningar är undantagna från koncessionsplikt. Dessa, som uttömmande uppräknas i 2 kap. 1 § av nämnda kungörelse, utgörs huvudsakligen av ledningar inom byggnad, gårdstomt, jordbruksfastighet och industrianläggning. Härigenom kommer i stort sett ledningsrätt att kunna upplåtas för samma elledningar som de för vilka expropriationsrätt föreligger.

I den tredje gruppen ingår i första hand ledningar som omfattas av lagen (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar. Enligt nämnda lag räknas till anläggningen hela det huvudmannen tillhöriga ledningsnätet — med ett i detta sammanhang betydelselöst undantag — fram till en s. k. förbindelsepunkt, vilken i allmänhet är belägen i eller intill ansluten fastighets gräns. Någon anledning att under ledningsrättslagen inbegripa även sådana va-anläggningar som inte är allmänna föreligger knappast eftersom behovet av utrymme för dem kan tillgodoses genom upplåtelse enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Däremot måste i denna grupp medtas de ofta mycket stora separata ledningar, som, utan att ingå i en allmän va-anläggning eller en gemensamhetsanläggning för vatten och avlopp, har till uppgift att från en vattentäkt leda vatten till samhälle eller större industrianläggning eller att därifrån bortleda spillvatten till reningsverk eller recipient. Sådana ledningar förekommer redan nu i viss omfattning och deras antal torde framdeles komma att stiga på grund av tilltagande vattenkonsumtion och ökade krav på rening av avloppsvatten.

I fjärde gruppen återfinns vad som i allmänhet kallas pipelines, dvs. rörledningar för transport av annat än vatten och avfall, i första hand olja och gas. Även ledning för fjärrvärme får räknas hit. Beträffande denna grupp måste vissa kvalifikationer stipuleras för att tillgodose kravet på det allmänintresse som i de tre föregående grupperna utan vidare framgått av ledningarnas funktion. Med hänsyn härtill föreskrivs att ledningen antingen skall drivas med stöd av koncession, något som utan vidare får anses garantera sagda intresse, eller att den, såsom t. ex. en fjärrvärmeledning, tillgodoser ett allmänt behov eller gagnar anläggning för näringsverksamhet som är av betydelse för riket eller viss ort. I sista hand kan för en transportledning, även om intet av de nämnda kraven skulle vara uppfyllt, likväl erhållas ledningsrätt, nämligen om det intrång ledningen totalt sett medför är endast ringa i förhållande till nyttan. Utredningen är medveten om att denna utvidgning, som i anslutning till bestämmelserna i 2 kap. 4 § andra stycket av expropriationsutredningens förslag låter ledningsrättslagens räckvidd avgöras av intrångets omfattning, kan ge upphov till gränsdragningsfrågor som i sista hand måste avgöras efter en diskretionär prövning. Denna olägenhet har emellertid inte bedömts som så allvarlig att den föranlett till en snävare gränsdragning av möjligheten till ledningsrätt i förhållande till den av expropriationsutredningen förordade expropriationsrätten.

3 §

Paragrafen innehåller en regel om vad som skall anses tillhöra en ledning.

Utredningen har inte funnit erforderligt att i lagtexten, utöver vad som kan framgå av uppräkningen, uppta en definition av begreppet ledning. Vad därmed avses får med tillräcklig tydlighet anses framgå av det vanliga språkbruket. Som ledning betraktas således metalltråd, kabel eller annan elektrisk ledare, slang, rör, avloppstrumma, kulvert m. m. Utanför begreppet faller naturligen anläggningar som rännsten, dike, tunnel, kanal och timmerränna. Det är vidare utan särskild föreskrift tydligt att ledningen omfattar också vissa helt oundgängliga tillbehör, t. ex. stolpar, stag, socklar och fästen samt rensningsbrunnar och ventiler. Förutom nu angivna tillbehör kan emellertid en ledning för sin funktion också vara beroende av många andra tekniska anordningar. Exempel härpå utgör elektriska kopplings- och transformatorstationer. De är av varierande storlek och beskaffenhet, från små skåpliknande apparater, anbragta vid en stolpe, till s. k. stamstationer som

fordrar en markyta av en hektar eller mera. Vidare kan nämnas pumpstationer för vatten- och oljeledningar, också de upptagande en förhållandevis stor areal. För utredningen har det framstått som ändamålsenligt att utrymme för dessa och liknande anordningar vid behov skall kunna upplåtas i samma ordning som för själva ledningen. Häremot skulle möjligen kunna invändas att upplåtelse av ledningsrätt för tillbehör av denna typ i några fall kunde komma att medföra ett alltför stort intrång på den fastighet där de anordnas. Det vore i och för sig tänkbart att i lagen införa en spärregel som maximerade den upplåtbara arealen. En sådan bestämmelse torde emellertid vid praktisk tillämpning lätt bli alltför stel och utredningen har därför stannat för att utrymme av ifrågvarande slag generellt skall kunna upplåtas med ledningsrätt.

4 §

Paragrafen reglerar frågan om gränserna för lagens tillämpningsområde i förhållande till annan lagstiftning om tvångsupplåtelse av mark.

Som i den allmänna motiveringen anförts erbjuder gällande rätt ett flertal olika möjligheter att tvångsvis erhålla rätt att dra fram ledning över annans mark. I och för sig kunde det framstå som eftersträvansvärt att samla alla bestämmelser av hithörande slag till en lag. Emellertid skulle ett sådant tillvägagångssätt medföra icke oväsentliga ingrepp i ett betydande antal författningar, däribland expropriationslagen, byggnadslagen, vattenlagen och gruvlagen. Nämnda lagar är, som tidigare angivits, för närvarande i olika avseenden föremål för genomgripande omarbetning, varför det redan av den anledningen inte kan vara lämpligt att i detta sammanhang göra mera omfattande ändringar i dem. Härtill kommer att, även om enhetlighet från systematisk synpunkt skulle vara önskvärd, det likväl många gånger kan te sig praktiskt att behålla möjlighet till alternativa lösningar. Som exempel kan anföras det fall att expropriation begärs för inrättande av en vattentäkt, vars utnyttjande även nödvändiggör ett antal ledningar på annans mark. Här kan omständigheterna vara sådana att det är fördelaktigt att låta expropriationen av själva vattentäktsområdet utsträckas att omfatta även erforderligt utrymme för ledningarna. Utredningen har med hänsyn till sådana och liknande fall ansett att de hittills föreliggande möjligheterna till officialservitut — liksom självfallet till privata upplåtelser — för ledningar tills vidare bör stå öppna.

Från denna grundsats måste emellertid undantag göras i ett särskilt fall, nämligen då lagen om vissa gemensamhetsanläggningar är tillämplig. Enligt nämnda lag kan efter förrättningsprövning för flera fastigheter gemensamt inrättas bl. a. ledning, dock ej sådan som tillhör allmän vatten- och avloppsanläggning. För ledningen erforderligt utrymme får med bästa rätt tas i anspråk även på fastighet som inte ingår i gemensamhetsanläggningen. Med hänsyn härtill och då förrättningsförfarandet enligt utredningens förslag i allt väsentligt är utformat efter samma grunder som i nämnda lag, kan något behov av ledningsrätt för gemensamhetsanläggningar knappast anses föreligga. Följaktligen bör ledningsrättslagens tillämpning i detta fall vara utesluten. En regel härom har intagits i förevarande paragraf.

Viss avgränsning av lagen gentemot fastighetsbildningslagen torde också böra vidtas. Till denna fråga återkommer utredningen i samband med ett förslag till ändring i 7 kap. 2 § fastighetsbildningslagen.

5 §

Paragrafen anger den krets av personer som vid lagens tillämpning skall räknas som sakägare.

Sakägarbegreppet i gällande rätt äger inte något allmängiltigt, fixerat innehåll utan kan variera allt efter den författning i vilken det förekommer. Frågan om begreppets omfattning har under senare tid diskuterats bl. a. under förarbetena på fastighetsbildningslagen. Fastighetsbildningskommittén uttalade att det visserligen lät sig göra att beträffande vissa slag av fastighetsbildningsåtgärder uttryckligen ange vilka som var sakägare men att en sådan reg-

lering i huvudsak skulle kunna avse enbart förhållanden som knappast behövde närmare klarläggas. Med hänsyn särskilt till de svåröverskådliga verkningar som en allmän bestämmelse skulle få fann kommittén det inte tillrådligt att införa en sådan regel i fastighetsbildningslagen. Utgående från att hittillsvarande principer skulle gälla också i fortsättningen anförde kommittén att som sakägare skulle anses fastighetsägare och vissa med dem jämställda besittningshavare ävensom servitutshavare när deras rätt var beroende av fastighetsbildningen. Nyttjanderättshavare borde däremot inte, annat än undantagsvis, behandlas som sakägare. Ej heller innehavare av penninginteckningar eller motsvarande rättsägare borde ha talerätt. I den mån dessa personers intressen inte sammanföll med fastighetsägarens kunde deras rätt tillvaratas vid officialprövningen. Under remissbehandlingen av kommitténs förslag framfördes från olika håll önskemål om en närmare precisering beträffande innebörden av sakägarbegreppet. Departementschefen uttryckte förståelse härför men fann det liksom kommittén inte vara möjligt att i lagtexten ge en sådan bestämning och sade sig även ha fått intrycket av att den nuvarande ordningen inte vållat några större olägenheter.

Expropriationsutredningen har i sitt betänkande (SOU 1969:50 s. 66), efter en analys av lagstiftning och praxis på området, föreslagit en definition enligt vilken med sakägare förstås dels ägaren av den fasta egendom som expropriationen avser, dels innehavare av särskild rätt till egendomen utom innehavare av fordran, för vilken inteckning i egendomen är sökt eller beviljad, eller annan med sådan fordran jämställd rätt.

Det av expropriationsutredningen formulerade sakägarbegreppet torde äga relevans i flertalet expropriationsrättsliga sammanhang, bl. a. också då mark tas i anspråk enligt lagen om gemensamhetsanläggningar. I förarbetena till sistnämnda lag uttalade fastighetsbildningskommittén att talerätten för sakrättsägare i fastighet där gemensamhetsanläggningen skulle inrymmas motiverades av nyttjanderättshavares, servitutshavares och andra liknande rättsägares självständiga rätt till ersättning men att talan fördenskull inte begränsades till att avse endast ersättningsanspråk. Synpunkter från de taleberättigade kunde, framhöll kommittén, vara av stor betydelse när det gällde anläggningens lokalisering och upplåtelsens omfattning men befogenheten att föra talan borde å andra sidan vara beroende av att rättighetens utövning påverkades av de väckta frågorna. Departementschefen biträdde kommitténs förslag under framhållande av att innehavare av fordringsinteckningar och andra rättigheter till betalning ur fastigheten inte kunde tilläggas talerätt.

Enligt utredningens mening skulle det vara av stort värde om ledningsrättslagen på ett tydligt sätt anger kretsen av sakägare. Inte minst sökanden har ett påtagligt intresse av att direkt kunna bedöma vilka rättsägare som företaget kan angå. Som utredningen i annat sammanhang framhållit framstår det som naturligt att den som avser att begära ledningsrätt redan på projekteringsstadiet tar kontakt med de personer, markägare och andra, som kan beröras av ledningsbygget. Även för förrättningsmannen måste det vara en betydande fördel med en principiellt klar gränsdragning kring den personkrets som han har att förhandla med. Mot bakgrunden av nu nämnda synpunkter har utredningen funnit det angeläget med en uttrycklig regel om vilka som skall räknas som sakägare. Vid regelns utformande torde man kunna utgå från att sakägarintresset vid ledningsrättsförrättning i stort sett skall vara detsamma som beträffande expropriation i allmänhet. En viss skillnad föreligger dock därigenom att i expropriationsfallet omfattningen av intrånget som regel är fastställd redan då expropriationsmålet inleds. Målet gäller endast en värdering av den skada som intrånget medför för sakägarna. Vid en ledningsrättsförrättning kan det däremot ofta bli fråga om att först närmare utreda över vilka fastigheter ledningen skall gå fram och att i samband därmed avväga olika intrång och olägenheter mot varandra. Det är tydligt att sak-

ägarna, i likhet med vad som ansetts böra gälla vid förrättning enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar, måste ha möjlighet att påverka avgörandet även av sådana frågor, naturligtvis dock under förutsättning att de har ett ekonomiskt intresse i saken. Nu anmärkta förhållanden synes emellertid inte föranleda något frångående av det expropriationsrättsliga sakägarbegreppet.

I enlighet med det anförda föreskrivs i paragrafen att med sakägare förstås i lagen ägare av fastighet inom vilken utrymme för ledningen kan komma att upplåtas samt innehavare av annan särskild rätt till fastigheten än rätt för fordran, i den mån hans rätt berörs. Såsom ägare anses, i likhet med vad som gäller enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar, även den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon.

6 §

Genom tillämpning av bestämmelserna i 2—4 §§ kan fastställas när en ledning är av sådan beskaffenhet att den får dras fram med ledningsrätt. Det är emellertid tydligt att prövningen inte kan stanna därvid utan måste avse också frågan om ledningens närmare lokalisering med hänsyn till de motstående intressen som kan föreligga i det särskilda fallet. För bedömningen härav uppställs vissa bestämmelser i de närmast följande paragraferna.

Förevarande paragraf upptar den allmänna regeln att ledningsrätt skall upplåtas så, att ledningens ändamål kan vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad. En liknande föreskrift återfinns i väglagen och i flera andra författningar med expropriationsrättsligt innehåll. Det förtjänar att framhållas att intrång och olägenhet kan avse inte bara enskilt utan även allmänt intresse, t. ex. allmänna naturvårdshänsyn. Som exempel på vad därmed menas kan anföras en regel i 26 § vägkungörelsen (1971:954) enligt vilken väg bl. a. bör erhålla en mjuk och naturlig inpassning i landskapet. Motsvarande hänsyn kan med stöd av förevarande paragraf tas då det gäller en lednings inplacering i terrängen. Föreligger däremot särskilda, med stöd av naturvårdslagen meddelade förbud eller föreskrifter till skydd för landskapsbilden, kan i stället 9 § andra stycket bli tillämpligt.

Det bör påpekas att regeln är dispositiv då det gäller intrång och olägenhet beträffande enskilt intresse. Fråga härom kan nämligen enligt 13 § första stycket göras till föremål för överenskommelse mellan sökanden och sakägare.

7 §

I paragrafen föreskrivs att ledningsrätt inte får upplåtas så att den strider mot gällande säkerhetsföreskrifter.

Vissa ledningar innebär, då de är i drift, risk för person- och egendomsskador. Så är framför allt fallet med elektriska högspänningsledningar men även olje- och gasledningar kan ha denna egenskap. Deras framdragande är på grund härav kringgärdat av säkerhetsföreskrifter av vilka några hänför sig till ledningens tekniska beskaffenhet och andra till dess placering i förhållande till omgivningen. I sistnämnda fall måste självfallet tillses att ledningsrätt upplåts på ett sådant sätt att bestämmelserna kan iakttas. Som exempel på föreskrifter som sålunda kommer i fråga kan nämnas starkströmskungörelsens (1957:601) regler om lednings förläggande på visst minimiavstånd från byggnad, flygplats m. m.

8 §

Denna paragraf innehåller en regel om s. k. kommunalt veto mot ledningsrätt inom gatumark m. m. inom planområden.

1902 års lag om elektriska anläggningar ger kommun rätt att påverka vissa expropriationsfrågor inom områden, avsedda för trafikändamål och andra allmänna ändamål än bebyggelse. Enligt 1 § andra stycket är sålunda menighet inte utan synnerliga skäl pliktig att för elektrisk starkströmsanläggning upplåta gata, torg, allmän plats eller vattendrag inom område för vilket finns stadsplan eller byggnadsplan. Vidare gäller enligt 1 § fjärde stycket jämfört med 90 § expropriationslagen att utrymme för elled-

ningar inom dylikt område får upplåtas endast som servitut eller nyttjanderätt.

Expropriationsutredningen (SOU 1969:50 s. 132) har funnit att principen om kommunalt medinflytande på expropriation inom ifrågavarande områden inte bara bör behållas utan dessutom ges ökad räckvidd. I enlighet härmed har i dess förslag till allmän expropriationslag upptagits en regel att inom område, som i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan avsetts till gata, väg eller annan allmän plats, hamn- eller vattenområde, får utan kommunens medgivande expropriation för annans räkning äga rum endast om synnerliga skäl föreligger. Att vetorätten ej gjorts ovillkorlig motiverade expropriationsutredningen med att det otvivelaktigt alltid uppkom vissa fall då annan än kommunen kunde behöva expropriera inom de angivna områdena. Detta gällde enligt utredningen bl. a televerkets behov av utrymme för telekablar och kraftbolagens behov av expropriationsrätt för att dra fram stora huvudledningar från kraftverken. Vidare kunde en enskild huvudman för en allmän vatten- och avloppsanläggning behöva expropriationsrätt för att dra fram sina ledningar. Eftersom samtliga dess fall berörde anläggningar av stort allmänt intresse föreföll det påkallat att medge visst avsteg från en huvudregel om kommunens exklusiva expropriationsrätt inom ifrågavarande områden. Expropriationsutredningen framhöll emellertid att sådana expropriationer i regel inte fick innebära att egendomen avstods med äganderätt.

Enligt vad ledningsrättsutredningen inhämtat har expropriationsutredningens förslag i denna del lämnats utan erinran under remissbehandlingen.

Det torde stå klart att de skäl som legat till grund för expropriationsutredningens ställningstagande i hög grad äger relevans även för ledningsrätten. Otvivelaktigt har en kommun starkt intresse av att utrymme inom gatumark m. m. inte tas i anspråk för några andra ledningar än dess egna och sådana för vilka den själv anser sig kunna medge upplåtelse. Fullgörandet av de kommunala uppgifterna vad beträffar trafik, gatubelysning, renhållning m. m. förutsätter ett avgörande inflytande på frågor om markanvändningen inom dessa områden. Detta gäller oavsett om kommunen äger marken i fråga eller ej. Med hänsyn härtill kunde det möjligen ifrågasättas om inte kommunens medgivande alltid borde utgöra en förutsättning för ledningsrätt inom ifrågavarande områden. Det bör påpekas att spörsmålet med hänsyn till regeln i 11 § är begränsat till icke koncessionspliktiga ledningar och ledningar som visserligen fordrar koncession men där koncessionsbeslutet, såsom vid områdeskoncession för ett elektriskt distributionsnät, inte avser en i huvudsak bestämd sträckning. Utredningen anser emellertid att en ovillkorlig vetorätt i enstaka fall, framför allt beträffande ledning av mycket stort allmänintresse, skulle kunna framstå som olämplig. Med hänsyn härtill och till önskvärdheten av enhetliga regler — varvid utredningen utgår från att expropriationsutredningens förslag i denna del i allt väsentligt kommer att följas — finner utredningen en möjlighet böra stå öppen att undantagsvis erhålla ledningsrätt även utan kommunens medgivande. Det bör emellertid understrykas att skälen för ett från kommunen avvikande ställningstagande måste ha en alldeles särskild tyngd.

Såvitt utredningen kunnat finna torde i praktiken knappast någonsin ha inträffat att expropriationstillstånd avseende elledningar inom förevarande områden beviljats i strid mot kommunens bestämda ställningstagande. Däremot lärer det ofta förhålla sig så, åtminstone vad gäller större ledningar, att ledningsägare samråder med kommunen på ett tidigt stadium under projekteringen liksom att kommuner under sitt fortlöpande planeringsarbete upprätthåller kontakt med utomstående distributionsföretag som har eller kan väntas vilja framdra ledningar inom dess område. Härigenom erbjuds ofta möjligheter till samförståndslösningar av uppkommande markfrågor.

9 §

I denna paragraf tas upp villkor för upplåtelse av ledningsrätt inom område där

fastställd plan finns eller andra bestämmelser för bebyggelse eller markanvändning gäller.

Krav på planöverensstämmelse föreligger på många håll inom närbesläktad lagstiftning. Sålunda gäller enligt 14 § väglagen att inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan eller byggnadsplan väg skall byggas i överensstämmelse med planen och i övrigt läggas så, att syftet med gällande markbestämmelser inte motverkas. Om särskilda skäl föreligger kan undantag från plan eller bestämmelse ges av Kungl. Maj:t. Även i 6 § andra stycket lagen om gemensamhetsanläggningar och i 4 § andra stycket lagen om enskilda vägar finns regler av liknande innehåll. Vid den modernisering av dessa lagar som förslaget till anläggningslag innebär har man, liksom i väglagen, anknutit till bestämmelserna i 3 kap. 2 § fastighetsbildningslagen, där förhållandet mellan fastighetsbildning samt planer och liknande föreskrifter regleras. Det ligger därför nära till hands att även då det gäller ledningsrätten bygga på fastighetsbildningslagens regler. Härvid måste emellertid beaktas att förhållandena många gånger kan vara sådana att den ur ledningsrättssökandens synpunkt mest lämpliga sträckningen inte är helt förenlig med gällande plan eller annan allmän bestämmelse för bebyggelse eller markanvändning. Sträckningen kan ju på ett avgörande sätt vara betingad av sådana speciella faktorer som hänsyn till planmässig elektrifiering eller markens lutningsförhållanden. Därför är, som i annat sammanhang påpekats, prövningen av en lednings sträckning inte alltid att jämställa med en fastighetsbildningsfråga i egentlig mening. Det står likväl klart att uppkommande frågor om ledningens förhållande till planerna rimligtvis måste lösas efter i huvudsak samma principer som gäller för vägar, gemensamhetsanläggningar och fastighetsbildning i allmänhet. Byggnadslagstiftningen förutsätter att generalplan och stadsplan skall kunna innehålla bestämmelser om att viss mark får nyttjas för allmän ledning. Planmyndigheterna torde också i ökad omfattning ha uppmärksamheten riktad på sådana frågor, ehuru det vid planering naturligtvis inte alltid är möjligt att förutse alla framtida ledningsbehov.

I enlighet med det anförda har utredningen utformat reglerna om lednings planmässighet i huvudsaklig överensstämmelse med fastighetsbildningslagens motsvarande föreskrifter i dessas lydelse enligt SFS 1971:1035.

I första stycket av förevarande paragraf upptas regeln att upplåtelse av ledningsrätt inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan skall stå i överensstämmelse med planen. Med denna positiva utformning av bestämmelsen avses inte bara att fastställda planlinjer skall följas utan också att ledningens sträckning skall vara förenlig med de synpunkter som ligger till grund för planen.

Enligt stadgandet i paragrafens andra stycke skall vid upplåtelse av ledningsrätt också andra bestämmelser för marks bebyggande och användning respekteras. Exempel på dylika är regionplan, utomplansbestämmelser och naturvårdsföreskrifter. Ofta har de inte plankaraktär utan är formulerade såsom förbud, varför grundsatsen lämpligen kan uttryckas så, att syftet med bestämmelsen icke får motverkas.

Tredje stycket reglerar frågan om dispensgivning och annan möjlighet till avvikelse från planerna och de särskilda bestämmelserna. Det gäller framför allt den situationen då plan eller bestämmelse blivit föråldrad men en ändring av olika skäl inte kan vara att vänta innan ledningsrättsfrågan bör avgöras. Här tilläggs länsstyrelsen eller efter delegation byggnadsnämnden rätt att medge undantag. Länsstyrelsen får medge avvikelse från fastställd generalplan eller stadsplan endast om byggnadsnämnden tillstyrkt sträckningen. Vidare stadgas att smärre avvikelser får göras av förrättningsmannen i sådana undantagsfall då planen i någon detalj visar sig mindre ändamålsenlig och en avvikelse uppenbarligen inte skulle strida mot intentionerna bakom den. Självfallet bör bestämmelsen tillämpas med försiktighet och med iakttagande av reglerna för samråd med berörda myndigheter.

Fjärde stycket överensstämmer helt med 3 kap. 2 § femte stycket fastighetsbildningslagen. Angående motiveringen till detta stycke liksom till närmare motivering av paragrafen i övrigt hänvisas till förarbetena till nämnda lag.

10 §

Denna paragraf innehåller föreskrift om planmässiga bedömanden beträffande upplåtelse av ledningsrätt utanför detaljplaneområde. Bestämmelsen återgår på 3 kap. 3 § fastighetsbildningslagen där det stadgas att om stadsplan eller byggnadsplan inte fastställts för visst område och tätbebyggelse uppkommit eller är att vänta eller det eljest kan väntas att flera fastigheter avsedda för bebyggelse skall bildas, så får fastighetsbildning inte ske om åtgärden skulle försvåra områdets ändamålsenliga användning, föranleda olämplig tätbebyggelse eller motverka lämplig planläggning av området. Det torde vara uppenbart att det syfte som uppbär detta stadgande i motsvarande mån bör tillgodoses vid ett ianspråktagande av marken med ledningsrätt. I synnerhet när det gäller mera utrymmeskrävande ledningstyper såsom stamlinjer, men också t. ex. rörledningar för oljetransport, måste ett hänsynstagande såväl till kommande planläggning som till markens ändamålsenliga användning i övrigt vara ofrånkomligt. För att regeln skall kunna iakttas fordras tydligen att förrättningsmannens prövning sker i nära samråd med planmyndigheterna och under största möjliga hänsynstagande till de synpunkter som därvid framkommer. Detta innebär dock inte att ett avstyrkande från myndighets sida utan vidare skall medföra hinder för ledningsrätt. Fastighetsbildningskommittén betonade i sin motivering till 3 kap. 3 § fastighetsbildningslagen angelägenheten av att regeln tillämpades endast då det verkligen kunde påvisas att menliga konsekvenser skulle uppkomma för planmässig bebyggelse. Departementschefen anslöt sig till denna uppfattning och underströk därjämte kravet på fullständig utredning som underlag för frågans sakliga bedömning.

11 §

I paragrafen föreskrivs att de i 6—10 §§ angivna villkoren inte gäller sådana fall då ledningens sträckning blivit fastställd genom koncession.

Den prövning enligt 6—10 §§ av en lednings förhållande till andra intresseområden som skall ske vid förrättningen kan i vissa fall redan vara gjord — helt eller delvis — i annat sammanhang, nämligen då fråga är om ledning för vars framdragande erhållits koncession. De enda ledningar som för närvarande fordrar koncession är sådana som ingår i elektrisk starkströmsanläggning. Utredningen om oljeledningar har emellertid samtidigt med detta betänkande framlagt förslag till koncessionslag beträffande vissa rörledningar för petroleum, naturgas m. m. Vidare har energikommittén i sitt slutbetänkande (SOU 1970:13, s. 110) uttalat sig för en vidgad koncessionslagstiftning, avseende all energidistribution som kräver fasta ledningar. Det är därför troligt att i framtiden även andra än starkströmsledningar kommer att vara underkastade koncessionsplikt. Man torde också kunna räkna med att den prövning av ledningens från skilda synpunkter lämpliga sträckning, som nu äger rum i ärenden angående linjekoncession jämlikt ellagen, inte kommer att bli väsentligen annorlunda beträffande andra slag av ledningar. För närvarande meddelas linjekoncession för elektrisk ledning av Kungl. Maj:t eller kommerskollegium efter ett omfattande remissförfarande, där yttranden från bl. a. berörda länsstyrelser och kommuner samt företrädare för naturvård, allmän samfärdsel och krigsmakten inhämtas. Även enskilda markägare kan få tillfälle att framföra synpunkter. Den ledningssträckning som sålunda efter en samlad bedömning och avvägning av skilda intressen fastställts måste självfallet lända till efterrättelse i ledningsrättsärendet, oavsett det intrång i allmän eller enskild intressesfär som den kan medföra. Härmed är dock inte sagt att all vidare prövning blir överflödig. Den koncessionerade sträckningen behöver inte vara så preciserad att inte vissa valmöjligheter ändå föreligger inom koncessionens

ram. Som regel upptar emellertid koncessionsbeslutet hänvisning till en linje på topografiska eller ekonomiska kartan, varvid, åtminstone i det senare fallet, sträckningen torde vara så gott som exakt angiven.

12 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om intrångsersättning och ersättning för annan skada. Reglerna är utformade i anslutning till motsvarande stadganden i expropriationslagen. Hänvisningen till 11 § innebär i sin tur en hänvisning till 7, 8 och 10 §§ expropriationslagen. För dessa stadganden har redogjorts i den allmänna motiveringen.

Utredningen vill här framhålla att om ledningens framdragande vållar olägenhet för fastighet på vilken utrymme ej upplåtits, gottgörelse inte kan erhållas med stöd av ledningsrättslagen. I sådant fall torde i stället vanliga grannelagsrättsliga regler vinna tillämpning.

13 §

I paragrafens första stycke anges att med berörda sakägares samtycke avsteg får göras dels från regeln i 6 § om sambandet mellan intrångets omfattning och kostnaden för ledningens framdragande, dels från bestämmelsen i 12 § om ersättning till sakägare. Andra stycket innehåller regler till skydd för vissa rättsägare som, eftersom de inte är sakägare, saknar möjlighet att bevaka sin rätt vid förrättningen.

Utredningen har i olika sammanhang framhållit angelägenheten av att ledningsrätt i största möjliga utsträckning upplåts på villkor om vilka det föreligger enighet mellan sökanden och sakägare. En strävan bör vara att mellan dessa åstadkomma överenskommelser på vilka förrättningsmannen sedan kan grunda sitt beslut. Till underlättande härav bör parterna ges största möjliga frihet att själva avtala om villkoren för upplåtelsen. Självfallet får emellertid en sådan överenskommelse inte innebära åsidosättande av de regler som uppställts i det allmännas intresse. Det ankommer på förrättningsmannen att tillse att dessa alltid länder till efterrättelse. Annorlunda ställer sig saken beträffande den i 6 § upptagna bestämmelsen till skydd för sakägare mot alltför vittgående intrång. Här bör möjlighet lämnas för parterna att fritt avtala vad de kan finna lämpligt. Vill en sakägare av någon anledning acceptera intrång och olägenhet som går utöver vad som efter en avvägning enligt 6 § är tillåtet, bör detta i och för sig inte utgöra hinder för upplåtelse av ledningsrätt på fastigheten. Vidare synes det klart att bestämmelsen om ersättning enligt 12 §, som innebär ett krav på full gottgörelse i pengar, beräknad efter expropriationsrättsliga principer, inte bör hindra ett avtal om vederlag på annat sätt. I detta fall måste dock en reservation göras med hänsyn till de rättsägare som inte har möjlighet att vid förrättningen själva bevaka sina intressen. Till skydd för dem har, med 5 kap. 18 § andra stycket fastighetsbildningslagen som förebild, föreskrivits att, då fastigheten svarar för fordran, avsteg från 12 § får göras endast efter medgivande från fordringens innehavare och, i fall av gemensam inteckning, från de fastighetsägare och fordringshavare vars medgivande fordras för relaxation. Medgivandet kan, liksom i fastighetsbildningslagen och motsvarande äldre lagstiftning, ersättas med en oskadlighetsprövning av förrättningsmannen.

Förrättning

I den allmänna motiveringen har redogjorts för de överväganden som lett till att utredningen funnit prövningen av ledningsrättsfrågor böra handläggas vid förrättning som hålls av en särskilt utsedd förrättningsman. I förevarande avsnitt, som upptar 14—32 §§, ges regler om förrättningsförfarandet. De har så långt som möjligt utformats efter mönster från närmast motsvarande bestämmelser i fastighetsbildningslagen. Till följd härav har det varit möjligt att i inte ringa omfattning hänvisa till förrättningsreglerna i 4 kap. fastighetsbildningslagen på liknande sätt som skett i förslaget till anläggningslag. Dessa hänvisningar har upptagits i avsnittets sista paragraf.

14 §

I paragrafen anges vilken myndighet som prövar ansökan om ledningsrätt samt föreskrivs att ansökningen skall ha skriftlig form.

Som i den allmänna motiveringen anförts synes det lämpligt att den förberedande prövning från det allmännas sida som upptagande av ansökan om förrättning och utseende av förrättningsman utgör, ankommer på länsstyrelsen i det län där ledningen skall byggas. En motsvarande ordning har hittills rått inom närbesläktad lagstiftning och någon anledning att frångå denna synes inte föreligga, så mycket mindre som på senare tid länsstyrelsens befattning med frågor inom marklagstiftningens område alltmer ökat. I de fall då ledningsföretaget sträcker sig över mer än ett län bör länsstyrelsen i varje län vara behörig.

Det ovan sagda gäller ledningar i allmänhet. Beträffande koncessionspliktiga ledningar, vilka kan väntas komma att utgöra huvuddelen av de mer omfattande ledningsrättsärendena, har utredningen med hänsyn till samordningen mellan koncession och ledningsrätt funnit det vara lämpligast att den myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer förordnar förrättningsman. Genom den utredning i koncessionsärendet som i allmänhet torde föreligga när ledningsrätten söks, lärer, som tidigre antytts, nämnda myndighet ha särskilda möjligheter att överblicka den begärda förrättningens omfång och svårighetsgrad. För närvarande meddelas koncession antingen av Kungl. Maj:t eller kommerskollegium. Energikommittén har emellertid i sitt förut nämnda betänkande förordat inrättandet av ett centralt energiorgan för statens åtgärder på energiområdet med omfattande uppgifter, varibland skulle ingå tillämpning av en utökad koncessionslagstiftning. För att inte i lagen uttryckligen binda befogenheten att utse förrättningsman till viss bestämd myndighet synes det lämpligt att föreskriva att ansökan om ledningsrätt för koncessionspliktig ledning görs hos myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer.

15 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ansökningshandlingens innehåll.

Bland de uppgifter som bör återfinnas i ansökningen märks främst ett kortfattat angivande av ledningens beskaffenhet. För en elektrisk ledning kan t. ex. anges »130 kV ledning Kimstad—Oxelösund». Även en sådan summarisk beskrivning möjliggör en viss preliminär prövning huruvida ledningen tillhör någon av de i 2 § angivna typerna. Självfallet måste dessutom sträckningen beskrivas närmare än genom angivande av dess ändpunkter. I de flesta fall torde karta eller kartskiss vara önskvärd. Det kan erinras om att karta alltid skall åtföljа koncessionsansökning enligt 1902 års ellag. Utredningen har dock inte ansett en uttrycklig föreskrift härom påkallad. Skall ledningen dras över mer än ett fåtal fastigheter, torde det emellertid vara lämpligt att ansökan åtföljs av karta eller åtminstone en enkel skiss. Vilken typ av karta som kan komma i fråga beror på ledningens omfattning, markförhållandena och andra omständigheter. Många gånger torde topografiska eller ekonomiska kartan vara tillfyllest.

I första stycket föreskrivs också att sökanden skall ange berörda fastigheter och, såvitt möjligt, sakägare. Visserligen åligger det förrättningsmannen ex officio att utreda vilka som är sakägare men till underlättande av detta arbete bör han genom sökandens försorg redan från början ha uppgift på de fastigheter som berörs och i görligaste mån också på deras ägare och på innehavarna av sådana servitut eller nyttjanderätter i fastigheterna som kan beröras av ledningsföretaget. Något krav på fullständighet härvidlag kan rimligen inte uppställas men sökanden bör vara skyldig att i ansökningen lämna alla uppgifter som han utan större omgång kan inhämta. Som i annat sammanhang framhållits torde ledningsägaren, i enlighet med den praxis som för närvarande råder, redan innan förrättningen inte bara ha tagit kontakt med markägarna utan även träffat skriftligt avtal med dem om markupplåtelse. Där så skett är det naturligt att dessa avtal fogas till ansökningen.

I andra stycket uppställs ett särskilt villkor beträffande ansökan som rör koncessionspliktig ledning.

Som framgår av 2 § utgör i vissa fall koncession förutsättning för att en ledning skall få dras fram med ledningsrätt. Har koncession ej meddelats, skall ansökan i princip avvisas. Emellertid har utredningen funnit det önskvärt att en sökande i vissa fall, för vinnande av tid, får möjlighet att inleda förrättningsförfarande innan koncessionen föreligger. Förutsättningen bör vara att koncessionsansökning ingivits och framställning i samband därmed eller senare gjorts om tillstånd att genast påbörja ledningsförrättning. Om den som har att meddela koncession efter preliminär granskning skulle finna skäl för antagande att koncessionen, helt eller delvis, kommer att beviljas i huvudsaklig överensstämmelse med ansökan, bör medgivande kunna lämnas till att förrättning får inledas. Utan att dylikt medgivande föreligger bör en ansökan om förrättning inte tas upp till prövning. I enlighet härmed ges i andra stycket en regel av innebörd att om koncession fordras men ännu ej erhållits, skall medgivande föreligga från den som har att meddela koncession. Medgivandet får givetvis inte ses som någon garanti för att den sökta koncessionen skall beviljas. Regeln är tillkommen enbart för att tillgodose sökandens önskemål att så snart som möjligt kunna ta för ledningen erforderlig mark i anspråk. Skulle koncessionsärendet gå honom emot, måste förrättningen inställas och sökanden blir jämlikt 32 § jämfört med 4 kap. 38 § tredje stycket fastighetsbildningslagen skyldig att gottgöra det intrång som hans åtgärder kan ha inneburit för sakägarna. Något annat intrång än sådant som avses i sistnämnda lagrum kan inte förekomma.

16 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om avvisande av ansökan.

Utredningen har inte funnit det påkallat med en särskild regel om möjlighet för ansökningsmyndigheten att begära erforderliga kompletteringar när ansökningen inte uppfyller de i 14 och 15 §§ uppställda kraven. Man torde kunna utgå från att myndigheten utan uttrycklig föreskrift tillser att mindre brister och otydligheter under hand rättas till. Är det däremot fråga om en så djupgående brist att ansökan uppenbarligen inte kan upptas till prövning, bör den omedelbart avvisas. Så är förhållandet om medgivande enligt 15 § andra stycket inte föreligger. Under inga omständigheter bör nämligen en förrättning kunna påbörjas så länge koncessionsmyndighetens medgivande saknas. Även i andra fall kan en ansökan vara helt oduglig som underlag för en förrättning, t. ex. på någon väsentlig formell grund eller genom en sådan materiell brist som rimligen inte kan avhjälpas genom förrättningsmannens försorg.

17 §

Paragrafen innehåller regler om utseende av förrättningsman och om möjlighet att dela upp den begärda prövningen på flera förrättningar.

Om ansökan ej avvisas, skall myndigheten utse lämplig förrättningsman. De synpunkter som därvid bör vara vägledande har berörts i den allmänna motiveringen.

När ledningsrätt begärs för en mycket lång ledning torde det inte sällan vara praktiskt att myndigheten indelar ledningen i flera sträckor och förordnar om särskild förrättning och förrättningsman för varje sådant avsnitt. Som förutsättning härvid måste självfallet gälla att full klarhet råder om sträckornas sammanknytningspunkter. Så är fallet beträffande ledningar vars sträckning redan bestämts i koncessionsbeslut. Givetvis bör sökandens inställning tillmätas stor vikt vid bedömning huruvida en uppdelning är lämplig.

18 §

Denna paragraf innehåller regler om biträde av gode män vid förrättningen. Liknande bestämmelser finns i fastighetsbildningslagen och lagen om vissa gemensamhetsanläggningar.

I paragrafens första stycke föreskrivs att

5 — 23862

två gode män skall biträda förrättningsmannen om denne finner deras medverkan behövlig eller om sökanden eller sakägare begär sådan medverkan och oskäligt dröjsmål inte föranleds därav. Gode männen utses av förrättningsmannen bland dem som är valda till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

De skäl som i förarbetena på fastighetsbildningslagen anförts för institutionen gode män torde i stort sett äga giltighet även beträffande ledningsrättsförrättning. Liksom vid fastighetsbildningsförrättning bör det i första hand åvila förrättningsmannen att fritt bedöma när deras medverkan är påkallad. Så torde bli fallet huvudsakligen då större enskilda intressen skall vägas mot varandra. Eftersom det, i enlighet med vad tidigare har framhållits, kan förväntas att i många fall överenskommelser med sakägarna träffas redan före förrättningen, torde behov av gode män inte så ofta komma att uppstå. Deras medverkan kan dock alltid erhållas om sakägare begär det och det inte skulle medföra oskäligt dröjsmål. Utredningen har däremot inte funnit anledning att, såsom skett i fastighetsbildningslagen, öppna möjlighet att utse fler än två gode män, ej heller att på visst sätt begränsa deras deltagande i handläggningen.

Enligt paragrafens andra stycke skall vad som i det följande sägs om förrättningsman äga motsvarande tillämpning på gode män när de medverkar. Bestämmelsen är föranledd av svårigheten att finna en för den särskilt förordnade förrättningsmannen och gode männen gemensam beteckning.

I sista stycket erinras om att vad som beslutats eller verkställts inte rubbas, även om det senare under förrättningen bestäms att gode män skall medverka.

19 §

I denna paragraf stadgas förpliktelse för ägare av fastighet som ansökningen avser att på begäran av sökanden eller förrättningsmannen utan dröjsmål uppge övriga sakägare i avseende å fastigheten. Skulle han underlåta detta utan giltigt skäl och lider sådan sakägare skada till följd av att han inte fått kännedom om förrättningen, skall fastighetsägaren hålla sakägaren skadeslös. Härom skall fastighetsägaren på lämpligt sätt erinras.

En föreskrift om liknande upplysningsplikt finns upptagen bland fastighetsbildningslagens särskilda bestämmelser om inlösen. Den återgår på regeln i 22 § andra stycket expropriationslagen.

Utredningen anser att en bestämmelse i ledningsrättslagen av motsvarande innehåll skulle vara väl ägnad att påskynda och underlätta förrättningsförfarandet. Det kan emellertid här knappast komma i fråga att, såsom skett i de ovannämnda lagarna, föreskriva obligatorisk upplysningsplikt. Däremot bör såväl förrättningsmannen som sökanden ha möjlighet att vid ovisshet anmoda en fastighetsägare att upplysa om de ifrågavarande rättighetshavarna. Denna anmodan bör kunna ske formlöst i lämpligt sammanhang, varvid samtidigt erinran om påföljden av underlåtenhet skall meddelas honom. I de fall då överenskommelse om upplåtelsen träffas mellan sökanden och fastighetsägaren genom skriftligt kontrakt, kan det vara lämpligt att i detta införa erinran om skyldigheten och påföljden.

20 §

I paragrafens första stycke, som har sin förebild i 4 kap. 25 § första stycket fastighetsbildningslagen, meddelas föreskrifter om förrättningsmannens utredningsarbete och om rådplägning med sökanden och sakägare samt samråd med de myndigheter vilkas verksamhetsområden berörs av ledningsrätten. I andra stycket åläggs förrättningsmannen skyldighet att begära kommunens beslut i fråga om tillstånd enligt 8 § för ledningsrätt inom vissa områden. Tredje stycket innehåller bestämmelse om att förrättningsmannen skall söka åstadkomma uppgörelse mellan sökanden och sakägarna.

Den i första stycket föreskrivna officialutredningen skall, i likhet med vad som gäller i fastighetsbildningslagen, avse alla omständigheter som kan inverka på upplåtelsen av ledningsrätten. Förrättningsmannen har alltså att sörja för att en så fullständig

utredning som krävs också kommer till stånd. Under utredningsarbetet bör förrättningsmannen, i den mån han finner det behövligt, rådpläga med sökanden och sakägarna. Detta torde vara ägnat att i hög grad underlätta hans arbete och öppna möjlighet till samförståndslösning i olika frågor. I många fall kan situationen vara den att utredningsarbetet helt eller delvis har verkställts redan innan sökanden ingivit ansökningen om ledningsrätt. Framför allt när det gäller stora ledningar torde det vara regel att en tämligen fullständig utredning redan föreligger när förrättningen påbörjas. Förrättningsmannens arbete kommer då att i stor utsträckning kunna begränsas till kontroll och komplettering av denna.

De myndigheter vilkas verksamhet berörs av ledningens framdragande skall självfallet beredas tillfälle att göra sina synpunkter gällande under förrättningen. Detta är nödvändigt inte minst ur synpunkten att i möjligaste mån undvika överklagande från det allmännas sida. Samråd bör äga rum i alla frågor av betydelse och med principiell räckvidd för vederbörande myndigheters verksamhetsområden. Det bör enligt utredningens mening ankomma på förrättningsmannen att bedöma när samråd är behövligt och under vilka former det skall ske. Ofta torde en informell muntlig kontakt mellan förrättningsmannen och en tjänsteman i ansvarig ställning vara tillräcklig. Skall sammanträde hållas, kan det vara ändamålsenligt att bereda en representant för berörd myndighet tillfälle att närvara (jfr 23 § andra stycket). Förrättningsmannen är givetvis oförhindrad att låta samrådet få den formen att skriftligt yttrande begärs från myndigheten. Att i lagtexten lämna närmare anvisningar om de myndigheter med vilka samråd bör äga rum kan inte anses påkallat eller lämpligt. Emellertid torde främst länsstyrelsen såsom plan- och naturvårdsmyndighet samt byggnadsnämnden komma i fråga.

För den händelse upplåtelsen fordrar medgivande som avses i 8 § skall förrättningsmannen göra förfrågan i saken hos kommunen. Om medgivandet lämnas, uppstår inga komplikationer. Vägras det däremot, måste förrättningsmannen ta ståndpunkt till frågan om synnerliga skäl till upplåtelsen föreligger. Finnes så vara fallet, kan förrättningen fortgå. Kommunen har sedan möjlighet att föra talan mot ledningsbeslutet. Lämnas ej medgivandet och kan frågan inte lösas genom att ledningsrätten upplåts på ett sätt som kommunen godtar, torde, om synnerliga skäl ej kan anses föreligga, endast återstå för förrättningsmannen att besluta om förrättningens inställande. Över detta beslut får sökanden i vanlig ordning besvära sig.

Såsom tidigare framhållits kan man utgå från att i flertalet fall överenskommelse mellan sökanden och sakägarna om upplåtelse av ledningsrätt och ersättningen därför träffats redan före ansökan om förordnande av förrättningsman. Där dylik överenskommelse ej kan läggas till grund för beslutet, måste förrättningsmannen självständigt pröva frågan. Emellertid bör han, innan han fattar beslut, söka få parterna att träffa en uppgörelse i godo. Utredningen har funnit lämpligt att, i likhet med vad som skett i lagen om gemensamhetsanläggningar, uppta en uttrycklig bestämmelse härom.

21 §

Stadgandet i denna paragraf innebär att förrättningsmannen, om hinder mot upplåtelse av ledningsrätt föreligger, så snart som möjligt skall avbryta förrättningen och meddela beslut om dess inställande. För den händelse hindret kan undanröjas genom att sökanden jämkar sin talan, skall han få tillfälle att göra det. En bestämmelse av delvis liknande innehåll finns i 4 kap. 31 § fastighetsbildningslagen. Den avser emellertid, i motsats till förevarande stadgande, enbart hinder av materiell natur.

Ett beslut om förrättningens inställande rör i allmänhet inte någon annans rätt än sökandens, varför besvär över beslutet som regel endast torde kunna anföras av denne. Sakägare och besvärsberättigade myndigheter skall emellertid, liksom sökanden, underrättas om beslutet i den ordning som fö-

reskrivs i 4 kap. 17 § tredje stycket fastighetsbildningslagen, till vilket lagrum hänvisas i 32 §.

22 §

Paragrafens första och andra stycke innehåller bestämmelser om föreläggande i vissa fall för sakägare att yttra sig i anledning av förrättningen. I tredje stycket stadgas att byggnadsnämnden alltid skall underrättas.

I 4 kap. 15 § fastighetsbildningslagen föreskrivs att, om det finns anledning att anta att förrättning kan handläggas helt utan sammanträde, ansökningshandlingen skall delges sakägare som ej biträtt ansökningen och tillfälle lämnas honom att yttra sig över denna inom utsatt tid. Stadgandet är uttryck för den allmänna principen att den som berörs av domstols eller administrativ myndighets beslut alltid skall beredas tillfälle att yttra sig innan saken avgörs. Principen bör självfallet gälla också vid ledningsrättsförrättning. Visserligen åligger det enligt 20 § förrättningsmannen att rådpläga med sakägarna. Med hänsyn till de mera informella kontakter detta innebär måste dock alltid tillses att innan förrättningen avslutas det är ställt utom varje tvivel att envar av dem haft tillfälle att yttra sig i ärendet. Har sakägare påtecknat avtal om ledningsrätten, antingen det skett före eller under förrättningen, är givetvis, om förrättningsmannens beslut överensstämmer med avtalet och detta ej strider mot allmänt intresse, ytterligare åtgärder överflödiga. Situationen motsvarar då ett biträdande av ansökan enligt fastighetsbildningslagen. I övriga fall bör gälla att förrättningsmannen skall låta delge sakägare anmaning att inom viss tid yttra sig över ansökningen i vad den rör hans rätt. Om sammanträde enligt nästföljande paragraf skall hållas för behandling av viss fråga, kan anmaningen lämpligen samtidigt med kallelsen till sammanträdet delges den som kallas.

Bland fastighetsbildningslagens regler om kallelse till sammanträde har också upptagits en föreskrift av innehåll att, om det föreligger anledning anta att okända sakägare finns, kallelse skall utfärdas även på dessa. Utredningen har ansett sig böra föreslå en liknande regel. Eftersom vid ledningsförrättning sammanträde inte förekommer i samma utsträckning som vid fastighetsbildning, har utredningen funnit lämpligt att ge kallelsen formen av en till okända sakägare riktad anmaning av samma innehåll som den varom stadgas i paragrafens första stycke. Har sådant föreläggande utfärdats, torde en sakägare efter förrättningens avslutande inte kunna göra ytterligare anspråk gällande på grund av ledningsrätten. Om minsta misstanke föreligger att okända sakägare kan finnas, bör därför föreläggande utfärdas för att undvika framtida tvistigheter.

Rörande det närmare innehållet i anmaningen ges inte några uttryckliga föreskrifter. Det ligger i sakens natur att den bör innehålla en kortfattad beskrivning av ledningens ändamål och huvudsakliga sträckning. Det är särskilt angeläget att denna beskrivning görs så tydlig att det klart framgår vilka fastigheter som berörs av förrättningen.

Delgivning av anmaningen skall ske genom förrättningsmannens försorg. Delgivningslagens bestämmelser blir därvid tillämpliga. Vid delgivning av kända sakägare torde i allmänhet ordinär delgivning komma till användning. När det gäller anmaning enligt andra stycket, får kungörelsedelgivning enligt 17 § delgivningslagen (1970:428) tillgripas varvid förrättningsmannen enligt 22 § samma lag har att påkalla biträde hos länsstyrelsen.

Bestämmelsen i tredje stycket om att byggnadsnämnden alltid skall underrättas om förrättningen återgår också på fastighetsbildningslagen. Det är tydligt att kommunen även i ledningsrättsfrågor kan behöva bevaka intressen som sammanhänger med fastighetsbildning och planläggning och att denna uppgift bör ankomma på byggnadsnämnden. Utan särskild föreskrift får det anses klart att underrättelsen till nämnden bör sändas i god tid före förrättningens avslutande.

23 §

Denna paragraf innehåller vissa föreskrifter om sammanträde vid förrättning.

Enligt lagen om enskilda vägar hålls alltid sammanträde med sakägarna. Fastighetsbildningslagen intar en delvis annan ståndpunkt. Visserligen stadgas där i 4 kap. 14 § att sammanträde skall hållas med sakägarna. Emellertid görs från bestämmelsen det betydelsefulla undantaget att sammanträde ej behövs om stridiga intressen mellan sakägarna ej förekommer och hinder mot fastighetsbildningen ej föreligger. Ej heller är sammanträde nödvändigt om ansökan skall avvisas eller det är uppenbart att fastighetsbildningen inte kan tillåtas. Lagen om gemensamhetsanläggningar intar en i stort sett liknande ståndpunkt.

Departementschefen framhöll i propositionen angående fastighetsbildningslagen (1969: 128 s. B 235) att sammanträdenas uppgift vid förrättningen borde begränsas till att tillgodose de ändamål för vilka de särskilt lämpade sig, nämligen att ge sakägarna information och bereda dem tillfälle att yttra sig. All annan handläggning borde ske utan sammanträde. En sådan begränsning av sammanträdestvånget var nödvändig för att möjliggöra ett snabbt och enkelt handläggningsförfarande i ett stort antal förrättningar av okomplicerad beskaffenhet.

Utredningen anser sig böra anknyta till de synpunkter som varit vägledande vid tillkomsten av fastighetsbildningslagens bestämmelser i ämnet. Med hänsyn till de speciella förhållanden som föreligger i fråga om ledningsrätt torde emellertid reglerna böra ges en något annorlunda utformning än som skett i nämnda lag. En utgångspunkt måste emellertid därvid vara att sökande och sakägare bör ha en obetingad rätt att påkalla sammanträde om de finner det nödvändigt för tillvaratagande av sina intressen i en viss fråga. Det måste dock kunna fordras av dem att de klart anger denna fråga och, i möljigaste mån, vilka andra intressenter som berörs av den. Det sistnämnda är inte minst viktigt med hänsyn till de speciella förhållandena vid ledningsrättsförrättning. En fastighetsbildningsfråga kan ofta antas beröra samtliga eller i vart fall de flesta sakägarna, bl. a. därför att fastighetsbildningen typiskt sett framstår som en åtgärd, företagen i deras gemensamma intresse. Vid ledningsrättsförrättning däremot består uppgiften, bortsett här från frågan om allmänna intressen, i att åstadkomma en serie avvägningar mellan sökanden å ena sidan och varje fastighetsägare för sig å andra sidan. Att vid en sådan förrättning hålla sammanträde med alla sakägare, särskilt om deras antal är stort, så snart någon av dem gör gällande ett motstridigt intresse, måste uppenbarligen leda till tungroddhet och fördyring av förfarandet. Som utredningen i annat sammanhang framhållit torde merendels, innan förrättningen ens påbörjats, överenskommelse ha träffats mellan sökanden och sakägarna om upplåtelsen och villkoren därför. Det kunde under sådana förhållanden vara tänkbart med en regel om sammanträde endast med sökanden och de sakägare med vilka överenskommelse ej träffats. En sådan regel skulle dock lätt kunna bli alltför snäv. Om t. ex. överenskommelse kommit till stånd med alla sakägare utom en, kan omständigheterna vara sådana att ett tillgodoseende av dennes önskemål rubbar förutsättningarna för överenskommelsen med någon eller några andra. Med tanke särskilt på sådana fall bör frågan om vilka som skall deltaga i sammanträdet kunna bedömas ganska fritt.

Med hänsyn till det anförda har utredningen stannat för att föreslå att sammanträde skall hållas om sökanden eller någon sakägare för behandling av viss fråga önskar det eller förrättningsmannen finner det erforderligt. Det senare kan vara fallet t.ex. då ytterligare utredning tillkommit eller ett klargörande av olika ståndpunkter är erforderligt. Över huvud taget bör förrättningsmannen alltid hålla sammanträde, om motstridiga intressen föreligger och det finns den minsta utsikt att genom sammanträdet nå positiv lösning av de föreliggande problemen. Utredningen vill också särskilt framhålla önskvärdheten av att förrättningsmannen på lämpligt sätt erinrar sökanden och sakägarna om den rätt de enligt förevaran-

de paragraf har att påkalla sammanträde.

I paragrafens andra stycke stadgas att byggnadsnämnden skall underrättas om sammanträdet, om det ej är uppenbart att frågan faller utanför nämndens verksamhetsområde. Så kan vara fallet då saken endast gäller storleken av intrångsersättning. Vidare öppnas möjlighet att vid behov bereda företrädare för annan myndighet tillfälle att deltaga i sammanträdet. Enligt 20 § har förrättningsmannen att samråda med myndighet vars verksamhetsområde berörs av förrättningen. I vissa fall kan det vara lämpligt att sådant samråd sker vid ett sammanträde. Om detta exempelvis rör fråga om en lednings från naturvårdssynpunkt lämpligaste framdragande, kan medverkan av en representant för länsstyrelsen vara värdefull.

I tredje stycket föreskrivs att sammanträdet skall hållas på plats som finnes lämplig från sakägarnas synpunkt. Det ankommer på förrättningsmannen att bestämma härom.

24 §

Paragrafen innehåller regler om kallelse till sammanträde.

Med hänsyn till den begränsning av sammanträdets omfattning som följer av bestämmelsen i föregående paragraf blir förrättningsmannens första uppgift inför sammanträdet att bestämma vilka av sakägarna som skall kallas, eventuellt också vilka myndigheter som skall underrättas. Som tidigare anförts har han att bedöma denna fråga med hänsyn till omständigheterna och syftet med sammanträdet.

Vad beträffar kallelsens innehåll får det utan särskild föreskrift anses klart att den, förutom uppgift om tid och plats, också skall innehålla ett kort angivande av den eller de frågor som skall avhandlas.

Ehuru ett sammanträde vid ledningsförrättning i allmänhet inte är av samma omfattning eller betydelse som vid fastighetsbildningsförrättning, har utredningen likväl ansett att, med de av praktiska skäl betingade undantag som följer av paragrafens tredje stycke, kallelse till sammanträdet bevisligen bör tillställas vederbörande sakägare eller sökande. Med hänsyn till det förhållandevis ringa antalet fall då sammanträde behövs och till det i allmänhet begränsade antalet deltagare behöver detta förfarande inte stå i strid mot kravet på enkla och arbetsbesparande metoder vid handläggningen. Utredningen har därför ansett att kallelse till sammanträde skall delges sökanden och vederbörande sakägare. Detta skall ske i god tid, vilket innebär att den som kallas erhåller ett efter omständigheterna skäligt rådrum.

Paragrafens tredje stycke är utformat efter förebild från 4 kap. 19 § andra stycket fastighetsbildningslagen. Såsom i förarbetena till nämnda lag påpekats kan det likväl vara påkallat med delgivning av kallelse även till ett följande sammanträde om det är angeläget att den som inte hörsammat kallelse till det första likväl bör närvara vid ett senare tillfälle.

25 §

I paragrafen ges vissa föreskrifter om förhandlingsordningen vid sammanträde.

I likhet med vad som gäller enligt fastighetsbildningslagen är det enligt utredningens mening ej påkallat att uppställa mera detaljerade procedurregler för sammanträdet. Tydligt är att förrättningsmannen skall lämna en orientering över den fråga som föranlett sammanträdet och att de närvarande, såväl sökanden som sakägare och företrädare för allmänt intresse, skall få tillfälle att yttra sig i frågan och bemöta vad andra deltagare anfört samt förebringa eventuell egen utredning i saken.

26 §

Paragrafen upptar en allmän regel om att förrättningsmannens verksamhet skall utmynna i vissa beslut innan förrättningen enligt 31 § förklaras avslutad.

I likhet med vad som enligt fastighetsbildningslagen gäller för de ordinära fallen av fastighetsbildning kan vid en ledningsförrättning handläggningen ske på så sätt att utredningsarbetet utförs först och i ett sammanhang varefter erforderliga beslut meddelas.

Bland dessa beslut intar det principiellt viktiga avgörandet om hur ledningsrätten i detalj skall upplåtas en med fastighetsbildningsbeslutet jämförbar särställning och bör, liksom ett sådant, utformas som en särskild beslutsenhet. De närmare bestämmelserna om dess innehåll ges i den följande paragrafen.

Förrättningsmannens i 20 § angivna uppgift att utreda villkoren för ledningsrätten innebär inte minst att han skall besluta i alla frågor om intrångsersättning. Det har emellertid med hänsyn till sakens vikt synts lämpligt att denna skyldighet också kommer till uttryck genom särskilt stadgande i förevarande paragraf.

27 §

I paragrafens första stycke uppräknas de olika moment som ledningsbeslutet kan innehålla. Andra stycket öppnar möjlighet dels att meddela beslutet innan vissa frågor slutbehandlats, dels att låta ledningsbeslutet avse endast en del av ledningen.

Alla materiella avgöranden vid förrättningen i själva saken utom de som avser ersättning skall upptas i ledningsbeslutet och här fastställs alltså ledningsrättens sakrättsliga innehåll i de berörda fastigheterna. Beslutet bör till en början utvisa ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet. Uppgiften härom behöver inte vara mera utförlig än att det klart framgår att ledningen är av i 2 § angiven natur. Vidare skall anges det utrymme inom varje berörd fastighet som tas i anspråk. Hur detaljerad lägesbestämning som behövs måste bli beroende på förhållandena i det särskilda fallet. I beslutet torde man kunna hänföra sig till karta, exempelvis ekonomiska kartan. Särskilda anvisningar i ämnet kan möjligen komma att behövas för att tillgodose de krav som kan ställas i anledning av beslutets införande i fastighetsregistret.

Har befogenheter enligt 1 § andra stycket upplåtits skall de också intas i ledningsbeslutet. Arten av dessa befogenheter har närmare berörts i kommentaren till nämnda lagrum. Det kan tilläggas att förrättningsmannen i sådana fall då ledningsägaren erhåller särskild rätt att beträda marken för reparation också har möjlighet att ge föreskrifter angående regleringen av skada som därvid kan uppstå.

I ledningsbeslutet bör självfallet också intas ett eventuellt förordnande enligt 1 § tredje stycket att ledningsrätten skall höra till en viss fastighet.

Önskvärdheten av att upplåten ledningsrätt så långt som möjligt också motsvaras av en befintlig ledning gör det enligt utredningens mening erforderligt med en föreskrift om viss tid inom vilken ledningen skall vara färdigbyggd. Att i lagen uppställa någon maximitid synes inte lämpligt. Regeln korresponderar med förfalloregeln i 54 § andra stycket.

Med hänsyn till de skiftande förhållanden som kan uppstå — och som på grund av teknikens snabba utveckling ofta kan vara svåra att förutse — torde det ibland vara behövligt att i ett ledningsbeslut reglera även andra med upplåtelsen sammanhängande frågor än de ovan berörda. Det har därför synts erforderligt också med en mera generell bestämmelse av innehåll att ledningsbeslutet skall uppta de övriga föreskrifter för rättighetens utövande som med hänsyn till förhållandena finnes påkallade.

Paragrafens andra stycke anknyter till 4 kap. 25 § tredje stycket fastighetsbildningslagen, enligt vilket lagrum fastighetsbildningsbeslutet, om så finnes lämpligt, får meddelas utan hinder av att tekniska göromål och värderingar ej utförts. Härigenom kan vissa tids- och arbetskrävande uppgifter uppskjutas till en tidpunkt då tveksamhet inte behöver råda om behovet att verkligen lösa dem. Regeln bygger på förutsättningen att ett under pågående förrättning meddelat fastighetsbildningsbeslut skall kunna överklagas särskilt. Utredningen har ansett det vara av stort praktiskt värde med en motsvarande konstruktion beträffande ledningsbeslutet. Vid en ledningsrättsförrättning torde det ej sällan vara fördelaktigt att, innan man går in på mer eller mindre tidskrävande värderingar eller förhandlingar om ersättning, få fastslaget huruvida ledningsrätt över huvud taget kan upplåtas i enlighet

med sökandens önskemål. Många gånger kan det också förhålla sig så att sökanden och sakägarna i princip är eniga om markupplåtelsen men oense om ersättningens storlek. Sistnämnda fråga bör då lämpligen kunna behandlas för sig. Ledningsbeslutet kan däremot meddelas i ett tidigt skede och ledningens byggande behöver, med tillämpning av reglerna om förhandstillträde, inte uppehållas av tvist om ersättningen.

I enlighet med det nu anförda har föreskrivits att ledningsbeslut, om det är lämpligt, får meddelas utan hinder av att ersättnings- och andra frågor ej slutbehandlats.

Enligt utredningens mening bör det, förutom den uppdelning av förrättningen som kan ske genom den närmast förut behandlade bestämmelsen, finnas möjlighet att meddela särskilt ledningsbeslut för viss sträcka. Åtminstone vad gäller elektriska ledningar visar erfarenheten att ledningsägaren i samband med projekteringen och koncessionsärendets handläggning har kommit överens med nästan alla sakägare. Uppgörelse saknas bara med ett litet fåtal på någon eller några sträckor. Möjlighet bör då finnas för förrättningsmannen att utan vidare omgång meddela ledningsbeslut för övriga avsnitt, där det är angeläget att snabbt kunna börja byggandet. Härvid måste naturligtvis garantier finnas för att ledningsrätt senare kan komma till stånd på ett sådant sätt att någon lucka i sträckningen inte uppstår. Om det föreligger koncession, omfattande även de utelämnade sträckorna, torde förfarandet emellertid inte innebära någon risk i sådant avseende.

28 och 29 §§

Paragraferna innehåller regler om sökandens rätt till förhandstillträde och villkoren härför.

För att ledningsrättshavaren skall få tillträde till upplåtet utrymme inom en fastighet fordras enligt huvudregeln i 52 § att han erlagt fastställd ersättning till fastighetsägaren och eventuellt andra sakägare. 28 § innehåller i första stycket ett undantag härifrån av innebörd att sökanden, om bara ledningsbeslut meddelats, genom ett särskilt beslut av förrättningsmannen, kallat tillträdesbeslut, kan få ta marken i anspråk. Förutsättningen är att det är av synnerlig vikt för sökanden och att han ställer säkerhet såväl för kommande ersättning som, om ledningsbeslutet upphävs, för det skadestånd som då eventuellt kan utgå. Stadgandet saknar motsvarighet i fastighetsbildningslagen och lagen om gemensamhetsanläggningar. Däremot innehåller expropriationslagen vissa regler i ämnet.

Expropriationslagen medger två olika former av förtida tillträde, enkelt förhandstillträde (36 §) och kvalificerat förhandstillträde (39 §). Genom beslut om enkelt förhandstillträde får den exproprierande rätt att tillträda egendomen utan hinder av att målet inte avgjorts genom lagakraftägande dom. Innebörden av kvalificerat förhandstillträde är att fastigheten övergår till den exproprierande utan hinder av att expropriationsersättningen inte blivit slutligt bestämd. Förutsättningen är att förhandstillträdet är av synnerlig vikt för exproprianten. I förslaget till ändringar i expropriationslagen (Ju 1971:23 stencil, 5 kap. 17 §) har förordats den ändringen att det skall vara av väsentlig betydelse för exproprianten. I sak har man ej därigenom avsett någon ändring i hittills tillämpad praxis (jfr s. 80). I detta förslag har också öppnats möjlighet för exproprianten att vid enkelt förhandstillträde tillträda egendomen, oaktat beslutet om förhandstillträde ej vunnit laga kraft. Enligt gällande rätt kan detta ej ske (jfr s. 88). Enligt väglagen kan tillträde till vägmarken ske oavsett ersättning erlagts eller ej.

Från representanter för ledningsägare har framhållits att det tekniska förberedelsearbetet i förening med omfattande förhandlingar med markägarna ibland kan medföra en tidsnöd som gör det önskvärt att i ett visst skede snabbt kunna börja arbetet med ledningens byggande. Ytterligare dröjsmål för att lösa frågor som kanske endast berör något enstaka avsnitt har i sådana lägen inte sällan medfört kännbara förluster i tid och pengar. Med hänsyn till det anförda har utredningen funnit påkallat med en re-

gel som ger förrättningsmannen möjlighet att, sedan ledningsbeslut meddelats, förordna om tillträde oaktat ersättningsfrågan ej slutligt avgjorts. I 28 § tredje stycket lämnas medgivande att tillträdesbeslutet får verkställas utan hinder av att det ej vunnit laga kraft. Liksom vid förhandstillträde vid expropriation bör uppställas krav på att tillträdet skall vara av synnerlig vikt för den som begär det och att denne också måste ställa säkerhet för ersättningen. Eftersom tillträdesbeslutet kan meddelas och verkställas redan innan ledningsbeslutet vunnit laga kraft föreligger en möjlighet att sistnämnda beslut ändras så, att den tilltänkta ledningsrätten inte kan upplåtas. Säkerheten bör därför omfatta även skadestånd som i en sådan situation kan ifrågakomma. Som exempel på bestämmelsens betydelse kan anföras det fall att för ledningen gjorts grävningar, vilka till följd av ändring i ledningsbeslutet blivit onyttiga, så att marken sedan måste återställas i sitt gamla skick. Kostnaderna för detta arbete kan överstiga själva ersättningen för intrånget av ledningen. Det är därför av vikt att säkerheten av förrättningsmannen bestäms till sådant belopp att den verkligen är betryggande.

Säkerhet behöver, i likhet med vad som gäller enligt expropriationslagen, ej ställas av kronan, kommun, landstingskommun och kommunalförbund.

Förrättningsmannen skall bestämma vilken dag tillträdet får ske, därvid han skall iaktta att sakägare erhåller ett med hänsyn till omständigheterna skäligt rådrum.

Om tillträdesbeslut meddelas är det av vikt att förrättningsmannen, innan arbetet med ledningen börjar, har en klar uppfattning om den upplåtna markens tillstånd, t. ex. om skogens beskaffenhet och värde eller, därest byggnader eller andra anläggningar skall rubbas, om det skick i vilket dessa befinner sig. I annat fall kan svårigheter uppkomma när ersättningen senare skall bestämmas.

I 29 § föreskrivs, efter förebild av 36 § tredje stycket expropiationslagen, att fastighetsägare eller annan sakägare vars rätt berörs äger att som ytterligare villkor för förhandstillträde påfordra förskott på den ersättning som slutligt fastställs, dock inte om det är uppenbart att ersättningen blir obetydlig. Regeln torde inte kräva någon närmare motivering.

Det ligger i sakens natur att beräknande av förskott sker med viss försiktighet. Likväl föreligger givetvis risk för att den slutliga ersättningen kan tänkas bli lägre än förskottet. En sådan utgång skulle medföra åtskilliga komplikationer i fråga om återbetalning. Till undvikande härav har i paragrafens andra stycke, efter mönster från 32 § första stycket expropriationslagen, föreskrivits att den slutliga ersättningen inte får bestämmas till lägre belopp än förskottet.

30 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om förrättningskostnaderna. I första stycket ges föreskrifter om hur ersättning till förrättningsman, sakkunnig och gode män skall bestämmas. Andra stycket innehåller regeln att sökanden skall betala alla förrättningskostnader. I tredje stycket föreskrivs att ersättningsbesluten skall meddelas först när förrättningen är genomförd men att beslut om förskott kan ges tidigare.

Förrättningsmannens rätt till skäligt arvode och ersättning för behövliga kostnader torde inte behöva särskilt motiveras, ej heller den motsvarande rätten för den som anlitats som sakkunnig vid förrättningen.

Gottgörelse till gode män bör lämpligen, i likhet med vad som gäller enligt lagen om gemensamhetsanläggningar, utgå enligt de bestämmelser som gäller för gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

Förrättningskostnaderna utgörs av i första stycket angivna ersättningar samt övriga kostnader för förrättningsmannens utredning, kallelser, delgivning m. m., i den mån de inte upptagits i ersättningen till honom. Till förrättningskostnaderna bör, i likhet med vad som gäller enligt fastighetsbildningslagen, också räknas förekommande ersättning för skador som vid förrättningen uppstått i samband med mätningar, markundersökningar och liknande åtgärder.

I förslaget har ej upptagits någon regel om ersättning till sakägarna för det arbete de själva nedlagt på ärendet eller därav föranledda kostnader, t. ex. för biträde eller utredning av olika slag. Med hänsyn till problemets principiella innebörd vill utredningen här lämna en översikt över hur frågan lösts inom olika angränsande lagstiftningsområden.

Enligt 66 § expropriationslagen gäller beträffande rättegångskostnader att den exproprierande alltid är skyldig att svara för motpartens rättegångskostnader i första instans om inte annat föranleds av bestämmelserna i 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken. Utöver rättegångskostnader är expropriaten berättigad till ersättning för kostnader vid expropriationsersättningens fördelning och eljest i anledning av expropriationen. Hänvisningen till 18 kap. 6 § rättegångsbalken innebär att part som har vållat motparten kostnad genom försumlig processföring alltid är skyldig att ersätta sådan kostnad. Av hänvisningen till 18 kap. 8 § rättegångsbalken följer, att ersättning för rättegångskostnad skall fullt motsvara kostnaden för rättegångens förberedande och utförande jämte arvode till ombud eller biträde, såvitt kostnaden skäligen varit påkallad för tillvaratagande av partens rätt. Ersättning utgår även för partens arbete och tidsspillan i anledning av rättegången.

I förslaget till ny expropriationslag upptas i 7 kap. 1 § ett stadgande av i stort sett samma innehåll som i 66 § första stycket gällande expropriationslag. I ett andra stycke i 7 kap. 1 § föreskrivs emellertid att om sakägare företagit utredning i strid mot riktlinjer som fastighetsdomstolen angett enligt 5 kap. 12 §, kostnaderna härför ersätts endast i den mån utredningen haft betydelse för målets utgång. Enligt sistnämnda lagrum skall fastighetsdomstolen under förberedelsen verka för att utredningen i expropriationsmålet får den inriktning och omfattning som är lämplig med hänsyn till målets beskaffenhet. Domstolen skall ange de riktlinjer som bör gälla i nämnda hänseenden, om det ej är onödigt. De föreslagna stadgandena har tillkommit i syfte att begränsa utredningen i expropriationsmålen. För att nå detta syfte har domstolen tillagts en betydande processledande verksamhet.

I detta sammanhang vill utredningen hänvisa även till betänkandet om offentligt biträde och kostnadsersättning i förvaltningsärenden (SOU 1971:76) som avgivits av utredningen om rättshjälp i förvaltningsärenden. Enligt detta betänkande bör ersättning utgå till sakägare för kostnader å saken före rättegången i expropriationsmålet. I betänkandet föreslås ett förtydligande i 66 § expropriationslagen (s. 37 och 204).

Enligt 10 kap. 79 § tredje stycket vattenlagen är vid förrättning rörande bl. a. torrläggnings- och avloppsföretag delägare i företaget inte berättigad till ersättning för sin talans bevakande. Sådan rätt tillkommer däremot annan sakägare som för talan t. ex. om skadestånd. Regeln gäller enligt 11 kap. 65 § första stycket andra punkten också vid vattendomstol i ansökningsmål rörande nämnda företag. I besvärsmål skall vattendomstolen enligt 11 kap. 93 § första stycket andra punkten göra en skälighetsbedömning huruvida klaganden bör gottgöra motparterna deras kostnader eller, om besvären bifalles, själv få ersättning för sin kostnad.

Enligt väglagen skall, om överenskommelse om ersättning för vägrätten inte träffats, den som vill framställa ersättningsanspråk stämma till fastighetsdomstolen. Beträffande rättegångskostnaderna skall expropriationslagens bestämmelser i tillämpliga delar gälla (55 §, jfr 66 och 69 §§). För inställelse och kostnader, uppkomna i samband med det samråd som enligt 16 § skall äga rum vid utarbetandet av arbetsplan, erhåller fastighetsägaren ingen ersättning.

I förenämnda betänkande SOU 1971:76 (s. 41 och 215) föreslås, att i väglagen upptas en ny paragraf, 70 a §, vari föreskrivs att, om ersättning eller lösen enligt väglagen utgår till sakägare, skall denne av väghållaren erhålla gottgörelse för sina kostnader å saken under ärendets handläggning hos förvaltningsmyndighet och besvärsmyndighet, i den mån kostnaderna varit skäligen påkallade för tillvaratagande av hans rätt.

I 1939 års lag om enskilda vägar är förfarandet utformat på olika sätt, beroende på om fråga är om väg inom område med tätare bebyggelse (3 kap.) eller icke (2 och 4 kap.). I båda fallen handläggs ärendet till en början vid förrättning. Bestämmelser om rätt till kostnadsersättning vid sådan förrättning finns ej. Besvär över förrättningen anförs i ärende enligt 3 kap. hos länsstyrelsen men eljest vid fastighetsdomstolen. Vid prövningen i fastighetsdomstolen gäller enligt 38 § bestämmelserna i 16—18 kap. fastighetsbildningslagen i tillämpliga delar. Är 3 kap. tillämpligt skall ersättningsfrågan genom stämning hänskjutas till fastighetsdomstolen. Om kostnaderna i denna rättegång föreskrivs att föreningen skall vidkännas såväl sina egna som motpartens rättegångskostnader, såvida ej rätten med hänsyn till omständigheterna finner skäligt annorlunda förordna (86 §).

I betänkandet SOU 1971: 76 föreslås inga bestämmelser om kostnadsersättning vid förrättning.

Enligt 1938 års gruvlag kan innehavare av gruvrätt tvångsvis mot ersättning ta i anspråk mark ovan jord som erfordras för undersökning och bearbetning. Markägaren och andra sakägare har inte rätt att få ersättning för kostnader för bevakning av sin rätt vid utmålsförrättning. Detta torde enligt vad gruvrättsutredningen i sitt betänkande till ny gruvlag (SOU 1969:10 s. 197) uttalat ha haft samband med att markägaren tidigare haft möjlighet att själv ta del i gruvföretaget. Även den omständigheten att skadorna i allmänhet varit obetydliga syntes ha spelat in. Alltjämt hade markägaren genom rätten till avgäld och del av försvarsavgiften visst intresse i saken. Vidare kunde nämnas att lösen och ersättning i princip utgick med 50 procent förhöjning.

I sitt förslag till gruvlag föreslog gruvrättsutredningen att sökanden skulle ersätta annan sakägare kostnader som denne fått vidkännas för att bevaka sin rätt vid förrättningen, såvida ej annat fanns skäligt med hänsyn till omständigheterna. Gruvrättsutredningen anförde såsom motiv till sitt förslag i huvudsak följande.

De speciella förmåner som enligt gruvlagstiftningen tillförsäkrats jordägaren kan enligt utredningens mening numera knappast anses så betydande att denne på grund därav ej bör äga rätt till gottgörelse för kostnader i samband med utmålsförrättning. Innehavare av nyttjanderätt eller annan särskild rätt till marken, t. ex. samerna, åtnjuter ej jordägaravgäld. Rätt till 50-procentig förhöjning vid skadeersättning föreligger även enligt vattenlagen utan att detta påverkar rätten till kostnadsersättning. Även om uppkommande markintrång i allmänhet är obetydligt kan dock i en del fall ganska omfattande anspråk aktualiseras. Prövningen av ersättningsfrågor synes principiellt ha samma judiciella karaktär som motsvarande avgöranden enligt annan expropriativ lagstiftning. Utredningen anser övervägande skäl tala för att en sakägare i princip bör vara berättigad till gottgörelse för kostnad som han fått vidkännas för att tillvarataga sin rätt vid förrättningen. Frågan har emellertid flera aspekter.

Markägare och andra rättsägare beträffande mark som berörs av utmålsansökan har i allmänhet mycket små möjligheter att påverka själva utmålsläggningen. Även om ianspråktagande av mark inom eller utom utmålet inte begärs, har han givetvis giltig anledning att personligen eller genom ombud på platsen inställa sig vid förrättningen, men i allmänhet är det då opåkallat att anlita tekniskt eller juridiskt biträde. Begär sökanden att få ta i anspråk mark ovan jord kan det naturligtvis i en del fall bli fråga om besvärliga värderingsspörsmål. Stundom kan markägaren ha anledning motsätta sig att viss mark inom eller utom utmålet löses. Det kan emellertid antagas att marklösenfrågorna i det stora flertalet fall alltjämt kommer att vara av enkel beskaffenhet.

Enligt utredningens mening finns viss risk för att en generell rätt till kostnadsersättning vid förrättning i en del fall skulle föranleda med hänsyn till omständigheterna obefogade eller onödigt vidlyftiga utredningar m. m. De skäl som ovan antagits ligga bakom den nuvarande ordningen i fråga om sakägares kostnader vid utmålsförrättning har inte helt förlorat sin betydelse. Vid övervägande av det anförda har utredningen föreslagit att sökanden skall vara skyldig att gottgöra annan sakägare kostnader som denne fått vidkännas för bevakande av sin rätt vid förrättningen med den modifikationen att förrättningsmännen skall kunna förordna annorlunda om det finnes skäligt med hänsyn till omständigheterna.

I såväl fastighetsbildningskommitténs betänkande som propositionen till lagen om gemensamhetsanläggningar uttalade man sig mot att ersättning till sakägarna för egna

kostnader skulle utgå. Föredragande statsrådet fann enligt uttalande i nämnda proposition att vissa skäl kunde tala för att sådana sakägare, som representerade fastighet i vilken utrymme önskades upplåtet, fick rätt till ersättning för i ärendet nedlagda kostnader. Detta gällde i synnerhet när fastigheten inte skulle anslutas till gemensamhetsanläggningen. Situationen hade då vissa likheter med expropriation. Enligt departementschefens mening föreföll det dock inkonsekvent att sådan sakägare skulle äga rätt till kostnadsersättning medan den som blev föremål för anspråk på tvångsanslutning inte skulle äga samma rätt. För flertalet fall torde det inte heller finnas behov av en kostnadsregel, eftersom förrättningsarbetet i princip hade karaktär av officialutredning genom förrättningsmannens försorg. Departementschefen var med hänsyn härtill inte beredd att frångå den vid liknande förrättningar gällande principen att sakägare inte skulle äga rätt till ersättning för kostnaderna vid förrättningen.

I propositionen till fastighetsbildningslagen (1969:128 s. B 192 och 591) berördes frågan om kostnadsersättning av föredragande departementschefen i anledning av uttalanden i remisserna. Departementschefen påpekade att utredningen i princip skulle ombesörjas av fastighetsbildningsmyndigheten. Detta uteslöt givetvis inte att sakägarna kunde förorsakas vissa kostnader för att tillvarata sin rätt. Framför allt gällde det ombuds- och inställelsekostnader. Departementschefen nämnde i detta sammanhang särskilt de fall då enskilda intressen stod mot varandra i förrättningsförfarandet. Han påpekade att fastighetsbildningen var en angelägenhet som inte kunde avgöras på annat sätt än genom myndighets eller domstols beslut och att reglerna i fastighetsbildningslagen i allmänhet var indispositiva. Mot denna bakgrund var det enligt departementschefens mening naturligt att sakägarna själva fick svara för sina kostnader i ärendet vid förrättningsinstansen. De dispositiva inslagen i förrättningsförfarandet skulle emellertid kunna motivera en undantagsregel som gjorde det möjligt att låta sakägare få gottgörelse för sina personliga kostnader i samband med förrättningen. Ett beaktande härav syntes departementschefen möjligt vid fördelningen av förrättningskostnaderna. Kostnaderna vid inlösen enligt 8 kap. fastighetsbildningslagen intog enligt departementschefens mening en särställning men inte heller i fråga om dessa fann han det erforderligt att föreslå en särskild regel om ersättning för kostnaderna i förrättningsinstansen. Härutinnan anförde departementschefen i huvudsak följande.

För förrättningsförfarandet i allmänhet gäller att möjlighet till upptagande av muntlig bevisning saknas. Likaså saknas möjlighet att besluta om ersättning till sakägare för utredningskostnader. Enligt min mening bör en annan ordning inte gälla i dessa hänseenden vid inlösen. Visserligen skulle sakägarnas egna utredningar ibland kunna vara värdefulla för en allsidig belysning av de spörsmål som uppkommer vid inlösen, men enligt min mening är det inte lämpligt att konstruera förrättningsförfarandet så, att fullständig bevisupptagning skall kunna äga rum inför fastighetsbildningsmyndigheten. Sakägarnas utredning skulle ändå i vissa fall bli ofullständig. Förfarandet bör därför utformas så, att sakägarnas egen utredning och bevisning — som kan vara motiverad huvudsakligen i mera komplicerade fall — koncentreras till den första domstolsinstansen. Att genom direkta bestämmelser hindra sakägarna från att förebringa egen utredning vid förrättningen kan visserligen inte komma i fråga, men en förstärkning av sakägarnas ställning i detta hänseende i förhållande till kommitténs förslag bör inte företas. Den föreslagna ordningen främjar enligt min mening ett snabbt förrättningsförfarande utan att äventyra rättssäkerheten. Några nämnvärda kostnader för den som utsätts för inlösen torde inte behöva uppkomma vid förrättningen. En regel som gav möjlighet för sådan sakägare att få kostnadsersättning i förrättningsinstansen skulle motverka koncentrationen av sakägarnas utredning och bevisning till domstolen.

I utlåtande nr 1970:35 s. 135 uttalade tredje lagutskottet i anledning av en motion i ämnet (II: 1069) att det var av både psykologiska och sakliga skäl angeläget att den enskildes synpunkter blev klart och fullständigt framlagda inför den beslutande myndigheten. I den mån den enskilde inte ensam kunde klara denna uppgift kunde han behöva hjälp av ombud eller sakkunnig. Hjälpen torde lättast leda till resultat om den

lämnades under ärendets första skede, dvs. i förrättningsinstansen. Lagförslagets ståndpunkt, såvitt angick ersättning för kostnaderna i denna instans, var enligt utskottets mening inte helt tillfredsställande. Ståndpunkten syntes huvudsakligen vara betingad av en strävan att inte komplicera förrättningsförfarandet. Om emellertid möjligheten att få gottgörelse för sådana kostnader begränsades på lämpligt sätt, exempelvis till fall då en sakägare vållades onödiga kostnader genom annan sakägares vårdslöshet eller försummelse, skulle några nämnvärda olägenheter från denna synpunkt knappast behöva uppkomma. Utskottet förutsatte att hithörande frågor närmare övervägdes av Kungl. Maj:t i lämpligt sammanhang. Ett sådant kunde erbjuda sig exempelvis i samband med prövningen om fri rättegång i förvaltningsärenden, vilken fråga för närvarande utreddes.

I betänkandet SOU 1971:76 har frågan om kostnadsersättning vid fastighetsbildningsförrättning upptagits till övervägande men utredningen har inte ansett, att någon ändring härutinnan i gällande rätt bör företas (s. 238).

Förslaget till anläggningslag intar i förevarande fråga samma ståndpunkt som fastighetsbildningslagen. Det är att märka, att enligt förslaget anläggandet av enskilda vägar kommer att i stor omfattning behandlas vid förrättning.

I betänkandet SOU 1971:76 finns ett uttalande (s. 75) att någon ändring i lagen om vissa gemensamhetsanläggningar inte torde böra vidtas.

Av det anförda framgår att frågan om ersättning till sakägare för inställelse- och andra kostnader vid förrättning eller i första domstolsinstans i lagstiftningar som ligger nära den nu ifrågavarande lösts på olika sätt. Av de lagstiftningar till vilka utredningen i sitt förslag närmast anslutit sig, expropriationslagen och fastighetsbildningslagen, är den förra föremål för omarbetning. I det förslag som för närvarande är föremål för överväganden har den nu gällande regeln att exproprianten alltid skall i första instans betala kostnaderna i målet jämkats genom en föreskrift att sakägare i princip ej får ersättning för utredning som han förebragt i strid mot vissa av domstolen under förberedelseförfarandet meddelade riktlinjer. I betänkandet SOU 1971:76 föreslås däremot ett förtydligande av nu gällande bestämmelser. I fastighetsbildningslagen har man bl. a. med hänsyn till den skyldighet att verkställa utredning ex officio som åligger förrättningsmannen, ansett att sakägarna i allmänhet inte skall behöva ådraga sig utredningskostnader vid själva förrättningen. Tanken har varit att förfarandet skulle vara så utformat att sakägarnas utredning och bevisning, som kan vara motiverad huvudsakligen i mera komplicerade fall, bör koncentreras till första domstolsinstansen. Såsom tidigare påpekats är inlösenförfarandet i fastighetsbildningslagen mycket nära besläktat med expropriation. Förslaget till anläggningslag ansluter sig här till fastighetsbildningslagen. Lagen är som förut påpekats avsedd att i stora stycken ersätta lagen om enskilda vägar. Den nya lagen om allmänna vägar ger sakägarna ingen ersättning för sina inställelser eller utredningar i samband med överläggningar om arbetsplanens utarbetande utan först om de efter stämning yrkar ersättning vid fastighetsdomstolen utöver vad väghållaren under förhandlingarna slutligen förklarat sig villig att betala för vägrätten. I betänkandet SOU 1971:76 finns emellertid ett förslag att kostnadsersättning skall utgå.

Utredningen har vid övervägande av de skilda lösningar som enligt de olika närbesläktade lagstiftningarna förefinnes på ifrågavarande spörsmål ansett att man för närvarande bör stanna vid den som gäller i fastighetsbildningslagen och i viss mån även i väglagen. Att nu anknyta till gällande expropriationslag kan knappast vara lämpligt då denna är föremål för överarbetning och förslag till ändring just på denna punkt föreligger. Att ansluta sig till detta förslag innebär ett föregripande av statsmakternas ståndpunktstagande. Ansluter man sig däremot till de av statsmakterna helt nyligen antagna reglerna i fastighetsbildningslagen och väglagen kommer i vart fall enhetlighet i bestämmelserna att gälla på viktiga närbe-

släktade lagstiftningsområden. Enligt utredningens mening synes förevarande fråga böra slutligt lösas vid ett mera allmänt övervägande av problemet på hela det förut berörda lagstiftningsfältet. Intill dess så sker anser utredningen att de nu förordade reglerna kan godtas.

Utredningen vill slutligen framhålla att riksdagens uttalande i anslutning till propositionen om fastighetsbildningslagen synes syfta på det fall att sakägare tillskyndas kostnader genom annan sakägares vårdslöshet eller försummelse. En sådan situation torde knappast kunna tänkas uppstå vid förrättning enligt ledningsrättslagen.

31 §

I paragrafens första stycke föreskrivs att, sedan samtliga frågor avgjorts och alla till förrättningen hörande göromål utförts, förrättningsmannen genom en särskild förklaring, kallad avslutningsbeslut, skall förklara förrättningen avslutad. I andra stycket lämnas föreskrifter om hur detta beslut skall meddelas och på vilket sätt det skall bringas till de taleberättigades kännedom. Bestämmelserna har sin förebild i 4 kap. 29 § fastighetsbildningslagen.

Såsom tidigare angivits upptas avgörandet om ledningsrättens omfattning i ett särskilt beslut, ledningsbeslutet. I samband därmed eller vid senare tillfälle kan beslut i ersättningsfrågorna träffas. När samtliga beslut föreligger och alla andra i saken väckta frågor avgjorts av förrättningsmannen, skall han förklara förrättningen avslutad. Genom denna förklaring tillkännager förrättningsmannen att han skiljer sig från handläggningen av förrättningen. Samtidigt fastslås på ett fullt otvetydigt sätt hur den tidsfrist som gäller för fullföljd av talan mot vad förrättningsmannen beslutat och företagit under förrättningen skall beräknas, såvida ej talan enligt 34—36 §§ skall föras särskilt. Att avslutningsbeslutet skall innehålla fullföljdshänvisning framgår av hänvisningen i 32 § till 4 kap. 17 § fastighetsbildningslagen.

Det ligger enligt utredningens mening i sakens natur att förrättningen inte bör avslutas förrän tidigare under densamma meddelat ledningsbeslut eller annat beslut mot vilket särskild talan må föras vunnit laga kraft.

Avslutningsbeslut vid fastighetsbildningsförrättning meddelas i första hand på sammanträde. Med hänsyn till att beslutet måste bringas till kännedom för alla som får föra talan, är en sådan ordning inte tänkbar i förevarande sammanhang, eftersom sammanträde här som regel är begränsat till vissa enstaka intressenter. I stället bör, såsom även kan ske enligt fastighetsbildningslagen, de taleberättigade erhålla skriftlig underrättelse om tid och plats för beslutets meddelande.

32 §

Som tidigare framhållits ansluter förfarandet vid förrättning för ledningsrätt i betydande utsträckning till vad som gäller för fastighetsbildningsförrättning enligt 4 kap. fastighetsbildningslagen. Härigenom öppnas möjlighet att, såsom skett i förslaget till anläggningslag, på åtskilliga punkter ge förrättningsreglerna formen av hänvisning till bestämmelser i nämnda kapitel. Förevarande paragraf upptar dessa hänvisningar. De lagrum som avses är 3—6, 11—13, 16, 17, 21, 22 och 30 §§, 34 § första stycket, 38—40 och 42 §§.

Självfallet innebär hänvisningarna att alla bestämmelser i fastighetsbildningslagen om förrättningslantmätare och fastighetsbildningsmyndighet äger motsvarande tillämpning på förrättningsmannen eller på förrättningsmannen jämte gode männen. För tydlighetens skull har det ansetts böra uttryckligen anges att bestämmelserna om sakägare skall avse även sökanden vid ledningsrättsförrättning.

För den närmare kommentaren till nu ifrågavarande paragrafer kan hänvisas till fastighetsbildningslagens förarbeten (prop. 1969:128, s. B 188).

I 4 kap. 3 § fastighetsbildningslagen ges regler om kallelse på gode män, ersättare för god man samt om ämbetsansvar för god man.

4—6 §§ innehåller bestämmelser om jäv och därmed sammanhängande frågor. 4 § hänvisar till 4 kap. 12 § rättegångsbalken rö-

rande hinder för vissa närstående att samtidigt tjänstgöra som förrättningsmän. Enligt 5 § likställs förrättningsman i jävshänseende med domare. Handläggning av jävsfrågor regleras i 6 §.

I 11 § föreskrivs att fastighetsbildningsmyndigheten i erforderlig utsträckning skall utreda vilka som är sakägare. Härvid gäller att lagfaren ägare till fastighet anses som dennas ägare om det ej visas att fastigheten tillhör annan. Det kan påpekas att förrättningsmannen vid fullgörandet av sin utredningsskyldighet visserligen kan utgå från i ansökningshandlingen lämnade uppgifter på sakägare men också har att självständigt undersöka uppgifternas riktighet.

Skyldighet att hos rätten anmäla behov av god man enligt 18 kap. 4 § föräldrabalken föreskrivs i 12 §.

Bestämmelser angående ombud återfinns i 13 §.

Enligt 16 § skall vid förrättning föras protokoll. Protokollet sammanförs med övriga förrättningshandlingar till en akt. Om ytterligare detaljanvisningar för protokollföringen skulle behövas torde det få ankomma på Kungl. Maj:t eller den myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer att utfärda sådana.

I 17 § återfinns omröstningsregler samt föreskrifter om hur beslut skall vara avfattat och hur underrättelse om beslut till taleberättigade skall ske.

Vissa bestämmelser om surrogatdelgivning är upptagna i 21 §.

I 22 § öppnas möjlighet för kollektiv delgivning utöver vad som gäller enligt delgivningslagen.

Bestämmelser om tillhandahållande av förrättningshandlingar sedan förrättningen avslutats upptas i 30 §.

I 34 § första stycket ges regler om sakkunnigt biträde i frågor som kräver särskild fackkunskap.

Enligt 38 § är förrättningsmännen berättigade att bl. a. övergå ägor samt verkställa markundersökningar och därmed jämförliga åtgärder. I trädgård får ej träd skadas eller fällas utan ägarens samtycke. Rätten att beträda andras ägor tillkommer också envar som för talan vid förrättningen. Paragrafen innehåller vidare regler om ersättning för skada som uppstått genom åtgärderna. Yrkande härom skall framställas innan förrättningen avslutas eller inställs. Slutligen upptar paragrafen en anvisning om att polismyndighet kan lämna handräckning om fastighetsägare vill hindra förrättningsmännen i utövande av de nämnda befogenheterna.

I 39 § ges regler om vilandeförklaring av förrättning i vissa fall.

Verkan av överlåtelse av fastighet under förrättningens gång regleras i 40 §.

Slutligen lämnas i 42 § regler om rättelse i förrättningsbeslut som till följd av skrivfel, felräkning eller liknande misstag fått uppenbart oriktigt innehåll.

Domstolsprövning

Bestämmelserna i 33—43 §§ behandlar fullföljd till fastighetsdomstol av förrättningsbeslut och ansluter sig så nära som möjligt till motsvarande stadganden i 15 kap. fastighetsbildningslagen. Förfarandet vid fastighetsdomstolen behandlas i 44—46 §§ och rättegången i hovrätt och högsta domstolen i 47—51 §§. Dess regler har i stor utsträckning kunnat utformas som hänvisningar till bestämmelserna i 16—18 kap. fastighetsbildningslagen. De modifikationer som förekommer beror huvudsakligen på det för ledningsrätten utmärkande partsförhållandet sökande — sakägare.

33 §

I denna paragraf fastslås att talan mot förrättningsmannens beslut skall föras vid fastighetsdomstol. Att denna bör vara första domstolsinstans i mål angående ledningsrätt har utredningen ansett självklart. Fastighetsdomstolarna är sammansatta så, att de äger särskild sakkunskap att bedöma frågor av nu ifrågavarande slag. De handlägger för närvarande bl. a. fastighetsbildningsmål, mål om ersättningsskyldighet enligt immissionslagstiftningen och expripriationsmål. Även vattenmål torde framdeles komma att läggas under deras kompetens.

Paragrafen innehåller också forumregeln att talan skall föras vid den fastighetsdom-

stol inom vars domkrets den med förrättningen avsedda marken är belägen. För det fall marken ligger under flera fastighetsdomstolar, vilket naturligtvis ofta kan inträffa i fråga om långa ledningar, skall talan föras vid den domstol under vilken huvuddelen av marken ligger. Har förrättning enligt 17 § andra stycket uppdelats på skilda sträckor, gäller forumregeln för varje särskild förrättning.

34 §

Huvudprincipen för överprövning av beslut under förrättningen bör, i överensstämmelse med vad som på området i allmänhet gäller, vara att denna inte får ske förrän efter förrättningens slutförande. Stadgande härom har upptagits i 38 §. Undantag utgör bl. a. beslut i s. k. preliminärfrågor. I första stycket av förevarande paragraf anges de beslut i sådana frågor där det ansetts motiverat med en särskilt kort fullföljdstid. Dessa avgöranden är mestadels helt fristående från vad i övrigt förekommer under förrättningen. De avser beslut om avvisande av ombud eller biträde, ogillande av jäv mot förrättningsman, förskott på ersättning till sakägare, ersättning till förrättningsmannen, gode män eller sakkunnig eller sådan skadelidande som avses i 4 kap. 38 § fastighetsbildningslagen samt beslut om rättelse enligt 4 kap. 42 § nämnda lag. Beslut av denna typ kan även enligt fastighetsbildningslagen överklagas särskilt. I första stycket upptas också tillträdesbeslut enligt 28 §. Eftersom detta beslut ofta kan vara ingripande och medföra långtgående konsekvenser för berörda parter bör det kunna överklagas särskilt och med kort besvärstid.

I 34 § andra stycket föreskrivs att talan förs genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom två veckor från den dag då beslutet meddelats. Besvär får anföras av sökanden och sakägare samt, beträffande beslut om avvisande av ombud eller biträde, ersättning till förrättningsmannen, gode män eller sakkunnig, skadelidande som avses i 4 kap. 38 § fastighetsbildningslagen eller om rättelse, också av annan som beslutet rör.

35 §

Denna paragraf innehåller bestämmelser om särskild fullföljd mot ledningsbeslut och beslut om ersättning till sakägare.

I fall då ledningen skall framgå över ett större antal fastigheter, kan det, såsom i annat sammanhang anförts, innebära en avsevärd fördel om ett beslut angående själva sträckningen får vinna laga kraft innan alla värderingar utförts. Detsamma gäller då någon del av sträckningen är kontroversiell och det är av betydelse för förrättningens fortsatta handläggning att full visshet erhålles om hur ledningen får dras fram på denna sträcka. Likaledes kan det understundom vara fördelaktigt ur sakägarsynpunkt att ett beslut om ersättning snabbt vinner laga kraft. Det har därför synts lämpligt att öppna möjlighet för förrättningsmannen att förordna om särskild fullföljd beträffande ledningsbeslut och beslut om ersättning till sakägare. Att i lagen direkt ange i vilka situationer detta skall kunna förekomma torde vara mindre praktiskt. Förrättningsmannen bör ha frihet att efter eget bedömande anpassa förfarandet efter omständigheterna. Det enda villkoret som bör uppställas är att förordnandet skall vara ägnat att främja en ändamålsenlig handläggning. Detta innebär bl. a. att förrättningsmannen måste tillse att beslutet inte riskerar att bli oförenligt med senare avgöranden. Således torde ett förordnande om särskild fullföljd i en ersättningsfråga inte kunna ges förrän motsvarande beslut om ledningens sträckning vunnit laga kraft.

Fullföljdstiden är här satt till fyra veckor i anslutning till vad som gäller enligt fastighetsbildningslagen. Besvär kan anföras av sökanden och sakägare.

36 §

Denna paragraf ger sökanden och sakägare möjlighet att, om de anser att förrättningen onödigt uppehålls genom förrättningsmannens beslut, föra talan mot beslutet genom besvär hos fastighetsdomstolen. Bestämmelsen motsvarar 15 kap. 4 § fastighetsbildningslagen. Besvär som här avses

kan t. ex. gälla beslut om sakkunnigutredning.

37 §

Paragrafen innehåller ett förbud att föra talan mot beslut varigenom förrättningsmannen gillat jävsinvändning. Bestämmelsen motsvarar 15 kap. 5 § fastighetsbildningslagen.

38 §

Denna paragraf innehåller huvudregeln om sökandens och sakägares rätt att klaga över beslut vid förrättning. Besvärstidens längd har föreslagits till fyra veckor från den dag då förrättningen förklarades avslutad eller inställd. Härutinnan ansluter sig förslaget till motsvarande bestämmelse i 15 kap. 6 § fastighetsbildningslagen. Den där stadgade besvärstiden av fyra veckor innebär, såsom framgår av föredragande departementschefens uttalande i propositionen (1969:128 s. B 856), en avvägning mellan å ena sidan intresset av att beslutet så snart som möjligt kan vinna laga kraft och å den andra önskemålet att ge den som är missnöjd med beslutet tillräckligt lång tid för att överväga och utforma sina synpunkter. Utredningen har funnit att även för talan mot beslut vid ledningsrättsförrättning fyra veckor bör vara en lämplig och tillräckligt lång besvärstid. Det är dessutom önskvärt att så långt som möjligt samma regler gäller för båda lagarna. Även i förslaget till anläggningslag är motsvarande besvärstid fyra veckor.

39 §

I paragrafen tilläggs byggnadsnämnden talerätt mot ledningsbeslut. Bestämmelsen motsvarar 15 kap. 7 § fastighetsbildningslagen. Talan förs på sätt och inom tid som gäller för sökande och sakägare. Det kan påpekas att nämnden, liksom sakägare, har fullföljdsrätt oavsett om den fört talan vid förrättningen eller inte.

40 §

Paragrafen behandlar det fall att ledningsrätt upplåtits inom område som avses i 8 § utan att medgivande enligt nämnda paragraf lämnats av kommunen. Mycket ofta torde därvid kommunen i egenskap av ägare till området inta ställning av sakägare. När så ej är fallet, bör kommunen naturligtvis ändå ha rätt att påkalla prövning av frågan om synnerliga skäl för upplåtelse föreligger. Beträffande tiden och sättet för sådan fullföljd saknas anledning till andra regler än de som gäller för övriga taleberättigade vid ledningsbeslut.

41 §

I paragrafen tillerkänns länsstyrelsen rätt att i vissa fall fullfölja talan mot ledningsbeslut.

Det synes lämpligt att förutom byggnadsnämnden även ett annat organ, företrädande allmänna intressen, får rätt att fullfölja talan mot ledningsbeslut. Sådan rätt tillkommer enligt fastighetsbildningslagen länsstyrelsen. Talerätten är begränsad till de fall då länsstyrelsen finner beslutet stridande mot bestämmelser, meddelade för tillgodoseende av allmänt intresse. Utredningen har ansett att länsstyrelsen bör ha talerätt beträffande ledningsbeslut som kan befinnas stå i strid med motsvarande regler i den föreslagna lagen. I enlighet med vad som gäller enligt fastighetsbildningslagen bör länsstyrelsens fullföljdsrätt inte omfatta ledningsbeslut inom stadsplaneområde eller inom område med byggnadsplan, om upplåtelsen rör endast mark som enligt planen är avsedd för annat än jordbruksändamål. Beträffande sådant område kan, såsom bl. a. under förarbetena på fastighetsbildningslagen uttalats, kontrollen inskränkas till en bedömning av ledningens överensstämmelse med planen, en fråga som byggnadsnämnden har speciellt goda möjligheter att avgöra.

42 §

Denna paragraf innehåller en regel om rätt för fastighetsregistermyndigheten att genom besvär till fastighetsdomstolen söka rättelse i förrättning som är behäftad med vissa grövre fel. En motsvarande bestämmelse finns i 15 kap. 10 § fastighetsbildningslagen. Vad föredragande departementschefen anfört rörande tillämpningen av sistnämnda lagrum (prop. 1969: 128 s. B 871)

6 — 23862

bör i tillämpliga delar gälla även i fråga om ledningsrättslagen. Utredningen hänvisar därför här till nämnda proposition.

I riktlinjer för omorganisation av lantmäteriverksamheten som antagits av riksdagen år 1970 förutsätts att länsstyrelsen skall vara fastighetsregistermyndighet. Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer kan dock besluta att viss kommun skall inrätta fastighetsregistermyndighet och svara för verksamheten vid myndigheten (lagen (1971:133) om kommunal fastighetsbildningsmyndighet och fastighetsregistermyndighet).

43 §

Denna paragraf reglerar frågan om avsägelse av fullföljdsrätten. Bestämmelserna har sin förebild i 15 kap. 11 § fastighetsbildningslagen.

Stadgandet i fastighetsbildningslagen har föranletts av behovet att före fullföljdstidens utgång få till stånd ett slutligt bestående resultat av en förrättning. Såsom tidigare framhållits föreligger också i fråga om beslut om ledningsrätt ett sådant behov, något som vid överläggningar med företrädare för framför allt kraftverken starkt betonats av dessa. Utredningen har därför föreslagit en bestämmelse att, om samtliga sakägare och andra som har rätt att anföra besvär, således även länsstyrelse och byggnadsnämnd, genom påskrift på förrättningsprotokollet eller i skriftligt meddelande, som kommit förrättningsmannen eller fastighetsregistermyndigheten tillhanda, godkänt förrättning eller förrättningsbeslut, besvär inte får anföras mot vad som godkänts.

44 §

Genom de i 32 § upptagna hänvisningarna till fastighetsbildningslagen har reglerna om fastighetsbildningsförrättning gjorts tillämpliga också på förrättning enligt ledningsrättslagen. Det har synts ändamålsenligt att begagna samma lagstiftningsteknik även beträffande reglerna för fastighetsdomstolens överprövning av förrättningsmannens beslut. Bestämmelserna i 16 kap. fastighetsbildningslagen om förfarandet vid fastighetsdomstol är nämligen i det hela väl ägnade att tillämpas i mål om ledningsrätt. Undantag måste dock göras i vissa frågor om rättegångskostnad, där för ledningsrätten speciella förhållanden påkallar en särreglering.

I 44 § första punkten föreskrivs att i fråga om förfarandet vid fastighetsdomstol 16 kap. 1—12 och 15 §§ fastighetsbildningslagen äger motsvarande tillämpning. Det torde härvid utan vidare vara klart att nämnda kapitels bestämmelser om fastighetsbildning skall avse upplåtelse av ledningsrätt, liksom att vad som sägs om förrättningslantmätare och fastighetsbildningsmyndighet skall tillämpas på förrättningsmannen eller förrättningsmannen jämte gode män.

En begränsning av tillämpningen av föreskriften i 16 kap. 11 § första stycket fastighetsbildningslagen om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig bör emellertid ske så till vida att föreskrifterna skall gälla endast de sakägare som berörs av besvären. Uppenbarligen saknar övriga sakägare varje intresse att yttra sig hos fastighetsdomstolen. En kommunicering med dem, vilken skulle kunna bli mycket betungande, är därför helt onödig.

Genom en föreskrift i 16 kap. 16 § fastighetsbildningslagen har kapitlets bestämmelser om sakägare gjorts tillämpliga även på «annan enskild part«, t. ex. sakkunnig. Motsvarande ordning bör naturligen gälla också för ledningsrättslagen. Där måste emellertid termen «annan enskild part« ges ett vidare innehåll, eftersom den skall innefatta även — och framför allt — den i flera hänseenden särställde ledningsrättssökanden. En hänvisning till fastighetsbildningslagen på denna punkt skulle således vara inadekvat, varför ett särskilt stadgande erfordras. Detta har upptagits i tredje punkten av förevarande paragraf.

På några ställen innehåller 16 kap. fastighetsbildningslagen hänvisningar till vissa lagrum i 15 kap. samma lag, lagrum som i ledningsrättslagen motsvaras av 34, 36 och 42 §§. Till undvikande av missförstånd har i fjärde punkten uttryckligen angivits att

dessa hänvisningar skall avse de nämnda paragraferna.

I det följande lämnas en översiktlig redogörelse för innehållet i de bestämmelser i 16 kap. fastighetsbildningslagen som i enlighet med det ovan anförda skall kunna tillämpas i mål om ledningsrätt. För närmare motivering och kommentarer hänvisas till prop. 1969:128 s. B 879. Det bör i sammanhanget erinras om att enligt 2 § lagen (1969:248) om fastighetsdomstol gäller, såvida inte särskilda bestämmelser är meddelade, angående rättegången vid sådan domstol i tillämpliga delar vad som är föreskrivet i fråga om allmän domstol.

Enligt 1 § skall talan som inte fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid omedelbart avvisas av fastighetsdomstolen.

I 2 § föreskrivs skyldighet för klaganden att tillhandahålla behövliga avskrifter av besvärsinlagan och därvid fogade handlingar.

Enligt 3 § skall fastighetsdomstolen, om den finner att sakägare bör höras över besvären, låta delge denne besvärsinlagan jämte föreläggande att yttra sig. Domstolen skall även vid behov vidta andra förberedande åtgärder, såsom att inhämta yttrande från myndighet, införskaffa skriftligt bevis eller hålla särskilt sammanträde.

Huvudförhandling hålls enligt 4 § på tid och plats som domstolen bestämmer. Möjlighet finns att utsätta huvudförhandling för behandling av viss fråga som kan avgöras för sig.

I 5 § ges regler om kallelse till huvudförhandling. Bestämmelserna är tillämpliga också vid annan förhandling. Samtliga sakägare skall kallas, utom de vars närvaro uppenbarligen saknar betydelse för deras rätt eller för målets avgörande. Om talan fullföljts av företrädare för allmänt intresse skall denne kallas. Rör sakägares besvär sådant intresse kallas också länsstyrelsen eller, då saken gäller stadsplaneområde eller, i vissa fall, område med byggnadsplan, byggnadsnämnden. Vid behov får domstolen också kalla tjänsteman vid eller företrädare för viss myndighet samt förrättningslantmätaren att lämna upplysningar. Paragrafen avslutas med ett stadgande att kallelse skall delges. Utan särskild föreskrift gäller därvid att delgivningslagens bestämmelser tillämpas.

Enligt 6 § får mål handläggas och avgöras utan hinder av att sakägare eller annan som kallats till huvudförhandling inte inställt sig. Detsamma gäller enligt 7 § för annan förhandling än huvudförhandling.

I 8 § behandlas frågan om måls avgörande utan huvudförhandling. Så får ske om förhandlingen kan antas sakna betydelse för prövningen samt sakägare eller företrädare för allmänt intresse inte begär huvudförhandling. För prövning av vissa frågor som fullföljts särskilt och som inte avser tillstånds-, fastighetsbildnings- eller fastighetsbestämningsbeslut behöver heller inte huvudförhandling hållas. Vidare kan domstolen avgöra mål utan huvudförhandling om besvärstalan finnes uppenbart ogrundad eller har fullföljts av fastighetsregistermyndigheten eller inte avser själva saken. Paragrafen upptar till sist en bestämmelse om skyldighet för domstolen att bereda part tillfälle att slutföra sin talan innan mål avgörs utan huvudförhandling.

I 9 § stadgas att, om talan fullföljts mot beslut vid förrättning som ej avslutats, fastighetsdomstolen kan föreskriva att förrättningshandläggningen skall avbrytas helt eller till viss del eller att handläggning som avbrutits skall fortsätta oberoende av den vid domstolen förda talan.

Domstolens avgörande i själva saken sker enligt 10 § genom utslag. Utslaget skall grundas på vad som förekommit vid syn eller annan förhandling och på vad handlingarna innehåller i övrigt. Paragrafens andra stycke hänvisar till rättegångsbalkens bestämmelser om avfattning och meddelande av dom i tvistemål. I tredje stycket föreskrivs, i nära anslutning till 17 kap. 4 § rättegångsbalken, att om i ett mål flera frågor skall avgöras och de kan särskiljas, utslag får ges beträffande något av dem, fastän handläggningen av de övriga inte avslutats.

Möjligheterna för domstolen att efter besvär av sakägare ändra fastighetsbildningsmyndighetens beslut behandlas i 11 §. Här stadgas i första stycket förbud mot ändring

utan att övriga sakägare och, när besvären rör allmänt intresse, länsstyrelsen och byggnadsnämnden fått tillfälle att yttra sig. Förbudet gäller dock ej ändring som är till fördel för icke klagande sakägare. Görs ändring i viss del får enligt andra stycket även inte överklagad del ändras, om det behövs för att uppenbar motstridighet eller oenhetlighet inte skall uppstå. I tredje stycket ges domstolen möjlighet att vid vissa grövre fel i förrättningen ex officio besluta om behövlig åtgärd.

Såsom framgår av vad förut anförts måste det anses överflödigt att lämna alla sakägare rätt att yttra sig i målet. Endast de som har intresse av ändringen bör höras.

Om domstolen ej utan olägenhet kan rätta fel i förrättning skall den enligt 12 § första stycket — helt eller delvis — undanröja fastighetsbildningsmyndighetens beslut och återförvisa förrättningen. Därvid kan också föreskrifter för vinnande av rättelse meddelas. Genom bestämmelser i andra stycket öppnas möjlighet för den som sökt förrättning att vid domstolen återkalla sin ansökan. Förutsättningen är att förrättningen avslutats och talan förts mot beslut om fastighetsbildning eller fastighetsbestämning. Förrättningen skall då, under förutsättning av samtycke från vissa övriga parter, undanröjas i den del som återkallelsen avser.

I 15 § upptas föreskrifter om översändande av vissa handlingar. Domstolen skall, när besvär anförts över avslutad förrättning, ofördröjligen och senast inom fyra dagar tillställa fastighetsregistermyndigheten avskrift av besvärsinlagan. När utslag eller slutligt beslut vunnit laga kraft skall avskrift av detta jämte förrättningsakten sändas till fastighetsregistermyndigheten. Om förrättningen skall fortsättas, sändes dessa handlingar i stället till fastighetsbildningsmyndigheten. Har talan mot domstolens avgörande fullföljts i viss del medan det i övrigt föreligger ett lagakraftägande avgörande som kan föranleda fråga om registrering, skall handlingarna också tillställas fastighetsregistermyndigheten. Denna har att efter vederbörlig handläggning omedelbart återställa förrättningsakten.

45 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ersättning till vissa personer som kallats till domstolen för att lämna upplysningar i målet.

Enligt 16 kap. 13 § fastighetsbildningslagen har den rätt till ersättning, som i egenskap av förrättningslantmätare eller såsom företrädare för eller tjänsteman vid myndighet, vars verksamhet berörs av målet, kallats till förhandling för att lämna upplysningar. Ersättningen skall utgå i enlighet med särskilda bestämmelser, varmed avses allmänna resereglementet eller motsvarande bestämmelser för kommunal befattningshavare. Kostnaden för ersättning av detta slag får inte läggas på enskild part.

Vad sålunda gäller enligt fastighetsbildningslagen bör enligt utredningens mening tillämpas också i mål om ledningsrätt. Härvid är att beakta att det saknas särskilda bestämmelser för ersättningens fastställande beträffande förrättningsmannen. En särskild regel är därför påkallad beträffande denne. Lämpligt synes vara att ersättningen utgår av allmänna medel samt bestäms enligt de grunder som gäller för vittnesersättning som skall utgivas av part. Den bör således innefatta gottgörelse för nödiga kostnader till resa och uppehälle samt för tidsspillan efter vad rätten prövar skäligt. Det kan framhållas att förrättningsmannen i vissa fall kan ha ställning av enskild part, nämligen då sökanden besvärat sig över beslut om den ersättning som enligt 30 § tillkommer honom. I förevarande paragraf regleras endast hans ersättning då han kallats för att lämna upplysningar.

46 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om rättegångskostnader vid fastighetsdomstolen.

Som tidigare påpekats skall jämlikt 2 § lagen om fastighetsdomstol vad som är föreskrivet om allmän domstol och rättegången där gälla också fastighetsdomstol, i den mån inte särskilda bestämmelser föreligger. 16 kap. 14 § fastighetsbildningslagen innehåller sådana särskilda regler i fråga om rättegångskostnader. I mål mellan enskilda par-

ter gäller nämligen enligt paragrafens första stycke första punkten att domstolen efter skälighetsprövning kan förordna att förlorande sakägare skall ersätta annan sakägare dennes rättegångskostnad. I andra punkten stadgas för de speciella fall då målet rör inlösenersättning att sakägare som avstår mark eller rättighet skall få ersättning för sin kostnad oberoende av målets utgång. De nämnda reglerna gäller dock ej om annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken. Enligt tredje stycket kan i mål mellan enskild part och företrädare för allmänt intresse den förre, om han är vinnande, få ersättning för rättegångskostnad endast om synnerliga skäl föreligger. Slutligen innehåller fjärde stycket en regel av innebörd att kostnad för bevisning eller särskild åtgärd som inte avser ersättning till förrättningslantmätare eller företrädare för myndighet men som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel får stanna på statsverket om det är skäligt.

Det torde med fog kunna antas att flertalet av de förrättningsbeslut som blir föremål för prövning i fastighetsdomstolen gäller tvist mellan sökanden och sakägare huruvida eller — framför allt — mot vilken ersättning och på vilka villkor i övrigt ledningsrätt skall upplåtas. Mellan dessa parter synes för övrigt knappast några andra kontroversiella frågor kunna uppstå. I sådana mål kan sökandens motpart sägas vara jämförbar med en sakägare som i fastighetsbildningsmål om inlösenersättning avstår mark eller särskild rättighet. Som ovan nämnts får denne i princip alltid ersättning för sina rättegångskostnader vid fastighetsdomstolen. Regeln har motiverats med att inlösenförfarandet kan sägas vara en form av expropriation. Enligt 66 § expropriationslagen har den som utsätts för expropriation en gynnad ställning beträffande rättegångskostnader. Principiellt är — om ej annat följer av 18 kap. 6 och 8 §§ rättegångsbalken — i första instans den exproprierande skyldig ersätta honom dessa, och i överinstanserna behöver han aldrig betala den exproprierandes kostnader och svarar för sina egna bara när han själv har klagat och förlorat. Enligt utredningens mening kan det, med hänsyn till likheten mellan inlösen enligt fastighetsbildningslagen och expropriation å ena sidan och ianspråktagande med ledningsrätt å andra sidan, inte råda någon tvekan om att sakägare i mål mot ledningsrättsssökanden i nu avsett hänseende bör behandlas enligt fastighetsbildningslagens regler för inlösenfallet. I enlighet härmed föreskrivs i paragrafens första stycke att i mål mellan sökande och sakägare den förre, oberoende av utgången, skall ersätta motpartens rättegångskostnader, om ej annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Andra och tredje styckena överensstämmer i sak helt med 16 kap. 14 § tredje och fjärde styckena fastighetsbildningslagen. I fråga om motiveringen till dessa bestämmelser hänvisas till prop. 1969:128 s. B 921.

47—49 §§

Paragraferna innehåller regler för rättegången i hovrätt och ansluter sig nära till 17 kap. 1—3 §§ fastighetsbildningslagen. Rättsmedlet mot fastighetsdomstolens utslag eller beslut är således besvär och besvärstiden fyra veckor. Besvär får anföras av enskild part samt av sådan företrädare för allmänt intresse som kunnat föra talan i frågan vid fastighetsdomstolen.

Vissa beslut av fastighetsdomstolen får inte överklagas, nämligen när domstolen i dit fullföljd fråga ogillat jäv mot förrättningsman, beslutat om ersättning till gode män, sakkunnig eller till skadelidande som avses i 4 kap. 38 § fastighetsbildningslagen, eller utlåtit sig huruvida målet genom förrättningsmannens beslut onödigt uppehålles.

Beträffande handläggningen i hovrätten äger i huvudsak reglerna i 52 kap. rättegångsbalken motsvarande tillämpning. Förfarandet är således skriftligt. Genom vissa särbestämmelser är dock förfarandet i avsevärd utsträckning anpassat efter vad som gäller vid fastighetsdomstolen. Lagtekniskt har detta, liksom i 17 kap. 3 § fastighetsbildningslagen, skett genom hänvisningar till ett flertal bestämmelser i 16 kap. sistnämnda lag samt till 44 § tredje punkten,

45 och 46 §§. Hänvisningarna gäller kommunicering med sakägare, inhämtande av vissa yttranden och hållande av särskilt sammanträde. Vidare skall även i hovrätten tillämpas de regler som gäller för fastighetsdomstol om partiellt fortsättande av förrättning, formen för avgörandet, möjligheter till ändring i icke överklagad del, återförvisning, verkan av återkallelse, ersättning till vissa i målet hörda personer samt domstolens skyldighet att efter lagakraftvunnet avgörande översända förrättningsakt m. m. till fastighetsregistermyndigheten. Också de för rättegången vid fastighetsdomstolen gällande reglerna för rättegångskostnader är tillämpliga i hovrätten, dock inte de som avser mål mellan sökande och sakägare. Beträffande dessa mål, vilka såsom tidigare framhållits gäller huruvida eller mot vilken ersättning eller på vilka villkor i övrigt som mark får tas i anspråk, föreskrivs att sökanden, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, alltid själv skall bära sina kostnader samt den kostnad han orsakar motparten genom att själv fullfölja talan. Undantag gäller de fall då tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken skulle leda till en annan kostnadsfördelning.

Om hovrätten återförvisar målet till fastighetsdomstolen skall den naturligtvis inte sända akten till fastighetsregistermyndigheten. Undantag från bestämmelsen i 16 kap. 15 § andra stycket måste därför göras för detta fall.

I överensstämmelse med vad som gäller i fastighetsbildningsmål föreskrivs också att bevis genom syn på stället får upptas i hovrätten endast om synnerliga skäl föreligger.

50 och 51 §§

Dessa paragrafer innehåller de bestämmelser om rätten att fullfölja talan mot hovrättens avgörande och om förfarandet i högsta domstolen som skall gälla vid sidan av rättegångsbalkens regler. I likhet med vad gäller i expropriationsmål får talan ej föras mot hovrätts beslut om tillträde och förskott vid tillträde. I övrigt har lagreglerna utformats med 18 kap. fastighetsbildningslagen som förebild. De bygger på samma principer som ligger till grund för hovrättsförfarandet. Rättsmedlet är besvär och klagorätt tillkommer enskild part samt företrädare för allmänt intresse. Besvären skall inges till hovrätten inom den i 56 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrivna tiden. Fullföljdsrätten är underkastad de begränsningar som framgår av 54 kap. rättegångsbalken. I förarbetena till fastighetsbildningslagen har påpekats att förbudet i 54 kap. 6 § nämnda balk att föra talan mot hovrätts beslut att återförvisa mål till underrätt inte är tillämpligt i fråga om återförvisning av förrättning.

De särskilda bestämmelser om handläggningen i högsta domstolen som skall gälla utöver vad i rättegångsbalken föreskrivs har, i likhet med vad som skett beträffande hovrättsförfarnadet, meddelats i form av hänvisningar till lagrum i 16 kap. fastighetsbildningslagen samt 44 § tredje punkten, 45 och 46 §§ ledningsrättslagen. Även beträffande rättegångskostnad i mål mellan sökande och sakägare samt i fråga om översändande av förrättningsakt m. m. i visst fall gäller samma regler som i hovrätten.

Verkställighet m. m.

52 §

I 52—54 §§ behandlas frågor som har samband med erläggande av ersättning till sakägare. Det torde vara lämpligt att i anslutning till övervägandena om dessa regler också något beröra spörsmålet huruvida förrättningsmannens beslut är exigibelt utan att ett uttryckligt stadgande härom upptas i lagen.

I 38 § lagen om vissa gemensamhetsanläggningar liksom i 40 § lagen om enskilda vägar finns uttryckligt stadgat att beslut eller utlåtande som meddelats av förrättningsman och som vunnit laga kraft i princip får verkställas såsom lagakraftvunnen dom (jfr också 32 § lagen [1933: 269] om ägofred och 10 kap. 75 § vattenlagen). I doktrinen har frågan behandlats av bl. a. Hassler i Utsökningsrätt, andra uppl. 1960 s. 71 och 82 (jfr också Herlitz, Förvaltningsrättsliga grunddrag, 1943 s. 119, SOU 1946:69 s. 145, Olivecrona, Utsökning, sjätte uppl. 1970 s. 30).

Hassler uttalar att utsökning i anledning av administrativ myndighets beslut principiellt endast får ske i fall då uttryckligt stöd därför i lag eller författning kunde åberopas. Emellertid var det inte alltid möjligt att upprätthålla denna grundsats eftersom lagstiftningen om verkställighet på det förvaltningsrättsliga området var mycket bristfällig. Det hade därför i doktrin och praxis antagits att administrativ myndighets beslut i vissa fall kunde verkställas utan direkt lagstöd. Man hade till och med ifrågasatt huruvida inte myndighetens beslut om åläggande av betalningsskyldighet generellt skulle kunna verkställas i den ordning utsökningslagen föreskrev för verkställighet av betalningskrav. En sådan regel torde enligt Hasslers mening dock näppeligen kunna uppställas. Utlåtanden av synemän eller andra förrättningsmän kunde i vissa fall vara utsökningstitlar. Hassler påpekar att exigibiliteten här berodde på att handlingen var upprättad av personer, utsedda på ett sätt som tryggade deras sakkunskap och opartiskhet. Det framhålles vidare att de ovan nämnda lagarna innehåller uttryckligt stadgande om verkställighet. Hassler nämner att Olivecrona räknar vissa utlåtanden av syne- och förrättningsmän till de offentliga utsökningstitlarna men anser för egen del att dessa personer knappast kunde sägas inta en ställning, jämförlig med offentlig myndighets.

Frågan om exigibilitet av förrättningsbeslut berördes av fastighetsbildningskommittén i dess betänkande SOU 1963:68 s. 382, som uttalade i huvudsak följande.

Enligt utredningens mening skall ersättningsbeslut kunna, sedan förrättningen avslutats och vunnit laga kraft, verkställas på samma sätt som domstols lagakraftägande dom. Vidräkningsinstrumentet torde därvid få tjänstgöra som exekutionsurkund. Den frågan uppställer sig i detta sammanhang, huruvida ett särskilt stadgande härom erfordras. För närvarande föreligger otvivelaktigt utan stöd av någon lagregel exigibilitet i vad gäller penninglikvider enligt jorddelningslagen. Detta beror uppenbarligen därpå att skifte och ägoutbyte tidigare alltid skulle fastställas av domstol eller ägodelningsdomare. När fastställelseprövningen år 1953 för flertalet fall överflyttades till överlantmätaren, synes den omständigheten att överprövning av judiciell myndighet upphörde icke ha inverkat på möjligheterna till utsökning. Ej heller synes överlantmätarens prövning kunna tilläggas någon betydelse för bedömning av frågan om exigibilitet. Det må nämnas, att ersättning, som beslutas vid förrättning enligt 1952 års lag om sammanföring av samfälld vägmark med angränsande fastighet m. m., torde på samma sätt som likvid enligt jorddelningslagen kunna utsökas, sedan förrättningen vunnit laga kraft, och detta oberoende av att sådan förrättning aldrig varit föremål för fastställelseprövning av vare sig judiciell eller administrativ myndighet. Enligt kommitténs mening får det anförda anses ge vid handen, att någon uttrycklig bestämmelse om exigibilitet icke skall erfordras för den nya lagens del.

I propositionen 1969:128 s. B 434 sade sig föredragande departementschefen dela den uppfattning kommittén uttalat. Någon särskild regel om att beslutet kunde läggas till grund för exekution togs alltså inte upp i fastighetsbildningslagen.

Förslaget till anläggningslag intar samma ståndpunkt.

Med hänsyn till det ovan anförda synes inte nödvändigt att i ledningsrättslagen uppta ett uttryckligt stadgande om verkställbarhet av förrättningsmannens beslut. Den omständigheten att vid fastighetsbildning fastighetsbildningsmyndigheten handlägger förrättningen, medan i utredningens förslag denna anförtrotts en av länsstyrelsen särskilt förordnad förrättningsman torde härvidlag, i betraktande av de höga krav som enligt förslaget ställts på förrättningsmannen, inte vara av avgörande betydelse. Man torde kunna utgå från att i stor utsträckning lantmätare, stadsingenjörer eller jägmästare kommer att förordnas till förrättningsmän. Att endast av mera teoretiska skäl grunda en skillnad på om myndigheten själv handlägger förrättningen eller denna hålls av en av myndighet, i detta fall länsstyrelsen, särskilt förordnad förrättningsman, synes utredningen knappast vara påkallat. I detta sammanhang torde böra framhållas att modern exekutionslagstiftning (t. ex. den norska) i exekutionslagen uppräknar de handlingar som utgör exekutionstitlar. Den svenska exekutionslagstiftningen är för närvarande under omarbetning.

I anslutning till det nu anförda upptar lagförslaget inte någon regel om att förrättningsmannens beslut får verkställas som lagakraftvunnen dom.

I 52 § regleras frågan när sökanden kan tillträda upplåtet utrymme och när han har att erlägga ersättning för upplåtelsen. Vidare upptar paragrafen bestämmelse om rätt till ränta på ersättningsbelopp.

Tillträde till det upplåtna utrymmet får ske så snart fastställd ersättning erlagts. Bestämmelsen ansluter sig i huvudsak till motsvarande stadgande i expropriationslagen och förslaget till ändringar i denna lag (Ju 1971:23 stencil). Beträffande när ersättningen skall erläggas föreskrivs, i anslutning till expropriationslagen och lagen om vissa gemensamhetsanläggningar, att det skall ske inom tre månader efter det beslutet om den vunnit laga kraft. Utredningen har ifrågasatt om inte betalningsfristen är väl lång. Med hänsyn till önsvärdheten av likformiga regler på området har utredningen emellertid inte velat föreslå en kortare tid.

I överensstämmelse med vad som gäller för expropriationsersättning bör på ersättningen även utgå sex procent ränta, räknat i första hand från dagen för tillträdet. Sker tillträde efter tremånaderstidens utgång, bör ränta i stället räknas från förfallodagen.

53 §

Paragrafen innehåller bestämmelser till skydd för inteckningshavare och vissa därmed likställda rättsägare i fastighet i vilken ledningsrätt upplåtes. Efter mönster från expropriationslagen och i likhet med 36 § andra stycket lagen om gemensamhetsanläggningar och 5 kap. 16 § första stycket fastighetsbildningslagen har bestämmelserna utformats så, att till fastighetsägaren utgående ersättning och förskott skall nedsättas hos myndighet, i detta fall länsstyrelsen, för att fördelas bland fordringshavarna. Nedsättningsskyldigheten omfattar ersättning och förskott jämte ränta, dock ej sådan ersättning som avser personlig skada. Nedsättning skall äga rum när fastigheten svarar för fordran. Under begreppet fordran faller inte bara panträtt på grund av inteckning utan också varje annan särskild rätt till betalning ur fastigheten (jfr lagrådets yttrande i prop. 1969:128 s. B 1117).

I paragrafens första stycke andra punkten anges undantag från regeln om nedsättningsskyldighet. Undantagsbestämmelserna har utformats efter förebild från 5 kap. 16 § första stycket fastighetsbildningslagen. Utbetalning direkt till fastighetsägaren får således ske, om innehavarna av samtliga fordringar för vilka fastigheten svarar medger det. Om fastigheten besväras av gemensam inteckning, krävs också de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrivs för relaxation. Slutligen anges att medgivande från rättsägare inte fordras om upplåtelsen av ledningsrätt är väsentligen utan betydelse för honom. Angående dessa bestämmelser hänvisas till vad som anförts i motiven till 5 kap. 16 § fastighetsbildningslagen (prop. 1969:128 s. B 435, 442 och 1118).

I andra stycket föreskrivs att nedsättningsreglerna gäller också för förskott enligt 29 §.

Beträffande fördelningen av de till länsstyrelsen inbetalda medlen föreskrivs i tredje stycket att bestämmelserna om fördelning av köpeskilling för utmätningsvis såld fast egendom skall äga tillämpning. Vidare meddelas bestämmelser om tiden för fördelningssammanträde och kallelse till sådant sammanträde. De nu nämnda föreskrifterna stämmer överens med reglerna i 5 kap. 16 § andra stycket fastighetsbildningslagen (jfr prop. 1969:128 s. B 1121).

Utredningen vill erinra om att expropriationslagen och förslaget till ändringar i expropriationsförfarandet har en något annorlunda utformning. I förslaget till nya expropriationsbestämmelser har påpekats att reglerna bör överses men att man ansett detta böra anstå till ett senare tillfälle (Ju 1971:23 stencil s. 146).

54 §

I paragrafen ges regler om när ledningsbeslutet under vissa omständigheter förfaller.

I första stycket föreskrivs att, om inom ett år efter det beslut om ersättning vunnit laga kraft ersättningen ej till fullo erlagts i föreskriven ordning och ej heller någon som i beslutet tillerkänts sådan ersättning begärt verkställighet av beslutet, ledningsbeslutet skall vara i motsvarande del förfallet. Stadgandet har sin förebild i lagen om gemensamhetsanläggningar, förslaget till anläggningslag och lagen om enskilda vägar.

Om ledningen inte kommit till utförande inom den i ledningsbeslutet bestämda tiden är enligt paragrafens andra stycke ledningsrätten förfallen. Som regel torde det inte möta någon svårighet att konstatera att en ledning inte kommit till utförande. Givetvis bör förfallopåföljden inte inträda om endast någon mindre betydelsefull detalj återstår att ställa i ordning. Skulle det för sökanden visa sig nödvändigt med en förlängning av tiden för ledningens utförande, kan han söka utverka detta genom begäran som prövas vid förrättning. Om skälig anledning finns till att den i ledningsbeslutet utsatta tiden ej kunnat hållas, bör därvid ytterligare anstånd kunna utverkas. Självfallet får tiden inte sättas längre än som kan anses oundgängligen nödvändigt. Vid anståndsprövningen bör vanliga förrättningsregler tillämpas men förfarandet torde kunna göras mycket enkelt. Sålunda lärer ytterligare ersättning till sakägarna knappast kunna utgå. Sakägarna torde dock böra höras över framställningen, såvitt de inte lämnat sitt medgivande till den. De enda beslut som i huvudsak torde erfordras är själva beslutet om anstånd samt avslutningsbeslut.

I tredje stycket föreskrivs att erlagd ersättning inte får återkrävas på grund av att anläggningsbeslutet förfallit. Regeln har sin förebild i 37 § tredje stycket lagen om gemensamhetsanläggningar.

55 §

Paragrafen ger regler om när ledningsrätt får ändras eller upphävas.

I föregående paragraf har upptagits en bestämmelse om upphörande av ledningsrätt som efter upplåtelsen inte kommit att faktiskt begagnas för någon ledning. Bakom den regeln ligger tanken att ledningsrätt som av någon anledning inte utnyttjas för sitt ändamål ej heller bör belasta en fastighet. Helt naturligt är det också ur registreringssynpunkt angeläget att fastighetsregistret inte innehåller uppgifter om ledningsrätt som inte motsvaras av det verkliga förhållandet på marken.

Av samma skäl bör ledningsrätten kunna upphävas, därest av någon anledning ledningen efter en tid tas bort. Ett dylikt borttagande kan givetvis vara föranlett av att ledningsägaren inte längre har behov av ledningen. Ej sällan torde emellertid förekomsten av andra och tyngre vägrande intressen vara orsaken till åtgärden. På olika håll inom lagstiftningen återfinns nämligen regler, innebärande skyldighet för ledningsägare att, mot ersättning eller på egen bekostnad, flytta ledning som hindrar viss samhällsverksamhet. Sålunda äger enligt 52 § väglagen länsstyrelsen förordna om avlägsnande av invid väg befintliga anordningar — alltså bl. a. ledningar — vilka kan inverka störande på trafiken. Den skada som åtgärden medför för ledningshavaren skall ersättas av väghållaren. 1902 års lag om elektriska anläggningar reglerar i 5 a § intressekollisioner mellan starkströmsledning och vissa allmänna kommunikationsanläggningar. Ledningsägaren är skyldig att, i regel på egen bekostnad, flytta eller ändra ledning om det behövs för omläggning av en trafikled. Enligt 8 kap. 2 § kungörelsen (1957: 601) om starkströmsanläggningar är en innehavare av starkströmsledning inom detaljplaneområde skyldig att vidta de ändringar av ledningen, däri inbegripet dess förläggande i marken, som kommerskollegium finner erforderliga från säkerhetssynpunkt med hänsyn till områdets bebyggande. Beträffande elektriska svagströmsledningar finns liknande bestämmelser i 6 § kungörelsen (1944:5) med vissa bestämmelser rörande telegraf-, telefon- och andra svagströmsledningar. Staten tillhörig svagströmsledning — t. ex. teleledning — skall flyttas om trafiksäkerhetsskäl eller arbeten med allmän väg påkallar det. Är staten väghållare skall kostnaden för

flyttningen i regel betalas av den myndighet som förvaltar ledningen. Påkallar annan väghållare flyttningen ges inga regler om kostnadsfördelningen utan kungörelsen hänvisar i sista hand till domstolsförfarande.

I fall som de nu anförda, då myndighet med stöd av lag eller annan författning påfordrar flyttning av en ledning, kan självfallet ledningens ägare inte åberopa ledningsrätt och vägra att ta bort ledningen. Ledningsrätten ger ju endast en rätt i förhållande till markägaren och andra liknande enskilda rättighetshavare. En annan sak är att ersättning för flyttningen torde kunna inbegripa även gottgörelse för kostnaderna för en ledningsrättsförrättning som kan visa sig nödvändig för att säkra ledningen på den mark dit den får flyttas.

Medan det alltså är tydligt att hänsyn till sådana allmänna intressen som de tidigare berörda måste kunna leda till ett upphävande av ledningsrätt, är frågan inte lika klar då motsättningarna gäller ett enskilt intresse.

Här kan först erinras om att 96 § expropriationslagen innehåller vissa bestämmelser i ämnet, avseende elektriska ledningar som framdragits med stöd av exproprierad servituts- eller nyttjanderätt. I huvudsak innebär dessa regler en långtgående skyldighet för ledningshavaren att på egen bekostnad flytta ledning som till följd av ändrade förhållanden medför betydande olägenhet för markägaren, antingen denne är kommunen såsom ägare till gatumark eller liknande områden eller en enskild fastighetsägare. Om tvist uppstår prövas frågan av fastighetsdomstol. Såvitt utredningen kunnat utröna har emellertid dylik prövning aldrig förekommit.

Utredningen har inte ansett att reglerna i 96 § lämpligen kan tjäna som förebild med avseende på ledningsrätt. Bestämmelserna, som ursprungligen avsåg endast svagströmsledningar, gjordes senare, genom en ändring i 1902 års lag om elektriska anläggningar, tillämpliga även på starkströmsledningar. Expropriationsutredningen fann att de borde utmönstras ur expripriationslagen och föreslog en placering i 1902 års lag (SOU 1969:50 s. 237). Vid den år 1970 företagna omarbetningen av sistnämnda lag vidtogs emellertid inte några åtgärder i sådan riktning. Såvitt nu kan bedömas torde reglerna inte komma att tas upp i en ny expropriationslag. De avser, som expropriationsutredningen påpekat, händelser efter fullbordad expropriation, beroende på omständigheter som ibland inte ens skulle ha varit möjliga att beakta då expropriationen skedde. Mot reglernas införlivande med ledningsrättslagen kan enligt utredningens uppfattning flera invändningar framföras. Ledningsrätt upplåts ju först efter en noggrann prövning av ledningens sträckning och efter avvägning mot andra intressen av såväl enskild som allmän natur. Häri ligger en garanti för att den erhåller en ändamålsenlig och även på lång sikt bestående lokalisering. Uppenbarligen har både ledningsägaren och markägaren ett betydande intresse av att så är fallet. Den intrångsersättning som erläggs för ledningsrätten torde vanligen beräknas med tanke på en icke tidsbegränsad upplåtelse. En flyttning av ledningen ställer sig i allmänhet, såvida fråga ej är om endast mindre och lättare typer, t. ex. en enkel telefonkabel, synnerligen kostnadskrävande och kan innebära stor olägenhet såväl för ledningsägaren som för andra som är beroende av ledningens ostörda funktion.

Emellertid är det tydligt att man inte kan undvara en allmän bestämmelse om när en ledning, trots upplåten ledningsrätt, måste vika för tillgodoseendet av annat ändamål. Med nutidens snabba samhälleliga och tekniska utveckling kan situationer uppstå, då ledningen visar sig vara till allvarligt hinder för ett, med beaktande av samtliga omständigheter, angelägnare intresse eller försvårar en mera lämplig och ändamålsenlig markanvändning. I det föregående har redogjorts för några fall då på grund av bestämmelser i gällande författning en ledningsägare kan åläggas att flytta ledningen. En ledning kan emellertid visa sig vara till olägenhet i många andra situationer. Det behöver härvid inte alltid vara fråga om olägenhet enbart ur markägarens synpunkt. Ledningen kan också framstå som ett hinder mot det allmännas verksamhet i fråga

om fastighetsbildning, planläggning m. m. Om vid en avvägning av dylika intressen mot ledningsägarens intresse att få ha kvar ledningen starka skäl talar för en flyttning av ledningen, bör detta kunna ske under förutsättning att ledningsägaren får ersättning för den skada han tillfogas genom åtgärden.

Frågan blir då efter vilka grunder som avvägningen lämpligen skall ske och på vilket sätt åtgärden bör genomföras. Eftersom det intresse som i dessa fall skulle motivera en flyttning av ledningen huvudsakligen torde kunna härledas ur önskemålet att åstadkomma ett mera rationellt utnyttjande av den fastighet över vilken ledningen framgår, skulle med visst fog kunna göras gällande att frågeställningen uppvisar likheter med den som föreligger vid fastighetsbildning.

Vidare torde, då fråga om ett borttagande aktualiseras, situationen ofta vara den, att mer än en fastighet har fördel av att ledningen kommer bort. Så kan t. ex. vara fallet när ändrade planbestämmelser medför att ett större markområde, varöver ledningen går fram, får exploateras mera intensivt än tidigare. Om ledningen då behöver flyttas, bör detta kunna ske under någon form av samverkan mellan de gemensamt intresserade markägarna. Det kan vidare förutsättas att ett borttagande av ledningen över en eller flera fastigheter mycket ofta resulterar i att den i stället måste ges en ny sträckning över några andra. De mer eller mindre goda möjligheterna därvidlag bör rimligen beaktas vid en eventuell flyttning, varvid det framstår som angeläget att båda frågorna skall kunna bedömas i ett sammanhang. Slutligen bör framhållas att vägande skäl givetvis måste föreligga för att ledningsrättshavaren skall behöva avstå från en rätt, tillkommen efter en så allsidig prövning som ligger bakom upplåtelsen. Flyttning bör i princip endast vara tillåten om den möjliggör ett bättre utnyttjande av den belastade fastigheten och denna fördel kan bedömas som större än olägenheten för ledningshavaren. Självfallet bör denne kunna få full ersättning för den skada flyttningen medför för honom, inbegripet kostnaden för att dra fram ledningen i annan sträckning.

De nu anförda synpunkterna överensstämmer nära med de tankar på vilka vissa regler i fastighetsbildningslagen bygger. Utredningen har kommit till den uppfattningen att man genom tillämpning av dessa regler skulle kunna erhålla en lämplig lösning.

Vid förrättning enligt fastighetsbildningslagen får i princip alla servitut — med vissa undantag som här kan lämnas åsido — bildas, ändras eller upphävas. En servitutsåtgärd kan företas fullt fristående såsom fastighetsreglering men också i kombination med annan fastighetsbildningsåtgärd. Det är möjligt att vid en förrättning handlägga flera fastighetsbildningsåtgärder gemensamt. Lagen uppställer vissa materiella villkor för regleringen. I korthet innebär de huvudsakligen följande.

Regleringen måste leda till att berörda fastigheter blir varaktigt lämpade för sitt ändamål och den skall ske i överensstämmelse med gällande plan och markanvändningsreglerande bestämmelser. Vidare uppställer lagen ett s. k. båtnadsvillkor, innebärande krav på en mer ändamålsenlig markanvändning, vars fördelar överväger de kostnader och olägenheter som regleringen medför. Nu nämnda villkor gäller all fastighetsreglering. För bildande av servitut fordras dessutom att servitutet är av väsentlig betydelse för den härskande fastighetens ändamålsenliga användning. Ändring av servitut utgör en mycket begränsad åtgärd och får inte innebära flyttning till annan fastighet. En sådan flyttning sker i stället genom upphävande av servitutet i kombination med nybildning. För ändring och upphävande gäller, utöver de tidigare nämnda villkoren, olika förutsättningar, beroende på om åtgärden vidtas i samband med sådan fastighetsreglering som avser ändring i fastighetsindelningen eller inte. I förra fallet fordras endast att ändringen eller upphävandet skall vara av betydelse för fastighetsregleringen. I övriga fall skiljer man på två olika situationer. Servitut som hindrar den tjänande fastighetens ändamålsenliga utnyttjande eller användning enligt plan får all-

tid ändras eller upphävas om hindret därigenom kan undanröjas. För övriga servitut, som inte innebär en ur allmän synpunkt lika påtaglig olägenhet, uppställs krav på att ändrade förhållanden skall ha inträtt. Då får servitutet ändras eller upphävas, om det skulle vara till väsentlig fördel för den ena av fastigheterna utan att medföra olägenhet av betydelse för den andra, eller också får det upphävas, om det blivit onyttigt eller till ringa nytta i jämförelse med belastningen på den tjänande fastigheten eller är att anse som övergivet.

Inte minst betydelsefulla ur förevarande synpunkt är fastighetsbildningslagens bestämmelser om ersättning mellan sakägare i anledning av fastighetsreglering. Ägare av fastighet på vilken servitut läggs kan få ersättning i pengar. Medför upphävande av servitut att en anläggning måste rivas eller att anläggningens ägare på annat sätt tillfogas s. k. personlig skada, har han rätt till gottgörelse härför. Dessa ersättningar läggs till övriga kostnader för regleringen och fördelas slutligen på sakägarna efter vad som är skäligt med hänsyn främst till den nytta envar av dem har av regleringen.

Om en ledning är framdragen över ett antal fastigheter med stöd av servitut kan alltså genom fastighetsreglering servitutet under vissa förutsättningar upphävas, samtidigt som ledningens framdragande över andra fastigheter möjliggörs med stöd av servitut som läggs på dessa. Ägarna av sistnämnda fastigheter erhåller därvid ersättning för den värdeminskning åtgärden medför för deras egendom och den härskande fastighetens ägare får ersättning — förutom för eventuell värdeminskning på sin fastighet — för personlig skada i anledning av att han nödgats ta bort ledningen och dra fram den i en annan sträckning. Kostnaden för förrättningen, inbegripet vad som utgått i ersättning, skall betalas av dem som har nytta av åtgärderna, alltså i detta fallet de fastighetsägare i vars intresse servitutet upphävts.

Om i det tänkta fallet ledningen framdragits efter upplåtelse av ledningsrätt i stället för med stöd av ett servitut, skulle emellertid utan svårighet alla de bedömningar och åtgärder kunna göras som fordras för att uppnå ett motsvarande resultat. Fastighetsbildningslagen utgår visserligen från att regleringsåtgärderna anknyter till fastighet och någon sådan finns inte på ledningsrätthavarens sida, om inte genom särskilt beslut anknytning till viss fastighet (1 och 56 §§) kommit till stånd. I övriga fall är ledningsrättens subjekt en person. Enligt fastighetsbildningslagen kan emellertid även annan än fastighetsägare, t. ex. nyttjanderättshavare, i vissa fall uppträda som sakägare vid förrättning. Följaktligen torde principiellt hinder ej möta att låta en ledningsrättshavare uppträda som sakägare. Han kan naturligtvis inte föra talan för någon fastighet men däremot yrka ersättning för personlig skada. De bedömningar som enligt fastighetsbildningslagen kan behöva göras angående servitutets inverkan på härskande fastighets ändamålsenliga användning torde på motsvarande sätt kunna anläggas beträffande ledningsrättens vikt för ledningens ändamålsenliga användning enligt sitt syfte. Detsamma gäller uppskattning av fördel, olägenhet och nytta för härskande fastighet.

Utredningen har alltså kommit till det resultatet att fastighetsbildningslagens servitutsregler skulle fullt ut kunna äga motsvarande tillämpning såväl på enbart ändring eller upphävande som på upphävande och i samband därmed nybildande av ledningsrätt.

Möjligen kunde det då synas tillräckligt att i ledningsrättslagen uppta regler motsvarande enbart fastighetsbildningslagens materiella villkor för ändring och upphävande av servitut. Detta skulle dock inte vara tillfyllest. Fastighetsbildningslagens materiella regler i nu avsett hänseende står i nära samband med dess bestämmelser om förrättning, sakägare, fullföljd m. m. och kan inte utan vidare tillämpas i en lag vilken, som ledningsrättslagen, bygger på en delvis annan systematik. Sålunda är t. ex. ledningsrättslagens sakägarbegrepp utformat med hänsyn till det vid en upplåtelse regelmässigt förekommande tvåpartsförhållandet mellan

en ledningshavare å ena och markägare m. fl. å andra sidan, vilket i sin tur påverkat utformandet av ett flertal andra bestämmelser, avseende t. ex. rätt att ansöka om förrättning, skyldighet att betala förrättningskostnader och fullföljdsrätt. Att införa ett annat sakägarbegrepp för den speciella typ av förrättning varom nu är fråga skulle emellertid uppenbarligen medföra svåröverskådliga komplikationer och verka i hög grad tyngande på lagtexten. Denna skulle dessutom behöva kompletteras med flera andra bestämmesler, t. ex. om fördelning av kostnaderna för åtgärderna.

En framkomlig väg för undvikande av nu antydda svårigheter skulle enligt utredningens uppfattning i stället öppnas genom att för den speciella situation varom nu är fråga föreskriva tillämpning av fastighetsregleringsförfarandet i dess helhet. Också ur vissa andra synpunkter skulle detta te sig lämpligt. Vid prövning av fråga om ledningens flyttning torde nämligen fastighetsbildningsintresset komma i förgrunden på ett annat sätt än vid förrättning som avser enbart upplåtelse av ny ledningsrätt. Visserligen skall även i sistnämnda fall planmässighet och andra liknande fastighetsbildningsintressen beaktas, men vid flyttning av ledning utgör de i allmänhet själva grunden för åtgärden. Det fordras därvid också, t. ex. för prövning av fråga om båtnadsvillkoret är uppfyllt, en värdering av hela fastigheter som fastighetsbildningsmyndigheten kan ha speciellt goda förutsättningar att utföra. Värderingen sker då givetvis enligt bestämmelserna i fastighetsbildningslagen, vilket i dessa fall knappast torde innebära någon avvikelse från vanliga expropriationsvärderingsnormer. Ett ytterligare skäl för den antydda lösningen ligger däri att en flyttningsfråga ofta kan tänkas aktualiseras just i samband med fastighetsreglering avseende marköverföring. Det är då praktiskt att kunna behandla frågorna i ett sammanhang inom ramen för samma förrättning.

På grund av ovan redovisade överväganden har i förevarande paragraf upptagits en bestämmelse, innebärande att prövning av fråga om ändring av ledningsrätts omfattning inom fastighet eller av dess upphävande, eventuellt i förening med ny upplåtelse, skall ske enligt fastighetsbildningslagen, varvid nämnda lags bestämmelser om servitut i princip skall gälla för ledningsrätten.

Vissa särregler fordras dock. Som ytterligare villkor när åtgärden avser koncessionspliktig ledning måste uppställas att koncessionsmyndighetens medgivande föreligger. Åtgärderna med ledningen kan nämligen tänkas påverka förutsättningarna för koncessionen.

För det fall att ledningsägaren inte längre har något intresse av ledningsrätten skall han naturligtvis ha möjlighet att få den upphävd. Detta bör kunna ske vid en mycket enkel förrättning vars betydelse främst kommer att ligga i meddelandet till fastighetsregistret. Tydligen saknas det skäl att vid en sådan förrättning anlita fastighetsbildningsmyndigheten. Förrättningen bör handläggas av särskilt förordnad förrättningsman. Denne har naturligtvis inte någon anledning att höra sakägarna, som ju inte kan ha annat än gagn av åtgärden. Har förordnande om att ledningsrätten hör till viss fastighet meddelats, måste för upphävandet medgivande enligt 56 § föreligga. Det sagda gäller också om upphävandet begärs av fastighetsägare som utverkat ledningsrättshavarens samtycke. Genom en särskild regel i paragrafens andra stycke öppnas möjlighet till förrättning av detta slag.

56 §

Enligt 1 § tredje stycket kan vid upplåtelse av ledningsrätt på begäran av sökanden förordnas att ledningsrätten skall höra till viss fastighet. Såsom framgår av den allmänna motiveringen var skälet till att denna bestämmelse upptogs en önskan från ledningsägarnas sida att ledningarna skulle kunna tjäna som kreditunderlag vid belåning av den anläggning vartill ledningen hör. Har ett sådant förordnande ej givits vid den förrättning då ledningsrätten uppläts, kan det med stöd av förevarande paragraf komma till stånd vid en senare förrättning. Likaså kan vid ny förrättning ett befintligt beslut upphävas eller ändras till att gälla en

annan ledningsrättshavaren tillhörig fastighet. Eftersom sistnämnda åtgärd uppenbarligen kan påverka säkerheten för de borgenärer som har panträtt i fastigheten, måste krävas att dessa lämnat sitt medgivande. Att åtgärden bör beslutas vid förrättning betingas främst av kravet på att få till stånd samma publicitet som gäller i fråga om konstituerandet av ledningsrätten. Förrättningen blir emellertid mycket enkel, eftersom inte sakägarna och naturligtvis inte heller företrädare för allmänna intressen behöver deltaga.

57 §

Paragrafen innehåller regler om verkan av överlåtelse av ledning och ledningsrätt i vissa fall.

Det ligger i sakens natur att ledningsrätten och den ledning för vilken den upplåtits inte bör kunna skiljas åt på sådant sätt att ledningsrätten försäljs för sig till en köpare och ledningen till en annan. Ledningen och ledningsrätten hör oskiljaktigt samman. Dock bör, när en ledning säljs som skrot, ledningsrättshavaren kunna ha kvar sin ledningsrätt om han med stöd därav vill dra fram en ny ledning av samma slag. För det fall att ledningsrätt upplåtits och ledningen som den avser antingen ännu ej byggts eller borttagits bör ledningsrätten kunna överlåtas separat. Det kan ju föreligga det förhållandet att, sedan ledningsrätten upplåtits, det företag som avsett att bygga ledningen av en eller annan anledning inte fullföljer detta syfte. I så fall bör ledningsrätten kunna överlåtas till den som vill fullfölja projektet. Om ledningen borttagits, bör också överlåtelse kunna ske till någon som skall bygga en ny ledning av samma slag.

Enligt de regler som gäller för koncessionerad ledning får den inte överlåtas utan koncessionsmyndighetens medgivande. Någon bestämmelse i denna lag att ledningsrätt som avser koncessionerad ledning ej får överlåtas utan koncessionsmyndighetens medgivande torde ej vara behövlig. Överlåtes ledningen men inhämtas ej koncessionsmyndighetens medgivande till överlåtelse av koncessionen, får ledningen ej utnyttjas. Man torde kunna utgå från att en överlåtelse av ledningsrätten inte kommer till stånd utan att samtidigt en överlåtelse av koncessionen äger rum.

58 §

Paragrafen innehåller föreskrifter om införande av ledningsbeslut i fastighetsregistret.

Med hänsyn till samhällsplaneringens behov och den omständigheten att ledningsrätten i vissa fall kan påverka kreditvärdet av de fastigheter den berör är det av stor vikt att ledningsbeslutet erhåller tillräcklig och lättillgänglig publicitet. Utredningen har ansett naturligt att detta sker genom ledningsbeslutets antecknande i fastighetsregistret. Närmare föreskrifter om hur detta skall gå till, liksom de föreskrifter för förrättningsmannen som kan vara erforderliga, får meddelas i administrativ väg.

I fastighetsregistret bör också antecknas om ledningsrätten förfallit eller av annan anledning upphört att gälla eller om den överlåtits. Svårigheten är att finna någon som kan åläggas lämna uppgift härom till registret. Det bör ankomma på den som har intresse i saken. En uppgift från fastighetsägare eller annan sakägare torde knappast kunna godtas utan den tidigare ledningsrättshavarens medverkan.

Vid överlåtelse av ledningsrätt enligt 57 § första eller tredje styckena bör det ankomma på den nye innehavaren att lämna uppgift om överlåtelsen till registret. Hur denna anmälan skall ske får bestämmas i administrativ väg. Utredningen har övervägt om en straffpåföljd skall drabba den som underlåter att lämna uppgift om överlåtelsen till registret men stannat för att en sådan påföljd knappast torde vara påkallad med hänsyn till att den som övertagit ledningen själv torde ha ett stort intresse att få detta antecknat i registret. Det lärer också vara svårt att beivra en dylik underlåtelse. Erfarenheterna av påföljden vid underlåtenhet att söka lagfart pekar i denna riktning.

59 §

Vid utarbetandet av lagtexten till ledningsrättslagen har utredningen i möjligaste

mån sökt undvika att däri uppta bestämmelser av administrativ art. Dylika föreskrifter bör lämpligen utfärdas av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. På liknande sätt har förfarits i fråga om fastighetsbildningslagen. De bestämmelser som här framför allt åsyftas är regler om hur ledningsbeslutet skall bringas till registermyndighetens kännedom samt föreskrifter i fråga om protokollföring och aktbildning. Utredningen har för att möjliggöra en klarare överblick hur ärendena skall behandlas upprättat ett utkast till tillämpningskungörelse. Detta har nära anslutit sig till fastighetsbildningskungörelsen (1971:762) i de frågor som ansetts böra regleras.

I 5 § andra stycket finns en regel att den som innehar fastighet på grund av visst testamentariskt förordnande skall vid lagens tillämpning anses som fastighetens ägare. Vad sålunda föreslagits bör gälla även den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt och likaledes den som enligt beslut vid allmän avvittring innehar ströäng. Motsvarande bestämmelser är upptagna i 10 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen.

14 Förslaget till lag om ändring av fastighetsbildningslagen (1970:988)

I 7 kap. 2 § fastighetsbildningslagen finns regler som begränsar möjligheterna att genom fastighetsreglering tillskapa servitut. Paragrafens första stycke innehåller förbud att bilda skogsfångsservitut. Andra stycket stadgar inskränkning i rätten att bilda vissa andra servitut, nämligen starkströmsledningsservitut och vattenlagsservitut eller andra servitut som kan upplåtas vid särskild förrättning enligt annan lag. Inskränkningen ligger däri att dessa servitut inte får bildas fristående utan endast i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd och då blott om den är av betydelse för denna. Dessutom fordras beträffande vissa av vattenlagsservituten att den tjänande fastighetens ägare ej motsätter sig servitutsbildningen. Enligt tredje stycket gäller dock inte inskränkningarna sådana servitut som avser ledning för husbehovsförbrukning av vatten. I det betänkande som ligger till grund för fastighetsbildningslagen föreslogs förbud att genom fastighetsreglering bilda servitut för framdragande av elektriska starkströmsledningar. Som motiv angavs att det knappast syntes vara ett fastighetsbildningsintresse att sådana rättigheter tillskapades. Förslaget utsattes vid remissbehandlingen för kritik samtidigt som det pekades på behovet av skydd för dessa servitut vid fastighetsreglering. I anledning av kritiken upptogs i 5 kap. 7 § en regel om att marköverföring vid fastighetsreglering som berör mark där det finns elektrisk starkströmsledning inte får ske om inte ledningsägaren tillförsäkras rätt att behålla ledningen på samma mark. Vidare, och för att inte denna regel skulle försvåra fastighetsplaneringen i alltför hög grad, öppnades genom en bestämmelse i 7 kap. 2 § andra stycket möjlighet att bilda starkströmsledningsservitut i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd. Departementschefen betonade emellertid att han ansåg det varken lämpligt eller önskvärt att servitut av detta slag fick bildas fristående samt tillade i sammanhanget att frågan kunde komma i annat läge som följd av utredningens arbete.

För åtskilliga ledningstyper kan sakrättsligt skydd givetvis åstadkommas genom bildande av fastighetsbildningsservitut. Så kan vara fallet t. ex. för ledningar tillhörande allmän va-anläggning liksom, i vissa fall, för de ovan berörda kraftledningarna. Bildande av servitut för kraftledningar har emellertid som nämnts inte ansetts utgöra något egentligt fastighetsbildningsintresse. Detsamma kan enligt utredningens mening med visst fog sägas gälla också åtskilliga andra större ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas. Utredningen har eftersträvat att i första hand göra lagen tillämplig på ledningar genom vilka en vara eller nyttighet befordras från produktions- eller lagringsställe, ofta över långa sträckor. En begränsning uteslutande till sådana driftsledningar är emellertid av olika skäl inte lämplig, bl. a. därför att gränsen mellan dem och ledningar som

främst tjänar konsumtionen inom en enskild fastighet — oftast bostadsfastighet — av sådant som rör dennas allmänna behov i många fall måste bli svårbestämd. Ledningar av sistnämnda typ kan tydligen ej sällan tryggas genom fastighetsbildningsservitut. Det har emellertid av bl. a. systematiska skäl synts utredningen angeläget att beträffande de ledningar som kan erhålla ledningsrätt utesluta möjligheten att bilda servitut enligt fastighetsbildningslagen. Detta synes på ett enkelt sätt kunna ske genom att förbudet i 7 kap. 2 § första stycket nämnda lag utsträcks att omfatta servitut avseende utrymme för ledning som avses i 2 § ledningsrättslagen. Vidare bör andra styckets bestämmelse om starkströmsledningar utgå.

7 — 23862

15 Förslaget till lag om förändring av vissa servitut till ledningsrätt

I direktiven för utredningen har framhållits att inteckningar för nyttjanderätts- och servitutsavtal avseende ledningar föranleder ett avsevärt arbete för de hårt belastade inskrivningsavdelningarna och även innebär åtskilligt besvär för de enskilda fastighetsägarna och ledningsinnehavarna. Utredningens ledningsrättslag medför, om den vinner tillämpning, att nya inskrivningar av nyttjanderätts- och servitutsavtal avseende ledningar i stort sett inte längre kommer att äga rum. Emellertid kvarstår frågan hur man lämpligen skall förfara med alla redan befintliga inskrivningar avseende ledningar. Som tidigare påpekats uppgår dessa till betydande antal, oaktat vissa lagstiftningsåtgärder vidtagits för att betydelselösa inskrivningar skall kunna avföras ur fastighetsböckerna. Såsom tidigare i den allmänna motiveringen antytts vill utredningen uppta detta problem till övervägande med hänsyn till de starka önskemål som synes förefinnas att åtgärder vidtas för att lätta på inskrivningsväsendets arbetsbörda.

Vid den beslutade överföringen av fastighetsböckernas uppgifter till inskrivningsregistret skall, om inga särskilda åtgärder vidtas, de nu ifrågavarande inskrivningarna tas med. Utredningen har funnit att betydande fördelar för inskrivningsväsendet skulle vinnas om inskrivningarna kunde förändras till ledningsrätt enligt den av utredningen föreslagna ledningsrättslagen. Inskrivningarna skulle då inte behöva överföras till inskrivningsregistret utan i stället redovisas i fastighetsregistret. Härigenom skulle inskrivningsmyndighetens befattning med dessa inskrivningar för framtiden helt upphöra. Även för ledningsinnehavarna skulle fördelar uppstå. Genom en dylik åtgärd kan inskrivningarna nämligen få en bättre rätt än tidigare, eftersom ledningsrätten har en priviligierad ställning i förhållande till andra inskrivningar och gäller i marken oberoende av ändring i fastighetsindelningen. Efter förändringen torde ledningsrättsinnehavaren inte vidare behöva bevaka sin rätt enligt det gamla servitutsavtalet t. ex. vid lantmäteriförrättningar.

Emellertid har utredningen inte ansett sig kunna förorda att en inskriven nyttjanderätt avseende ledning skulle kunna omvandlas till ledningsrätt. Detta skulle nämligen medföra att rätten blev till tiden obegränsad. Enligt utredningens mening måste det anses obilligt mot fastighetsägaren, som vid upplåtelsen erhållit ersättning endast för en tidsbegränsad nyttjanderätt, att få denna förvandlad till en ständig sådan. Det skulle dessutom kunna medföra att vissa nyttjanderätter som endast behövs för viss tid skulle bli permanenta och inte kunna avföras utan speciella åtgärder. Det sagda gäller även tidsbegränsade servitut. Utredningen inskränker sig därför till att förorda att servitutsinskrivningar avseende rätt att dra fram och för all framtid bibehålla ledningar, som avses i 2 § ledningsrättslagen,

skall vid inskrivningsregistrets uppläggande förändras till ledningsrätt varå ledningsrättslagen därefter skall vara tillämplig. Beslut härom skall fattas av inskrivningsmyndigheten. Uppgift om ledningsrätten skall införas i fastighetsregistret vid inskrivningsregistrets uppläggande. Man torde kunna utgå från att åtgärden företas så att säga i två etapper. I samband med genomgången av fastighetsböckerna för deras överförande till inskrivningsregistret fattas beslut i fråga om de servitut som utan vidare utredning kan omvandlas till ledningsrätter. Ledningsrättslagen skall emellertid inte tillämpas på dessa ledningsrätter förrän det nya inskrivningsregistret förklarats skola äga giltighet i stället för fastighetsboken, dvs. då inskrivningsregistret upplagts. Har beslutet då inte vunnit laga kraft bör givetvis ledningsrättslagen tillämpas först sedan så skett.

Den förordade åtgärden kan understundom medföra olägenheter för fastighetsägaren eller innehavare av panträtt eller annan rättighet för vilken inskrivning är beviljad eller sökt, eftersom ledningsrätten kan få en mera priviligierad ställning än den tidigare servitutsrätten. Olägenhet för rättsägare torde dock mycket sällan komma att uppstå. På sätt som skett i annan lagstiftning, bl. a. fastighetsbildningslagen, bör emellertid en oskadlighetsprövning äga rum innan förändringen av servitutet sker till ledningsrätt. Ett stadgande härom bör upptas i lagen och ges samma utformning som i fastighetsbildningslagen. Åtgärden får således vidtas endast om den kan antas vara väsentligen utan betydelse för ägaren av den tjänande fastigheten och förutnämnda rättsinnehavare.

Med hänsyn till att någon närmare utredning i ärendena inte kan medhinnas i samband med uppläggandet av inskrivningsregistret torde böra föreskrivas att, om närmare utredning behövs eller av annat skäl förändringen inte lämpligen kan företas vid inskrivningsregistrets uppläggande, den i stället kan få vidtas senare, under förutsättning givetvis att servitutsavtalet träffats före ikraftträdandet av ledningsrättslagen. I detta fall blir ledningsrättslagen tillämplig sedan beslutet om åtgärden vunnit laga kraft.

Slutligen bör föreskrivas att ledningsrätten skall tillkomma ägaren av den härskande fastigheten och höra till denna, detta för att undvika komplikationer i samband med överföringen rörande vem rätten tillkommer. Sedan förändringen till ledningsrätt skett, äger självfallet ledningsrättslagen tillämpning och ändringar kan då, om så finnes önskvärt, företas i enlighet med denna lags bestämmelser.

Ifrågavarande åtgärd om förändring av servitutet till ledningsrätt bör handläggas som inskrivningsärende. Meddelande om åtgärden bör i rekommenderat brev tillställas ägaren av såväl den härskande som den tjänande fastigheten. Härigenom blir de i tillfälle att, om de finner åtgärden stridande mot sina intressen, föra talan mot beslutet. Att uppta ett åläggande om underrättelse till övriga rättsinnehavare torde däremot inte vara möjligt med hänsyn till svårigheten att få reda på vilka dessa är.

Emellertid måste man räkna med att, trots oskadlighetsprövningen, rättsförlust genom den angivna förändringen undantagsvis kan tillskyndas fastighetsägaren eller innehavare av panträtt eller annan rättighet för vilken inskrivning är beviljad eller sökt. Sådana fall torde dock bli sällsynta. Om någon lider förlust till följd av att oskadlighetsprövningen visat sig oriktig, bör han ha rätt till ersättning av staten. Ett liknande stadgande finns upptaget i 19 kap. 19 § jordabalken.

Mot den sålunda föreslagna lösningen kan givetvis invändas att därigenom tillskapas ledningsrätt som i olika avseenden inte alltid uppfyller de krav som uppställs i ledningsrättslagen. Det kan emellertid av praktiska skäl inte komma i fråga att i samband med den föreslagna förändringen underkasta servituten en prövning, motsvarande den som görs vid förrättning.

Svårigheter föreligger för utredningen att få en klar bild av hur uppläggandet av de nya registren kommer att ske. Vissa bestämmelser i ämnet är ännu inte utfärdade. Den pågående försöksverksamheten är inte hel-

ler avslutad. Med hänsyn härtill föreslår utredningen att det får ankomma på Kungl. Maj:t eller på myndighet som Kungl. Maj:t förordnar att meddela behövliga tillämpningsföreskrifter.

16 Reservation av ledamoten Annevall

Utredningen har i anslutning till behandlingen i specialmotiveringen av 30 § uttalat, att någon regel ej upptagits om ersättning till sakägarna för det arbete de själva nedlagt på ärendet eller därav föranledda kostnader, t. ex. för biträde eller utredningar av olika slag. Såsom skäl för detta ståndpunktstagande har åberopats olika omständigheter och vad som gäller inom lagstiftningen i övrigt.

Jag har i denna fråga en annan mening och anser, att bestämmelsen i 66 § expropriationslagen skall tillämpas även vid förrättning enligt ledningsrättslagen.

Det förenklade förfarandet har framför allt föreslagits för att möjliggöra för olika ledningsägare att skaffa sig sakrättsligt skydd. För närvarande gäller att ledningsägare kan få rätt att framdra ledningar antingen genom frivilliga avtal eller genom expropriation, varvid här avses förfaranden enligt olika lagar. Ledningsrätten upplåtes enligt förslaget genom ett expropriationsrättsligt förfarande, låt vara att detta sker genom förrättning, men till sitt innehåll är ledningsrätten helt överensstämmande med den rätt som uppkommer genom expropriation.

De jämförelser som kan göras med bestämmelser i andra lagar är ej invändningsfria. Den enskilde markägaren har själv ingen nytta av ledningarna och redan av den anledningen kan några generella slutsatser ej dras av vad som kan gälla inom annan lagstiftning.

Härtill kommer att det måste vara angeläget att i största möjligt utsträckning undvika att t. ex. tvister om ersättningar förs vidare till domstol. Endast om sakägaren får ersättning för sina kostnader vid förrättningen, blir det möjligt att förebringa utredningar på ett tidigt stadium och då åstadkomma underlag för avgöranden, som i de flesta fall torde kunna godtas. Det erinras om att utredningen själv konstaterat att den absoluta majoriteten av markupplåtelser sker genom frivilliga avtal. Någon anledning att befara att någon ändring härvidlag skall ske i framtiden finns ej. Det måste därför vara lämpligt att medverka till att handläggningen kan begränsas till förrättningen. Med den av utredningen föreslagna ordningen kan man ej utesluta den möjligheten att sakägarna underlåter att på förrättningsstadiet förebringa utredningar och i stället väljer att senare föra en fullständig talan i domstol.

17 Särskilt yttrande av experten Petrén

I frågan huruvida sakägarna bör berättigas att av sökanden få gottgörelse för eget arbete och kostnader, såsom arvode till biträde och ersättning för sakkunnigutredning, som föranletts av förrättningen, är jag av samma mening som ledamoten Annevall. Enligt min mening bör alltså i ledningsrättslagen upptagas en bestämmelse som motsvarar 66 § expropriationslagen.

VI Sammanfattning

Utredningens uppdrag avser enligt direktiven att utreda frågan om en samlad civilrättslig lagstiftning angående rätt att dra fram och bibehålla ledningar över fastigheter och att undersöka om sakrättsligt skydd för ledningarna kan åstadkommas på annat sätt än genom inteckning. Förfarandet bör, sägs det, leda till ett effektivare sakrättsskydd än inteckning och vara snabbare och billigare än expropriation.

Utredningen redogör i den allmänna motiveringen för nuvarande förhållanden och de olägenheter som är förknippade med dem. I anledning av ett uttalande i direktiven diskuteras möjligheterna att med vägrätten som förebild åstadkomma en ändamålsenlig lösning. Denna utväg avvisas emellertid. Utredningens vidare överväganden utmynnar i ett förslag till ledningsrättslag.

Ledningsrätten definieras i 1 § av den föreslagna lagen som en vid förrättning tillkommen rätt för den som för ledning vill nyttja utrymme inom fastighet att få upplåtet sådant utrymme. Rätten får upplåtas utan hinder av den rätt som annan kan äga till fastigheten. I ledningsrätt kan efter särskilt beslut vid förrättningen inrymmas ytterligare befogenheter för ledningshavaren som är nödvändiga för ledningens begagnande och framdragande, såsom rätt att fälla träd m. m. På begäran kan förordnas att ledningsrätten skall höra till fastighet som ägs av ledningshavaren. Eftersom utredningen i anslutning till stadgandet härom också föreslår en ändring i 2 kap. 1 § jordabalken, innebärande en utvidgning av begreppet tillbehör till fast egendom, medför förordnandet att ledningen kommer att utgöra sådant tillbehör. Syftet med denna reglering är att en med ledningsrätt framdragen ledning skall kunna utgöra säkerhet för inteckningslån.

I 2 § uppräknas de olika typer av ledningar som generellt eller under vissa förhållanden kan erhålla ledningsrätt. Lagen gäller för alla allmänna teleledningar och koncessionerade elektriska starkströmsledningar, vidare för ledningar som tillhör allmän va-anläggning eller, utan att tillhöra sådan anläggning, förser samhälle eller industrianläggning med vatten eller avlopp. Ledningsrätt kan också erhållas för annan ledning, genom vilken fjärrvärme, olja, gas eller annan råvara eller produkt transporteras från produktionsställe, upplag eller lastplats. Här fordras dock att ledningen drivs med stöd av koncession eller eljest tillgodoser ett allmänt behov eller att den gagnar industriföretag av betydelse för riket eller viss ort. Skulle så inte vara fallet kan för ledning av denna typ likväl erhållas ledningsrätt om ledningen medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan. I stort sett innebär 2 § att ledningsrättslagen är tillämplig på sådana ledningar för vilka i allmänhet expropriation kan erhållas. Ledningsrätten gäller enligt 3 § förutom utrymme för

själva ledningen även utrymme för vissa för ledningens ändamål erforderliga anordningar såsom transformatorer, pumpstationer o. dyl.

Att ledningsrätt kan upplåtas bör enligt utredningens mening inte utesluta möjlighet för ledningshavaren att i stället använda sig av annat rättsinstitut, såsom expropriation eller förfarande enligt vattenlagen, för att skaffa sig erforderligt utrymme. Valfrihet föreligger alltså i princip mellan de tillvägagångssätt som enligt gällande rätt redan står till buds och ledningsrättsförrättning. Emellertid anser utredningen att fristående servitutsbildning enligt fastighetsbildningslagen för ledning bör inskränkas till de ledningar för vilka ledningsrätt ej kan upplåtas och utredningen föreslår därför en ändring i 7 kap. 2 § fastighetsbildningslagen med denna innebörd. Dessutom innehåller 4 § ledningsrättslagen en regel om att lagen inte är tillämplig då mark för ledning kan tas i anspråk med stöd av lagen om vissa gemensamhetsanläggningar.

I 6—10 §§ ges regler om ledningsrättens lokalisering. Rätten skall upplåtas på sådant sätt att ändamålet med ledningen vinns med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad och jämväl så att ledningens framdragande ej kommer att stå i strid mot gällande säkerhetsbestämmelser. Gäller upplåtelsen mark inom allmän plats, hamn- eller vattenområde, fordras medgivande från kommunen, såvida inte synnerliga skäl föreligger för upplåtelsen. I övrigt skall ledningen dras fram i överensstämmelse med gällande planer och andra föreskrifter för marks användning. I denna del anknyter reglerna till motsvarande bestämmelser i fastighetsbildningslagen. Stadgandena i 6—10 §§ är i princip tvingande men kan enligt 11 § frångås till följd av koncessionsbeslut.

Lagförslaget upptar i ett andra avsnitt regler om förrättningsförfarandet. Ansökan om förrättning görs enligt 14 § hos länsstyrelsen eller, beträffande koncessionerade ledningar, myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer. Den till vilken framställningen gjorts förordnar särskild förrättningsman. I huvudsak är förrättningsförfarandet utformat i anslutning till vad som gäller enligt fastighetsbildningslagen, till vilken hänvisning därför kunnat göras beträffande ett stort antal lagrum. Vissa olikheter föreligger emellertid, betingade bl. a. av handläggningen av förrättningsman i stället för av fastighetsbildningsmyndighet och av det markerade tvåpartsförhållandet ledningshavare—fastighetsägare. Det förutsätts att ledningshavaren själv ofta skall kunna träffa frivilliga uppgörelser med sakägarna redan på det förberedande stadiet då ledningen projekteras och att förrättningsmannens beslut i betydande utsträckning skall kunna grundas på dessa avtal. Förrättningsmannen är emellertid enligt 20 § skyldig att ex officio verkställa all erforderlig utredning i saken och har därvid att under fria former rådpläga med de enskilda parterna och samråda med berörda myndigheter. Sammanträde skall ej behöva förekomma annat än i begränsad omfattning. Kan ledningsrätt upplåtas, meddelar förrättningsmannen beslut därom (ledningsbeslut). I detta skall enligt 27 § anges ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet, det utrymme som upplåts för den, eventuella befogenheter för ledningshavaren att vidta särskilda åtgärder, den upplåtna rättens anknytning till viss fastighet såvida förordnande därom skett, den tid inom vilken ledningen skall vara utförd samt eventuellt övriga föreskrifter som med hänsyn till förhållandena finnes påkallade. Förrättningsmannen skall i övrigt avgöra alla vid förrättningen förekommande frågor, varibland särskilt märks ersättning till sakägarna för intrång och annan skada. Reglerna om ersättning och grunderna för ersättningens bestämmande överensstämmer med motsvarande stadganden i expropriationslagen. De är upptagna i 12 §. När ledningsbeslut föreligger kan förrättningsmannen under vissa förhållanden medge sökanden att genast tillträda upplåtet utrymme. Förrättningskostnaderna skall betalas av sökanden ensam. Någon rätt för sakägare att erhålla gottgörelse för kostnader som de haft i anledning av sin talan vid förrättningen föreligger inte i likhet med vad som gäller enligt fastighetsbildningslagen. I sistnämnda fråga

har en ledamot och en expert avvikande mening, innebärande att sakägare bör vara berättigad till sådan ersättning.

Talan mot förrättningsmannens beslut förs vid fastighetsdomstol. Fullföljd från denna domstol kan ske till hovrätt och därifrån till högsta domstolen. Såväl fullföljdsregler som bestämmelser om rättegången ansluter så nära som möjligt till stadgandena i 15—18 kap. fastighetsbildningslagen. Fullföljdsrätt tillkommer i allmänhet förutom sökanden och sakägare även kommunen och, i vissa fall, länsstyrelsen.

Beträffande rättegångskostnad vid domstol gäller enligt utredningens förslag regler motsvarande fastighetsbildningslagens bestämmelser för de fall då fastighetsbildningsmål rör inlösenersättning. Detta innebär att i mål mellan sökanden och sakägare vid fastighetsdomstolen den förre oberoende av utgången skall ersätta sakägaren dennes rättegångskostnader, om annat ej följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken. Fullföljs sådant mål till högre rätt gäller, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, att sökanden, om ej annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § samma balk, alltid själv skall bära sina kostnader samt kostnad som han orsakar motparten genom att själv fullfölja talan.

Lagförslagets fjärde och sista avsnitt upptar bl. a. regler om verkställighet samt ändring och överlåtelse av ledningsrätt. I de fall då särskilt tillträdesbeslut inte föreligger får tillträde ske så snart fastställd ersättning erlagts. Ersättningen jämte ränta skall erläggas senast inom tre månader från det ersättningsbeslutet vunnit laga kraft. Om fastighet, på vilken utrymme tagits i anspråk, svarar för fordran, skall fastighetsägaren tillkommande ersättning nedsättas hos länsstyrelsen för fördelning, dock ej om samtliga fordringshavare medger direkt utbetalning. Medgivande från rättsägare fordras ej, om upplåtelsen är väsentligen utan betydelse för honom. Ledningsrätt upplåts på obegränsad tid. Den kan enligt 55 § ändras och upphävas samt, om det sker i anledning av upphävandet, upplåtas i annan sträckning. Detta sker enligt 55 § på de villkor och i den ordning som enligt fastighetsbildningslagen gäller för motsvarande åtgärder med servitut. Reglerna om överlåtelse, upptagna i 57 §, syftar främst till att bevara sambandet mellan ledning och ledningsrätt. Som huvudregel gäller därför att överlåtelse av ledning som framdragits med ledningsrätt är giltig endast om den omfattar även ledningsrätten.

Enligt utredningens mening kan kravet på publicitet vid ledningsrättsupplåtelse bäst tillgodoses genom att uppgift om ledningsbeslutet införs i fastighetsregistret snarast möjligt efter det att beslutet vunnit laga kraft. I 58 § av lagen finns en regel av denna innebörd.

Slutligen har utredningen övervägt vad som kan göras för att nu befintliga inskrivna ledningsservitut skall kunna avföras ur fastighetsböckerna, där de genom sitt stora antal medför en betydande arbetsbelastning för inskrivningsmyndigheten. Utredningen föreslår att dylikt servitut, i den mån det efter en summarisk oskadlighetsprövning finnes möjligt, skall kunna förändras till ledningsrätt och som sådan överföras till det nya fastighetsregistret.

Statens offentliga utredningar 1972

Kronologisk förteckning

1. Ämbetsansvaret II. Ju.
2. Svensk möbelindustri. I.
3. Personal för tyg- och intendenturförvaltning. Fö.
4. Säkerhets- och försvarspolitiken. Fö.
5. CKR. (Centrala körkortsregistret) K.
6. Reklam I. Beskattning av reklamen. U.
7. Reklam II. Beskrivning och analys. U.
8. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. U. (Utkommer senare.)
9. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. U. (Utkommer senare.)
10. Godsbefordran till sjöss. Ju.
11. Förenklad löntagarbeskattning. Fi.
12. Skadestånd IV. Ju.
13. Kommersiell service i glesbygder. In.
14. Revision av vattenlagen. Del 2. Ju.
15. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. Ju.
16. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. (Följdförfattningar) Ju.
17. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. Ju.
18. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. Ju.
19. Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. U.
20. Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. U.
21. Svåvarfartslag. K.
22. Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. Ju.
23. Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. U.
24. Vägfraktavtalet II. Ju.
25. Naturgas i Sverige. I.
26. Förskolan 1. S.
27. Förskolan 2. S.
28. Konsumentköplag. Ju.
29. Konsumentupplysning om försäkringar. H.
30. Bostadsanpassningsbidrag. In.
31. Lag om hälso- och miljöfarliga varor. Jo.
32. Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? C.
33. Förhandlingsrätt för pensionärer. In.
34. Familjestöd. S.
35. Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. Jo.
36. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. U.
37. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. U.
38. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. U.
39. Abortfrågan. Remissyttranden. Ju.
40. Konkurrens i bostadsbyggandet. In.
41. Familj och äktenskap I. Ju.
42. Vägtrafikbeskattningen. Fi.
43. Utnyttjande och skydd av havet. I. (Utkommer senare)
44. Reformerad skatteutjämning. Fi.
45. Kulturminnesvård. U.
46. Landskapsvård genom täktsamverkan. Ju.
47. Data och integritet. Ju.
48. Riksdagen och försvarsplaneringen. Fö.
49. Tryckfriheten och reklamen. Ju.
50. Skyddsrum. Fö.
51. Sjölagens befraktningskapitel. Ju.
52. Rapport angående kommunal information m. m. C.
53. Handräckningstjänst i försvaret. Fö.
54. Skyddat arbete. In.
55. Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2 Slutrapport. Fi.
56. Glesbygder och glesbygdspolitik. In.
57. Ledningsrättslag. Ju.

Statens offentliga utredningar 1972

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Ämbetsansvaret II. [1]
Godsbefordran till sjöss. [10]
Skadestånd IV. [12]
Revision av vattenlagen. Del 2. [14]
Grundlagberedningen. 1. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning. [15] 2. Ny regeringsform • Ny riksdagsordning (Följdförfattningar) [16] 3. Nomineringsförfarande vid riksdagsval • Riksdagen i pressen. [17] 4. Norge och den norska exilregeringen under andra världskriget. [18]
Domstolsväsendet IV. Skiljedomstol. [22]
Vågfraktavtalet II. [24]
Konsumentköplag. [28]
Abortfrågan. Remissyttranden.[39]
Familj och äktenskap I. [41]
Landskapsvård genom täktsamverkan. [46]
Data och integritet. [47]
Tryckfriheten och reklamen. [49]
Sjölagens befraktningskapitel. [51]
Ledningsrättslag. [57]

Försvarsdepartementet

Personal för tyg- och intendenturförvaltning. [3]
1970 års försvarsutredning. 1. Säkerhets- och försvarspolitiken. [4]
2. Riksdagen och försvarsplaneringen. [43]
Skyddsrum. [50]
Handräckningstjänst i försvaret. [53]

Socialdepartementet

1968 års barnstugeutredning. 1. Förskolan 1. [26] 2. Förskolan 2. [27]
Familjestöd. [34]

Kommunikationsdepartementet

CKR. (Centrala körkortsregistret) [5]
Svävarfartslag. [21]

Finansdepartementet

Förenklad löntagarbeskattning. [11]
Vägtrafikbeskattningen. [42]
Reformerad skatteutjämning. [44]
Decentralisering av statlig verksamhet — ett led i regionalpolitiken. Del 2 Slutrapport. [55]

Utbildningsdepartementet

Reklamutredningen. 1. Reklam I. Beskattning av reklamen. [6] 2. Reklam II. Beskrivning och analys. [7] 3. Reklam III. Ställningstaganden och förslag. [8] (Utkommer senare.) 4. Reklam IV. Reklamens bestämningsfaktorer. [9] (Utkommer senare.)
Uppsökande verksamhet för cirkelstudier inom vuxenutbildningen. [19]
Läs- och bokvanor i fem svenska samhällen. Litteraturutredningens läsvanestudier. [20]
Högre utbildning — regional rekrytering och samhällsekonomiska kalkyler. [23]
1968 års beredning om stat och kyrka. 1. Samhälle och trossamfund. Slutbetänkande. [36] 2. Samhälle och trossamfund. Bilaga 1—19. [37] 3. Samhälle och trossamfund. Bilaga 20. Andra trossamfunds ekonomi. [38]
Kulturminnesvård. [45]

Jordbruksdepartementet

Lag om hälso- och miljöfarliga varor. [31]
Skogsbrukets frö- och plantförsörjning. [35]

Handelsdepartementet

Konsumentupplysning om försäkringar. [29]

Inrikesdepartementet

Kommersiell service i glesbygder. [13]
Bostadsanpassningsbidrag. [30]
Förhandlingsrätt för pensionärer. [33]
Konkurrens i bostadsbyggandet. [40]
Skyddat arbete. [54]
Glesbygder och glesbygdspolitik. [56]

Civildepartementet

Kommunalt samlingsstyre eller majoritetsstyre? [32]
Rapport angående kommunal information m. m. [52]

Industridepartementet

Svensk möbelindustri. [2]
Naturgas i Sverige. [25]
Utnyttjande och skydd av havet. [43]
(Utkommer senare)

Anm. Siffrorna inom klammer betecknar utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.

KUNGL. BIBL.
14 AUG 1972
STOCKHOLM

Allmänna Förlaget

K L Beckmans Tryckerier AB 1972 ISBN 91-38-00276-0

KUNGL.
AUG 1972
STOCKHOLM